

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XVII volume
sayı 2 ekim 2024 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XVII volume
sayı 2 ekim 2024 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XVII volume
sayı 2 e kim 2024 october number 1

Yayın Kurulu / Editorial Board

Editör – Editor

Prof. Dr. Nur Köprülü – Yakın Doğu Üniversitesi

Yardımcı Editörler – Co-Editors

Yrd. Doç. Dr. Zehra Azizbeyli – Yakın Doğu Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ayberk – Yakın Doğu Üniversitesi

Alan Editörleri – Field Editors

Prof. Dr. Şerife Zihni Eyüpođlu – Yakın Doğu Üniversitesi (İşletme: Yönetim ve Organizasyon)

Prof. Dr. Mine Karataş-Özkan – University of Southampton (İşletme: Strateji ve Girişimcilik)

Doç. Dr. Çiğdem Nas – Yıldız Teknik Üniversitesi ve İktisadi Kalkınma Vakfı (IKV) Avrupa Çalışmaları ve İktisat)

Doç. Dr. Sait Akşit – Yakın Doğu Üniversitesi – (Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Politik Ekonomi)

Doç. Dr. C. Akça Ataç – Çankaya Üniversitesi (Siyasi Tarih ve Toplumsal Cinsiyet-Kadın Çalışmaları)

Doç. Dr. Mustafa Çıraklı – Yakın Doğu Üniversitesi (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)

Prof. Dr. Zihniye Okray – Lefke Avrupa Üniversitesi (Psikoloji)

İngilizce Dil Editörü

Doç. Dr. Assel Tutumlu – Yakın Doğu Üniversitesi

Editör Asistanı/ Editorial Asistant

Abdullah Alkatheri – Yakın Doğu Üniversitesi

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık – Middle East Technical University (Türkiye)
Prof. Dr. Rebecca Bryant – Utrecht University (The Netherlands)
Prof. Dr. Özlem Tür – Middle East Technical University (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin – Brunel University London (UK)
Prof. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe – Kadir Has University (Türkiye)
Prof. Dr. Mohammed Torki Salameh, Yarmouk University of Jordan (Jordan)
Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler – Eastern Mediterranean University (TRNC)
Doç. Dr. A. Ömür Atmaca – Hacettepe University (Türkiye)
Doç. Dr. Nergis Canefe – York University (Canada)
Doç. Dr. Gözde İnal-Cavlan – World Peace University (TRNC)
Doç. Dr. Rustamjon Urinbojev – Lund University (Sweden)
Doç. Dr. Özüm Sezin Uzun – Urla Institute of International Studies (Türkiye)
Doç. Dr. Tuğçe Ersoy Ceylan – İzmir Katip Çelebi University (Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Gülay Umaner-Duba – Eastern Mediterranean University (TRNC)
Yrd. Doç. Dr. Hakan Karahasan – ARUCAD (TRNC)
Dr. Öğr. Üyesi Cihan Dizdaroğlu – Başkent University (Türkiye)
Dr. Ergün Özgür – Frei Universtät Berlin (Germany)

Yayınlanması istenilen yazılar, dergi ile iletişim ve Abonelik talepleri için adres:
Manuscripts and all editorial correspondence and subscription enquiries should be
addresses to:

Adres

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi – Yakın Doğu Üniversitesi – Ankara Temsilciliği, Nenehatun
Caddesi No: 116/2, Çankaya/Ankara – TÜRKİYE
Near East University – Ankara Representation Office, Nenehatun Street No: 116/2,
Çankaya/Ankara – TURKEY

E-posta - E-mail – sosbilder.editor@neu.edu.tr

Web sayfası - Website – <http://dergi.neu.edu.tr/index.php/sosbilder/index>

İrtibat - Contact details – 0392 675 1000 / (dahili-ext) 3119 – 3101 – 3102

Kapak tasarım – Design – Prof. Dr. Erdal Aygenç - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım
Fakültesi

ISSN: 1986 – 1303

Baskı: Near East Printing

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu Üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the NEU Journal of Social Sciences are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

YDÜ Sosyal Bilimler dergisi hakemli bir dergidir ve **EconLit FullText** ve **EBSCO Discovery Service** kapsamında taranmaktadır.

NEU Journal of Social Sciences is a referred journal and indexed by **EconLit FullText** and **EBSCO Discovery Service**.

Bu dergide iThenticate intihal programı kullanılmaktadır.

This journal uses iThenticate software to detect instances of plagiarism in submittedmanuscrip

Editörden,

Çok değerli okurlar, yazarlar ve araştırmacılar,

2024 yılının ikinci sayısı olan Ekim Sayısı ile yeniden karşınızdayız. Bu sayımıza başlarken, dünyamızın değişen ve çetinleşen koşullarına hep birlikte bir kez daha şahitlik etmekteyiz. Tüm bu şartlara rağmen Sosyal Bilimler alanında yayın yapmak ve de sorunların üzerine elimizden geldiğince gidebilmek her geçen gün daha da elzem hale gelmektedir.

Son dönemde farklı coğrafyalarda meydana gelen çatışmalar, artan sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve kalıcılaşan siyasi krizler bizi endişelendirirken, öte yandan yaşadığımız dünyayı inşa eden hukuki çerçevenin, ahlaki norm ve değerlerin erozyona uğraması, araştırmacı ve akademisyenlerin makale kaleme alırken etik sorumluluğunu daha da önemli kılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan ‘uluslararası düzen’ (veya kimilerine göre *düzensizlik*) uluslararası kurumlar, evrensel normlar ve uluslararası hukuktan müteşekkil bir ‘uluslararası toplum’ kavramının vuku bulmasına vesile olmuştur. Böylece uluslararası toplum, evrensel nitelikte insan hakları rejiminin oluşmasına, uluslararası güvenlik ve barış konuları üzerinde önemle durulmuştu. Ancak bugün gelinen noktada, 1945 sonrası inşa edilmeye çalışılan uluslararası sistemin veya düzenin çok kutupluluğa doğru evrilmesiyle, hatta uygarlıklar arasında bir ayrışmaya dönüşmesiyle ‘uluslararası toplum’ olarak nitelendirdiğimiz mekanizma ilerici bir unsur veya evrensel olma özelliğini kaybetmenin eşiğine gelmiştir. Lübnan asıllı yazar Âmin Maalouf geçtiğimiz günlerde kendisiyle yapılan bir mülakatta “*Başlayan bütün çatışmalar ilanihaye sürüyor*” ifadesini kullanarak aslında bugün “*Uygarlıklar arasında bir yüzleşme vehçesi*” ile karşı karşı karışmaya kaldığımızı dile getirmektedir. Yaşanan savaşlar son bulmuyor. Peki, ‘barış süreci’ yerine ‘barış’ ifadesinin bile kullanılmaktan kaçınılan ‘süreçler’in revaçta olduğu bugünlerde etik değerler zemininde yazmak, arzu edilen norm ve değerlerin tezahür etmesi için kilit bir rol teşkil etmekte değil midir? İşte tam da bu nedenle, içerisinde bulunduğumuz zamanın ruhunda *Ekim Sayısını* ve bir sonraki sayıları hazırlamak *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi* için her zamankinden çok daha büyük bir akademik sorumluluk haline gelmiştir.

Elinizde bulunan Ekim Sayımızda dört araştırma makalesi yer almaktadır. Bu sayımızda, Sayın Mustafa Türker Arı'nın Türkçe kaleme aldığı ‘Türk

Diplomatik Arşiv belgelerine göre Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesi 1955-58: Talepler ve beklentiler' başlıklı araştırma makalesiyle başlıyoruz. Sayın Arı, Cezayir'in ulusal kurtuluş mücadelesinin silahlı direnişe dönüştüğü 1 Kasım 1954 tarihini başlangıç olarak, bu mücadelenin talep ve beklentilerinin neler olduğunu Türk diplomatik arşivlerinde yer alan 1955-58 yıllarına ait yazışmalara ve arşiv belgelerine göre incelemektedir. İkinci olarak, Sayın Ecehan Somuncuoğlu'nun doktora tez çalışmasından üretilmiş olan 'Mısır siyaset sahnesinde Müslüman Kardeşler: Baskı ve uzlaşma döngüsünün uzun tarihi' başlıklı araştırma makalesinde, Mısır'ın, Arap ve İslam dünyasının siyasal yapısını etkilemiş olan Müslüman Kardeşler'in deneyimlerini, örgütün evrimini ve 2011 Arap Ayaklanmaları ile iktidara yükselişine olanak tanıyan koşulları mercek altına almaktadır. Müslüman Kardeşlerin siyaset sahnesindeki ve toplumdaki karşılığı bu makale çalışmasının temel dayanağını oluşturmaktadır. Sayın İsnino Yahye Amir'in İngilizce kaleme aldığı 'İklim değişikliği ve Somali'deki yerinden edilen kişiler üzerindeki etkisi' başlığını taşıyan üçüncü araştırma makalesi ise son yıllarda küresel siyasetin de odağında yer alan iklim değişikliği ve yarattığı insan güvenliği ve göç konularına odaklanmaktadır. Amir, Somali örneği üzerinden çevresel bozulmanın, kuraklıklar, çölleşme ve iç ve sınır ötesi göçle doğrudan bağlantılı olan sel gibi iklim kaynaklı olayların mevcut kırılganlıkları artıran bir etken olduğuna işaret etmektedir.

Ekim Sayısının dördüncü makalesi de Sayın Dingji M. Kangdim, K. İbrahim Bulus, Cemal Yorgancıoğlu, Aminu İdris ve Cyprian Pali'nin ortak İngilizce yazmış olduğu 'Bölgesel güvenlik işbirliği ve Batı Afrika'da değişen güvensizlik dinamikleri: Boko Haram çatışmasının analizi' başlıklı araştırma makalesidir. Makale, değişen çatışma ve güvensizlik dinamikleri zemininde Batı Afrika'daki güvenlik iş birliği modellerini incelemek için güvenlik topluluğu teorisini kullanmakta ve Boko Haram çatışmasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda, bölgesel aktörlerin Boko Haram'ın yarattığı tehdide nasıl karşı koyduklarını ve etkinliklerini hangi faktörlerin etkilediğini incelemektedir.

Bu sayımızda yer verdiğimiz değerli yazarlara ve titizlikle çalışan kıymetli hakemlere bir kez daha teşekkür ederiz. Mevcut araştırmalarınızın bilimsel ve nitelikli ürünlerini Dergimiz için paha biçilmez kıldığımız için sizlere minnettarız.

En derin sevgi ve saygılarımızı sunarız. Umutla kalın,

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörleri

İÇİNDEKİLER/ TABLE OF CONTENTS

Editörden.....	118
İçindekiler.....	120

Araştırma Makaleleri /Research Articles

M. Türker ARI

Türk Diplomatik Arşiv belgelerine göre Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesi 1955-58: *Talepler ve beklentiler (National liberation struggle of Algeria according to the Turkish Diplomatic Archives 1955-58: Demands and expectations)*121-158

Ecehan SOMUNCUOĞLU

Mısır siyaset sahnesinde Müslüman Kardeşler: Baskı ve uzlaşma döngüsünün uzun tarihi (*The Muslim Brotherhood in Egypt's political scene: The long history of repression and reconciliation cycle*).....159-194

İsnino Yahye AMİR

Climate change and its impact on displaced persons in Somalia (*İklim değişikliği ve Somali'deki yerinden edilen kişiler üzerindeki etkisi*).....195-212

Dingji M. KANGDIM – K. İbrahim BULUS – Cemal YORGANCIOĞLU – Aminu IDRIS – Cyprian PALİ

Bölgesel güvenlik işbirliği ve Batı Afrika'da değişen güvensizlik dinamikleri: Boko Haram çatışmasının analizi (*Regional security cooperation and the changing dynamics of insecurity in West Africa: an analysis of the Boko Haram conflict*).....213-247

Yayın İlkeleri / *Publication Rules*.....248

Yayın Etiği ve Yayın Görevini Kötüye Kullanma Beyanı /

Publication Ethics and Publication Malpractice Statement.....251

Yazım Kuralları / *Article Submission Guidelines*.....257

TÜRK DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİNE GÖRE CEZAYİR ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİ 1955-58: TALEPLER VE BEKLENTİLER

Mustafa Türker ARI*

ÖZ

Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya dengelerinin yeniden kurulduğu bir dönemde uluslararası kamuoyunun gündeminde üst sıralarda yer almıştır. Bu mücadelenin, Fransa'ya karşı bağımsızlığın kazanılmasına dair ikili veçhelerinin yanı sıra, Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Bağılantısızlar Hareketi gibi çok taraflı yönleri de mevcuttur. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesini veren Cezayir Millî Hareketi (MNA) ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) çok taraflı diplomasiye aktif olarak başvurmuş ve bu çabalar diplomatik yazışmaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye, diplomatik arşiv belgelerinde de kayıtlı olduğu üzere, Cezayir'in ulusal kurtuluş mücadelesini yakından takip etmiştir. Bu makale, Cezayir kurtuluş mücadelesinin silahlı direnişe dönüştüğü 1 Kasım 1954 tarihini başlangıç alarak, bu mücadelenin talep ve beklentilerinin neler olduğunu Türk diplomatik arşivlerinde yer alan 1955-58 yıllarına ait yazışmalara ve arşiv belgelerine göre incelemektedir. İnceleme, 1958 yılından sonraki dönem için devam ettirilememiştir. Nitekim, 'Cezayir' başlığı altında diplomatik arşivde müteakip yıllara ait belgeler henüz yer almamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Cezayir, ulusal kurtuluş, sömürge, Fransa

* Doktora öğrencisi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Başkent Üniversitesi, Türkiye. Makalede belirtilenler, münhasıran yazarın şahsi görüşlerini yansıtmaktadır.

(mustafaturkerari@gmail.com) <https://orcid.org/0009-0007-4657-1916>

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XVII, No. 2, (Ekim 2024)

Geliş Tarihi: 20.12.2023

Kabul Tarihi: 29.07.2024

Bu makaleden alıntı yapmak için: Arı, M. Türker. (2024, Ekim). Türk Diplomatik Arşiv Belgelerine göre Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesi 1955-58: *Talepler ve Beklentiler*, YDÜ SOSBİLDER, 17(2), 121-158.

ABSTRACT

**NATIONAL LIBERATION STRUGGLE OF ALGERIA ACCORDING TO THE TURKISH
DIPLOMATIC ARCHIVES 1955-58: DEMANDS AND EXPECTATIONS**

Algeria's national liberation struggle took center stage in the global agenda during a period where global dynamics were being remoulded in the wake of World War II. Beyond the bilateral features associated with gaining independence from France, this struggle also displays aspects of multilateralism, such as through the United Nations (UN), the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the Non-Aligned Movement. Having fought for Algeria's independence, the Algerian National Movement (MNA) and the National Liberation Front (FLN) have resorted to active multilateral diplomacy – an effort which has resulted in diplomatic correspondence. As recorded in its diplomatic archive documents, Türkiye has closely followed Algeria's national liberation struggle. This article examines the demands and expectations of this struggle, starting on November 1, 1954, when it began to take on an armed character, and continuing through diplomatic correspondences and papers found in the Turkish diplomatic archives between 1955 and 1958. Due to the lack of declassified documents, so far, from 1958 onwards in the diplomatic archives under the name 'Algeria', we are only able to review information from 1955 to 1958.

Keywords: *Türkiye, Algeria, national liberation, colony, France*

*'Bir medeniyet cephesi olan Atlantik İttifakı,
Cezayir kadınlarının, çocuklarının ve
erkeklerinin cesetlerinin üzerinde bulunamaz.
Bir özgürlük unsuru olan Atlantik Paktı,
sömürgeci tiranlığın mazereti olamaz.'*
*Cezayir Millî Hareketi'nin Sürgündeki Lideri
Messali Hadj
(Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26
Temmuz 1956)*

*'Fransa, Cezayir'i asla
terketmeyecektir.'*
*Fransa Başbakanı Guy Mollet
(Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 9 Ocak
1957)*

1. Giriş

Avrupa'da Napolyon Savaşları'nın (18 Mayıs 1803-20 Kasım 1815) neden olduğu insan kaybı ve yıkımdan sonra Kıtanın büyük devletleri 19. yüzyılın başında artık barışın sağlanması gerektiğine inanıyorlardı. Ancak, bunun için,

sorunların barışçı bir ortamda ele alınmasına imkân verecek bir mekanizmanın oluşturulması elzemdi. İngiltere, Avusturya-Macaristan, Prusya, Rusya ve Fransa bir araya gelerek Avrupa'daki meseleleri nasıl yürüteceklerine karar verdiler. Bu kapsamda, Napolyon'un ele geçirdiği toprakların ne şekilde bölüştürüleceği konusundan başlanmıştır. Ancak, asıl konu, bundan böyle hiçbir devletin diğerinin çıkarına halel getirmeyecek şekilde hareket etmesiydi. Bir ülke, diğerinin dış politikası üzerinde veto kullanabilecekti. Bunun için ise yakın istişare gerekiyordu ve bu doğrultuda, belirli aralıklarla, kongreler düzenlenmesi ihtiyacı hasıl oldu. Böylece, 1815 yılında Viyana'da 'Avrupa Uyumunu-*Le Concert européen*' (de Sédouy, 2016, ss. 61-69) sağlandı ve dünyanın ilk akdi hükümeti olarak takdim edildi (Attali, 2011, s. 121). Gözetilen denge ilk dönemde olumlu sonuçlar vermiştir; 1823 yılında Fransa, İspanya'ya müdahale için diğer dört devletin onayını almıştır. 1831'de beş devletin rızasıyla Belçika'nın bağımsızlığı ortadan kaldırılmıştır. Ancak İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) giderek artan etkisinin mukabele edilmesi gerektiği düşüncesiyle, Avrupa uyumundan yavaşça ayrılmaya başladı (Attali, 2011, s. 122).

Fransa, 16. ve 17. yüzyıllarda kendisini dünyanın merkezine konumlandırma fırsatı bulamamıştır. 19. yüzyılda Avrupa'da güçlenmeyi sürdürmüş ve bu sürece Afrika'da bir sömürge imparatorluğu kurarak devam etmiştir (Attali, 2011, s. 159). Ancak, sömürge topraklarında 20. yüzyılın başından itibaren bağımsızlık tohumlarının yeşermesiyle birlikte sömürgeci ülkelerle mücadele tedricen başlamıştır.

Bu çerçevede, Cezayir bağımsızlık liderlerinin, Cezayir topraklarındaki mücadelenin silahlı bir nitelik aldığı 1 Kasım 1954 tarihinden itibaren talep ve beklentileri birincil kaynaklara göre nelerdi? Makale, bu sorunun yanıtını bahse konu tarih esas alınarak 1955-58 dönemine ilişkin kamuoyuna açıklanmış bulunan Türk diplomatik arşiv belgelerine istinaden incelemektedir.

Makale, söz konusu diplomatik arşiv belgelerinde yer alan konuları, bahsi geçen yıllarda vuku bulan önemli uluslararası gelişmelere -1955 Bandung Konferansı ve 1956 Süveyş Krizi- de değinmek suretiyle değerlendirmekte; arşiv belgelerinde özlü diplomatik anlatımdan bilistifade, ilgili literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2. Fransa'nın Cezayir'i İşgali: Hukuki Manzara

Cezayir, 314 yıl (1516-1830) Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır (Tütüncü, 2013). Barbaros Hayrettin Paşa'nın 1516 yılında Cezayir'i Osmanlı İmparatorluğu'na katması (Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, 1992) sonrasında Padişah I. Selim Barbaros'u Cezayir Beylerbeyi ilan etmiştir. Fransız ve İspanyolların Cezayir'i almak üzere zaman içinde yapmış oldukları teşebbüsler sonuç vermemiştir. Fransız ihtilali sırasında Osmanlı'ya bağlı Cezayirli Beyler, Fransa'ya yardımda bulunmuşlardır. 1827 yılında Cezayir Beyi Ağ Hüseyin Paşa zamanında Fransa üç yıl süreyle Cezayir'i abluka altında tutmuş, 5 Temmuz 1830 tarihinde de başkent Cezayir'i işgal etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955). Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketleri'nin belgelerinde belirtildiğine göre, bu tarihten itibaren Fransa'da göreve gelen farklı rejimler ve hükümetler, Cezayir halkını kitleler halinde baskı altına almışlar, ülkenin temel altyapısını ortadan kaldırmışlar, Cezayir halkına ahlaki ve ekonomik açıdan zarar vermişlerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Mayıs 1955). Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD nezdindeki Büyükelçisi A. Rüstem Bey de bu duruma, 8 Eylül 1914 tarihinde ABD'de yayınlanan Evening Star gazetesinde münteşir beyanında değinmiştir (Erol, 1973, ss. 53-54).

Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganları Cezayir'de geçerli olmamış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın da kabul ettiği evrensel ilkeler Cezayir'e uygulanmamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Mayıs 1955). Fransa, 1830'da Cezayir'i işgalinden sonra ülkeyi tedricen Fransa topraklarına hukuken katma sürecinde aşağıdaki mevzuatı çıkarmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Eylül 1955):

- 22 Temmuz 1834 tarihli Emirname: Cezayir, Fransa mülküdür. Fransa Harp Bakanlığına bağlı bir askerî hükümet kurulmuştur.
- 4 Mart 1848 tarihli Kararname: Cezayir, Fransa'nın ayrılmaz bir parçasıdır.
- 14 Temmuz 1865 tarihli Danışma Senatosu kararı: Cezayir'deki tüm Müslümanlar Fransızdırlar.
- 24 Ekim 1870 tarihli Kararname: Cezayir, Fransa'nın 'vilayeti' olarak ilan edilmiştir.
- 29 Mart 1871 tarihli Kararname: Cezayir'e Fransa İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir Vali atanmıştır.

- 7 Mart 1944 tarihli Emirname: Cezayir'deki bütün Müslümanlar Fransız olarak kabul edilmiş ve birkaç bin Cezayirliye Fransız vatandaşlığı verilmiştir.

Fransa, bu süreçlerle Cezayir'i tam ilhak yoluna gitmiş ve anavatan topraklarına katmıştır. Ülkesinde 1848 ihtilalinden sonra yönetimi ele alan Fransız hükümeti, Cezayir için bir Anayasa kabul etmiştir. Buna göre Cezayir, Fransız Meclisi'nde dört milletvekiliyle temsil edilecekti. 1856 yılında Cezayir'in idaresi, Fransa hükümetinde 'Cezayir ve Sömürgeler Bakanı' tarafından askerî bir tarzda yapılmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Fransa'nın muhalefetine rağmen ABD, Cezayir'e asker çıkarmış ve General Charles de Gaulle'ün başkanlık ettiği 'Hür Fransız Hükümeti'nin merkezi Cezayir olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955).

Cezayir, Konstantin ve Oran, Fransa vilayetleri olarak Fransa idari sisteminde yer almıştır. Bu bölgelerde, bahsi geçen dönemde, bir milyondan fazla Fransız nüfus yaşamaktadır. Yerel yönetimlerde çoğunluk, her zaman Fransa'nın elindedir. Millet Meclisi'nde de yerel halkın lehine bir durum söz konusu değildir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Sina Akşin, Cezayir'e çok sayıda Fransızın yerleşmiş olmasının Cezayir'in Fransa'nın bir parçası sayılmış olabileceğine dikkat çekmektedir (Akşin, 2022).

Cezayir halkı tüm bu hukuki metinleri reddederek protesto etmiş, barışçıl talepleri herhangi bir karşılık görmediği için ise 1 Kasım 1954'den itibaren silahlı direniş başlatmıştır. Cezayir topraklarının Fransa yönetimine direnip direnmediği, Fransız işgali öncesinde Cezayir'de bir yönetimin bulunup bulunmadığı, iki ülke arasında her dönemde tam bir uluslararası hukuk mücadelesine dönüşmüştür. Nitekim Fransa Başbakanı Guy Mollet 1957 yılında yaptığı bir konuşmada, ülkesinin Cezayir topraklarını ele geçirmesinden önce orada barbarlığın hüküm sürdüğünü, terör grupları ve anarşinin bulunduğunu, bir 'Cezayir'den söz edilemeyeceğini, sahada kaotik bir ortamda Arap kabilelerinin bulunduğunu, Fransa'nın Cezayir'e müdahalesinin Akdeniz'de kol gezen ve Cezayir'de yuvalanan korsanların faaliyetlerine son verdiğini ileri sürmüştür (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 9 Ocak 1957).

Fransa'nın bu iddialarına karşı Cezayir cephesince, Cezayir'in 1830'da Fransa'nın işgali öncesinde bağımsız bir ülke olduğu, ABD ve Fransa'yla yapmış

olduğu anlaşmaların bulunduğu, Amerikan Devrimi sonrasında 1795’de ABD’yle bir anlaşma imzaladığı, 1789 Fransız devrimcilerine, Fransa’ya karşı Avrupa devletlerinin ambargosu ve İngiliz ablukası sırasında beş yıl süreyle kredi yardımı yaptığı, Cezayir halkının, Fransa yönetimine her daim karşı çıktığı, Fransa ve Cezayir arasında sömürge yönetimiyle alakalı imzalanmış bir anlaşma bulunmadığı, Cezayir direniş liderlerinden Şeyh Abdülkadir’in 15 yıl boyunca, Lalla Fatma’nın da 10 yıl boyunca Fransa’ya karşı mücadele verdiği, hiçbir Cezayirlinin, Fransa mevzuatının Cezayir’de uygulanmasına icazetinin bulunmadığı kaydedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956). Şeyh Abdülkadir idaresindeki ayaklanma nedeniyle Fransa, Cezayir’de daimî olarak önemli bir askerî kuvvet bulundurmak ihtiyacını hissetmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1955).

Bu bağlamda, Fas ve Tunus’a Fransa tarafından bağımsızlık tanınması sürecinin farklı bir mecrada ilerlediğine dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim bu iki ülke, Cezayir’den farklı olarak, Fransa ‘koruması’ (*protectorat*) altında Fransa mevzuatı açısından ‘vilayet’ (*département*) olan Cezayir’e göre farklı statüde yer almıştır. Fas ve Tunus’un bağımsızlık süreci eş zamanlı ilerlemiş; Fas ve Fransa arasındaki bağımsızlık sözleşmesi 2 Mart 1956’da, Tunus ve Fransa arasında ise 20 Mart 1956’da imzalanmıştır (Boulares, 2012, s. 679). Fransa, Tunus’a bağımsızlık öncesinde metinleri, 31 Ağustos 1955 tarihinde Paris’te teati edilen Anlaşmalarla –dışişleri ve savunma konuları hariç– özerklik tanımıştır. Yeni Destur partisi mensupları, asıl hedefin tam bağımsızlık olduğunu açıklamışlardır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 31 Ağustos 1955). Fransa Başbakanı Mollet, 1957’deki mezkûr konuşmasında, bağımsız devletler olan Fas ve Tunus’u Cezayir’deki gelişmeler bağlamında Fransa’nın ‘içişlerine karışmaması gerektiği’ hususunda uyarmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 9 Ocak 1957).

3. Cezayir Silahlı Mücadelesinin İlk Yıllarında Uluslararası Ortam: Üç Mesele

Fransa sömürge yönetimine karşı Cezayir silahlı direnişinin resmen 1 Kasım 1954 tarihinde başlamış olduğu bir dönemde, her şeyden önce, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Ortadoğu’da nüfuzunu arttırmaya başladığını, bunun da ABD ve müttefikleri tarafından bir endişe kaynağı olarak yakından izlendiğini belirtmek gerekir.

Bu endişenin en veciz ifadeleri, ABD Senatosu'nda 6 Şubat 1957'de yapılan ve ABD'nin Suudi Arabistan Büyükelçisi George Wandsworth'un Senatör J. William Fulbright'in sorularına verdiği yanıtta görülmektedir. Senatör Fulbright, bölgeye (Yakın Doğu) yönelik bir Rus saldırganlık tehlikesinin bulunup bulunmadığını sormuştur. Büyükelçi Wandsworth, bu tehlikenin bulunduğunu, 1945'te Rus meslektaşının Beyrut'ta gelişinden sonra bölgeye Rus etkisinin girdiğini ve o tarihten itibaren güçlendirildiğini, Rusya'nın bölgeye yönelik baskılarının arttığını, Yakın Doğu'nun Rusya için stratejik önemi haiz olduğunu, Rusya'nın sıcak denizlere inmek istediğinin bilindiğini, şimdi bölgede kanıtlanan petrol rezervleriyle de bu önemin arttığını belirtmiştir. Büyükelçi, 1955 yılının Rusya'nın bölgeye baskılarında kritik bir yıl olduğunun hissedildiğini söylemiştir (United States Government Printing Office, 1957).

Senatör Fulbright, sözkonusu Senato görüşmesinde, Büyükelçi Wandsworth'a Rusya ve Mısır arasındaki silah satışı anlaşmasını sormuştur. Senatör, 1955 İlkbaharında Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın ABD'den silah istediğinde ABD'nin bu isteği kabul etmediğini belirtmesi üzerine Büyükelçi Wandsworth, ABD'nin bu talebi geri çevirmediğini, Abdülnasır'ın önerdiği fiyatın çok düşük olduğunun değerlendirildiğini, ancak Abdülnasır'ın her iki tarafla da müzakere ettiğini düşündüğünü söylemiştir. Senatör Fulbright, bu konunun ABD Dışişleri Bakanı F. Dulles'in Senato'da 24 Şubat 1956 tarihindeki ifadesinde de gündeme geldiğini kaydetmiştir (United States Government Printing Office, 1957).

1955-56 dönemine uzanan süreçte uluslararası ortamı şekillendiren ikinci önemli gelişme, sömürgelerin bağımsızlık süreçleri ve bağımsızlıklarını kazanan Afrika ve Asya ülkelerinin Doğu ve Batı Blokları dışında yeni bir hareketi oluşturmalarıdır. Hareket, 'Üçüncü Dünya', 'Asya-Afrika Bloku', 'Tarafsızlar' veya 'Bağılantısızlar Bloku' gibi isimler almıştır (Armaoğlu, 1983, s. 624). Asya-Afrika Bloku ülkeleri, 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanmıştır (Armaoğlu, 1983, ss. 624-625). Bloku oluşturan ülkeler, Bandung Konferansı'nda Cezayir meselesini de ele almışlardır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 16 Nisan 1956).

Bu dönemde yaşanan üçüncü gelişme ise Süveyş Kanalı krizidir. Meselenin özü, Mısır Devlet Başkanı Abdülnnâsır'ın 26 Temmuz 1956'da İskenderiye'de yaptığı konuşmada Süveyş Kanalı'nı millîleştirdiğini ilan etmesidir. Kanalı o güne kadar bir İngiliz-Fransız şirketi işletmekteydi. Her iki

devlet de Abdülnnâsır'a sert tepki göstermiştir. SSCB, bu meselede Mısır'ın yanında yer almıştır. İngiltere, Fransa ve İsrail birleşerek Mısır'a karşı ortak bir tutum benimsemiştir. İsrail, Mısır'a 29 Ekim 1956 günü saldırmıştır. İngiltere, Fransa ve İsrail ortak planından haberdar olmayan ABD tepki göstermiş ve Mısır topraklarından Fransa ile İsrail'in çekilmesini talep etmiştir. Süveyş Kanalı krizi sonucunda Sovyet Rusya'nın Arap dünyasındaki itibarı artmıştır (Armaoğlu, 1983, ss. 499-500).

Bu bölümde özetle ele alınan üç meseleye, makalenin kapsamı dışında kalmakla beraber, bölgedeki bir diğer önemli gelişmenin daha eklenmesi esasen mümkündür: Karşılıklı Güvenlik ve Savunma Teşkilatı. 12 Ocak 1955'de imzalanan Türkiye-İrak Muahedesi'yle kurulan, keza iki ülke arasında 24 Şubat 1955'de imzalanan Türkiye-İrak Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Anlaşmasına dönüşen, 5 Nisan 1955'te İngiltere'nin, 23 Eylül 1955'te Pakistan'ın ve 3 Kasım 1955'te İran'ın katıldığı 'Bağdat Paketi' olarak bilinen Teşkilat, Türkiye ve Fransa arasında yoğun diplomatik girişimlere neden olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 13 Mart 1955 ve 15 Mart 1955).

4. Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ve Sahra'da Petrol Keşfi

Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesi, 1 Kasım 1954 tarihinde silahlı direniş haline dönüşmüş olmakla birlikte, Kuzey Afrika'da Fas ve Tunus'taki bağımsızlık hareketleriyle benzer bir stratejik değerlendirmeye tabi tutulması isabetli olacaktır. Nitekim, T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 1952 yılında gönderilen bir değerlendirmede, Kuzey Afrika'daki meselelerin bölgede bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Buna göre, Tunus'taki durum açısından, ülkede 1952 yılında yapılması planlanan reformlar Tunuslu münevver zümre (*Néo-Destour*) (Boulares, 2012, ss. 564-569) ve Tunus Fransızlarıyla (*colon*) arasındaki mücadeleyi tetiklemekte, münevverler de istiklal elde etmek için Fransa'yla mücadelelerinin yanı sıra Tunus Beyi'ne de karşı savaşmak zorundadır. Nitekim Tunus Beyi, istiklal mücadelesi bakımından leh ve aleyhte bir tutum benimsememektedir. Meselenin bir de ABD boyutu vardır. Kuzey Afrika'daki sömürgelerde reform yapılması için ABD'nin Fransa'ya baskı uyguladığı görülmektedir. Fransa'nın bu baskıyı hafifletmek için Tunus'a ilaveten Fas'ta da ikincil derecede önem taşıyan mahalli idarelerle ilgili bazı düzenlemelere yönelmesi, 4 Kasım 1952'de gerçekleştirilen ABD Başkanlık seçimlerinde bir seçim malzemesi şeklinde ortaya

çıkan sömürgeler konusunda ABD'ye yönelik bir mesaj olarak yorumlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Aynı değerlendirmeye göre Cezayir, Fas ve Tunus'taki gelişmeler bakımından dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, 1952 yılından itibaren bu iki ülkede yaşanan bağımsızlık taraftarı hareketler Fransa'nın kuzey Afrika'daki iki ana eksenini temelinden sarsmıştır. Libya'nın 1951 yılındaki bağımsızlığına şiddetle karşı çıkan Fransa, Libya'nın bağımsızlığının Kuzey Afrika'daki sömürgelerine tesirini görememiştir. O dönemde Fransa iç politikasında sömürgeler konusundaki eğilimlere bakıldığında, sosyalistler Kuzey Afrika'daki sömürgelerin istiklal sürecine sokularak, ortak devlet kurulmasına olumlu bakmaktadırlar. Komünistler ise, Kuzey Afrika milletlerinin istiklale kavuşturulması gerektiğini ve Fransa'yla ilgilerinin kesilmesini savunmaktadırlar. Bu iç ve dış gelişmeler muvacehesinde, 1952 yılı itibariyle Kuzey Afrika'daki gelişmelerin hangi yöne evrileceği hususunda değerlendirme yapılamayacak bir dönem başlamıştır. Ancak, bu bölgedeki bir anarşi, Sovyetlerin işine yarayacaktır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Haziran 1952). Cezayir'deki bu dönemde meseleleri daha karmaşık hale getiren diğer bir gelişme ise, nükleer testlere ilişkin mekân tespitine (Yahi, 2023) ilaveten ülkenin güneyindeki petrol keşifleridir.

Esasen, T.C. Paris Büyükelçiliği'nin 31 Ocak 1957 tarihinde yaptığı bir değerlendirmeye göre, Sahra bölgeleri 1947 yılından itibaren Fransızlar bakımından büyük önem kazanmıştır. 1946-56 döneminde yapılan araştırmalar sonucunda, bu bölgelerde büyük yeraltı zenginlikleri tespit edilmiştir. Önemli bakır, demir, uranyum ve kömür madenleri bulunmuştur. Doğalgaz ve petrol damarlarına rastlanmıştır. 1957 yılında 12 şirket Sahra bölgelerinde petrol hafriyatı yapmaktadır. Cezayir'in Libya sınırındaki Edjele ve Hassı Messaud mevkiinde bulunan petrol damarlarına büyük önem verilmektedir. Bu kuyulardan ileride yıllık 5 milyon ton petrol üretimi mümkün olduğu bildirilmektedir. Bu hacim, Fransa'nın yıllık petrol tüketiminin %25'ine tekabül etmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 31 Ocak 1957).

Nitekim, Fransa ve ABD petrol şirketleri arasında Suudi Arabistan'da süren rekabetin neticesinde Total şirketinin önceli olan Fransız şirketi CFP'nin Suudi Arabistan'dan pay alamaması büyük hayal kırıklığı yaratmış; General de Gaulle, Cezayir'de bulunan petrolerin Fransa'nın kaderini değiştireceğini açıklamıştır (Auzanneau, 2018, s. 190). 1946 yılından itibaren Cezayir'in güneyindeki Sahra çölünde petrol araştırmaları yaparak 1956'da Hassı Messaud

bölgesinde petrol, Hassı R'mel bölgesinde ise gaz bulan Fransa'nın, ABD ve İngiltere karşısında enerji bağımsızlığını elde etmek yolundaki çabaları Fransa Enerji Programı Başkanı Pierre Guillaumat'ın teknik çalışmaları sayesinde gerçekleşmiştir (Auzanneau, 2018, s. 271). Fransa'nın Sahra'nın güneyindeki araziye değerlendirmek amacıyla tasavvur ettiği projelerde Alman sanayisine ilaveten İtalyanlardan da yararlanması ihtimali mevcuttur. Bu çerçevede, Fransa-İtalya ilişkilerinin geliştirilmesi hususunda üst düzey temaslar yapılmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ocak 1955). Cezayir'deki petrol keşifleri, Fransa'nın 1960 yılında %90 olan petrole dış bağımlılığını, Cezayir'in istiklaline kavuştuğu 1962 yılında %60'a indirmiştir (Auzanneau, 2018, s. 282). Cezayir 'meselesi'ni petrol konusundan ayırmaya gayret eden Fransa, 1956 yılından itibaren bir 'ortak refah alanı' yaratmaya çalışmıştır.

Bu girişime dair plan, Başbakan Guy Mollet'nin hükümetinde önemli bir rolü bulunan, Fildişi Sahili'nin gelecekteki Cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny tarafından hazırlanmıştır. Buna göre, Cezayir'de petrol keşfinden yaklaşık altı ay sonra, 10 Ocak 1957'de, 'Sahra Bölgeleri Ortak Örgütü' (Common Organization of the Saharan Regions- OCRS) bir kanunla ihdas edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 31 Ocak 1957). Amacı, Cezayir, Moritanya, Nijer, Sudan ve Çad tarafından yönetilen, Fransa'nın Sahra bölgelerinde ekonomik genişlemesinin ve sosyal gelişiminin sağlanmasıdır (Auzanneau, 2018). 1957 Ağustos ayında, 'Oasis' ve 'Saoura' bölgeleri, Fransa vilayetleri olarak OCRS bünyesinde Fransa topraklarına dahil edilmiştir. Böylece, petrol bölgeleriyle Fransa idari sistemi arasında hukuki bağ tesis edilmiştir (Bkz. CDHA). 1 Haziran 1958'de Fransa Başbakanı olarak göreve başlayan Charles de Gaulle, Cezayir petrolü başta olmak üzere Afrika ülkelerinin ham maddeleriyle yakından ilgilenmiş, Jacques Foccart ve Pierre Guillaumat gibi Cezayir petrol araştırmalarıyla ilgilenen kişilerle yakından çalışmıştır. 1954 yılından itibaren Rothschild bankasında çalışan Georges Pompidou, de Gaulle'den sonra Başbakan olarak görev yapmış; ancak, önceki görevi sırasında Cezayir petrolünün ilk yatırımcıları arasında bulunan Fransa-Afrika petrol araştırma şirketi Francarep'in idarecisi olarak da çalışmış, Francarep ve Rothschild bankası arasında bağlantı kurulmasını sağlamıştır. Rothschild bankası CFP'nin en büyük hisse sahibidir. Pompidou, Cumhurbaşkanı de Gaulle tarafından ilk kez kabinede yer aldığı anda, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'yle (*Front de libération nationale* – FLN) bağımsızlık sürecinde gizli müzakereleri sürdürmüş, FLN temsilcileriyle ilk kez

İsviçre'nin Luzern şehrinde 20 Şubat 1961 tarihinde bir araya gelmiştir. FLN ile 5 Mart 1961 tarihinde İsviçre'nin Neuchatel kentinde Rothschild bankası Genel Müdürü de görüşmüştür (Auzanneau, 2018, ss. 283-284).

Cezayir petrolerinin keşfi, ABD tarafından da yakından takip edilmiştir. ABD Senatosu'nda 5 Şubat 1957 tarihinde yapılan toplantıda Senatör Fulbright, ABD Dışişleri eski Bakan Yardımcısı Herbert Hoover Jr.'a Cezayir'in güneyinde petrol keşfiyle ilgili gelişmelerden haberdar olup olmadığını sormuştur. Haberdar olmadığını, ancak iyi bir keşif çalışması yürütüldüğünü bildiğini, bir veya iki petrol kuyusunda çalışmanın devam ettiğini, fakat, keşfin gerçekleştiğini veya petrolün pazarlandığını düşünmediğini ifade eden Hoover, Senatör Fulbright'ın ABD petrol şirketlerinin Fransızların Cezayir'den atılması amacıyla Cezayirlileri kışkırtıp kışkırtmadıklarına dair duyumlara ilişkin sorusunu bunun asla gerçek olmadığı, bu konuda herhangi bir istihbarat veya benzeri bir rapor görmediği şeklinde yanıtlamıştır (United States Government Printing Office, 1957). Toplantıda Senatör Smith'in benzer bir sorusunu yanıtlayan Hoover, ABD ve Fransa'ya kötü davranmak isteyenlerin bu duyuları ortaya atabileceklerini, eğer kendisi bir komünist olsaydı, ABD ve Fransa'nın arasını bu şekilde açmayı düşünebileceğini; petrol araması yapacak şirketlerin, hatırladığı kadarıyla, normal mevzuat uyarınca ihaleyle belirlendiğini; birçok ülkeye ait şirketin bu ihalelere katıldığını; büyük hissesi Fransız devletine ait bir şirketin ise, Cezayir topraklarında önceliğinin bulunduğunu ve anılan şirketin bulunduğu bölümlere diğer şirketlerin girişlerine izin verilmediğini; tabiiyle Fransızların (kendi topraklarında) ilk kuyuyu kazma hakkının bulunduğunu söylemiştir (United States Government Printing Office, 1957, s. 624). Cezayir petrolerine ilişkin ilgi, ülkenin 1962'de bağımsızlığını kazanması sonrasında da devam etmiştir.

5. Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin Uluslararası Boyuta Taşınması

Cezayir ulusal kurtuluş mücadelesinin Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde uluslararası boyuta taşınmasında 1955 Bandung Konferansı ile 1955-56 yıllarında NATO'da Cezayir konusundaki görüşmeler önemli rol oynamıştır.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni temsil eden Cezayir heyeti tarafından Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) imzacı devletleri hükümetlerine 1 Haziran 1955 günü verilen muhtıra, 1 Kasım 1954'de Fransa tarafından Cezayir direnişine karşı yürütülen askerî operasyon

başarısız olduğu, 40,000 askerden oluşan ve Fransa parlamentosunda da bahsedildiği üzere, ‘napalm’ gibi çeşitli kimyasal silahlar dahi kullanılan harekate karşı Cezayir direnişinin başarı kaydettiğine dikkat çekilmiştir. Belgede, 1955 Ocak ayının sonlarına doğru, Aurès’e 50,000, Kabyle’ye 15,000 Fransız askeri gönderilerek Cezayir direnişine karşı yeni bir operasyon başlatıldığı, 11 milyon Cezayirlinin direnişinin Fransa’nın ‘Bahar Operasyonu’ planı akim bıraktığı, ancak Fransa’nın 100,000 kişilik askerî kuvvetle Cezayir direnişini bastırmaya çalıştığı ve Almanya’daki mekanize tümenini Konstantin şehrinin kuzeyine konuşlandırdığı bildirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Haziran 1955). Fransız basınında aynı tarihlerde, Cezayir’de Fransız makamlarınca yapılan mezalimden bahsedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 27 Ocak 1955).

Bu noktada, Fransa’nın NATO’ya tahsisli, Almanya’daki kuvvetlerinin bir bölümünün Cezayir’e sevk edilmesine yönelik talebinin bulunduğu ve bunun Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin gündemine alınarak, bir uluslararası mesele haline getirildiği görülmektedir. Muhtırada, 19 Kasım 1954 Baltimore Sun gazetesinin, ‘Fransa NATO Kuvvetleri Kuzey Afrika’ya gidebilir’ başlığıyla çıktığına, NATO’da bu konunun konuşulduğunun anlaşıldığına, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı General A.M. Gruenther ile Fransa Genelkurmay Başkanı General Austin Guillaume arasında bu konunun ele alındığını gazetenin bildirdiğine dikkat çekmekte; Fransa İçişleri Bakanı François Mitterand’ın, 20 Kasım 1954 tarihli *Le Parisien Libéré* gazetesine verdiği mülakatta, ulusal bütünlüğün sağlanması bakımından gerekli görülürse, bunun yapılabileceğini belirttiği bildirilmektedir. Muhtırada, esasen, ‘Atlantik dayanışması’ çağrısıyla Fransa’nın NATO’nun mutabakatıyla Almanya’dan asker çekerek Cezayir’e konuşlandırılması eleştirilmekte ve bu durum tüm dünyadaki özgürlük taraftarı olan halklar için bir mesele olarak takdim edilmektedir (Hindistan Başbakanı Shri Nehru 17 Mart 1953 tarihinde Hindistan Meclisinde yaptığı konuşmada, ‘NATO’nun sömürgeci köleliğin kötüleşmesine olanak tanınmasına izin verilmemelidir’ beyanında bulunmuştur). ‘NATO bir savunma örgütü müdür? Yoksa karşıtlarının ileri sürdüğü gibi saldırı örgütü müdür?’ sorusunun sorularak, yanıtının Fransa’nın NATO’nun Cezayir direnişine karşı müdahil olmasına yönelik baskıları karşısında benimsenecek tutumla derhal açıklığa kavuşacağı belirtilen muhtırada, NATO ülkelerinden, özellikle ABD’den, şu talepler sıralanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 27 Ocak 1955):

- Fransa'nın NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerin Cezayir halkına karşı kullanımının engellenmesi;
- Fransa'nın NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerin sömürge halklarına yönelik kullanılmasına izin vermemesi ve bu kuvvetlerin geri çekilmesi;
- Savunma için tahsis edilen kuvvetlerin Cezayir devrimine (direniş hareketine) karşı kullanımına izin verilmemesi;
- Bandung Konferansı'nda Cezayir ve Kuzey Afrika konusunda kabul edilen karara (Cezayir, Tunus ve Fas halklarının kendi kaderlerini tayin haklarının tanınması) destek beyan edilmesi; Fransa'ya, Kuzey Afrika meselesine barışçıl bir çözüm bulunması çağrısının yapılması.

Fransa'nın Almanya'da NATO'ya tahsisli kuvvetlerinin bir bölümünün Cezayir'e konuşlandırılması konusu, Times Late London Air Edition gazetesinin 20 Mayıs 1955 ve Le Monde gazetesinin 28 Mayıs 1955 tarihli nüshalarında da konu edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Mayıs 1955). Time gazetesi de Fransa'nın NATO nezdindeki girişimi hakkında haber yapmıştır (Time, 1955).

Cezayir'in Fransa'nın NATO'ya tahsisli Almanya'da konuşlu kuvvetlerinin bir bölümünün Cezayir'e gönderilmesine izin verilmemesine dair girişimlerinin NATO'da bir sonuç vermemesi üzerine, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi adına Mohamed Khider, 2 Haziran 1955 günü, bir beyanat vermiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Haziran 1955). Bu çerçevede, NATO Yüksek Komutanlığı'nın Fransa'ya Almanya'daki mekanize tümeni geri çekerek Cezayir'e konuşlandırılmasına ve ulusal direnişin bastırılmasına izin verdiğini; NATO'nun böylece sömürgecilerin yanında saf tuttuğunu; Fransa'nın Cezayir'i keyfi bir şekilde NATO'ya entegre ettiğini ve Fransa'nın 'Atlantik dayanışması'nı Cezayir'e karşı kullandığını vurgulamıştır. Khider, ayrıca, 20 Eylül 1950'de Cezayir Özgürlük Hareketi'nin BM üyesi tüm ülkelere bir muhtıra göndererek, Cezayir topraklarının keyfi bir şekilde NATO'ya dahil edilmesine karşı çıktığını hatırlatmış; Cezayir halkının, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin hakkını göz ardı edenlerle bir araya gelmeyeceğini duyurmuştur. Khider, Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin bir çağrıda bulunduğunu, NATO'nun

Fransa'ya (NATO'ya tahsisli) askerî kuvvetlerini Cezayir'e göndermesine izin vermesinin BM Şartı'ndaki ilkelere aykırı olduğunu, büyük Afrika-Asya Toplumlarının Cezayir bağımsızlık meselesini ele almalarının lazım geldiğini, barışsever her milletin, Fransa'nın sömürgeci saldırılarının durması için ayağa kalkması gerektiğini belirtmiştir.

Khider'in çağrısından önce, 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde düzenlenen Bandung Konferansı'nda, esasen, Cezayir meselesi etraflıca ele alınmış ve Cezayir'in sömürgeciliğe karşı vermiş olduğu ulusal mücadele desteklenmiştir. Konferansta, Pakistan Başvekili Muhammed Ali, diğer hususlar meyanında, Tunus, Fas ve Cezayir meselesinin de ele alınacağını söylemiştir (Murat, 2018, s. 370). Konferansın Siyasi Komitesi, Kuzey Afrika'nın halen sömürge hegemonyası altında olmasının nedeninin NATO ülkeleri arasındaki siyasi ve diplomatik dayanışma olduğunu bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Haziran 1955).

Bandung Konferansı'nın başladığı gün olan 18 Nisan 1955 tarihinde, Başbakan Adnan Menderes, Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Tarbe de Saint Hardouin'i kabul etmiştir. Esasen Bağdat Paktı'na Suriye'nin katılımına Fransa'nın muhalefet etmesinin ele alındığı görüşmede, Kuzey Afrika'daki gelişmeler de gündeme gelmiştir. Başbakan Menderes, Fransa Büyükelçisi'ne, Türkiye'nin genel ilkesinin bütün milletlerin özgür olması ve özgür yaşaması olduğunu, bu bakımdan Türkiye'nin Fransa Afrika meselesinde hassas bir durumda bulunduğunu, konuyu NATO'nun ve özgür dünyanın hayati bir güvenlik davası olarak değerlendirdiğini, Kuzey Afrika'daki milletlerin Fransa'yla anlaşarak aşamalı bir şekilde özgürlüklerine kavuşmalarının en iyi hâl şeklini teşkil edeceği sonucuna vardığını, Türkiye'nin bu bağlamda birçok müttefik ülkeye telkinlerde bulunduğunu, Fransa'nın Suriye'nin bağımsızlığına önem atfettiğini ileri sürerek Bağdat Paktı'na katılımına muhalif bir tavrı sergilemesine rağmen, Kuzey Afrika'daki ülkelerin bağımsızlıklarına aykırı bir siyaset izlediğini söylemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 18 Nisan 1955).

29 ülkenin katılımıyla yapılan Bandung Konferansı'nda Cezayir'den Ulusal Kurtuluş Cephesi, Tunus'tan Néo-Destur ve Fas'tan İstiklal Hareketi bir heyet olarak katılmıştır. Dış politikasını Batı'nın dış politika hedefleriyle uyumlaştırma çabası içinde olan (Oran, 2001, s. 537) Türkiye de Konferansa davet edilmiştir. Öte yandan, bu davete aslında iştirak etmek istemeyen Türkiye'nin Konferansa katılımında, Turgay Murat'ın incelemesine göre,

ABD'nin de rolü bulunmaktadır (Murat, 2018, s. 372). Bandung Konferansı'nda hararetli geçen tartışmalar sonrasında Cezayir meselesine dair şu madde kabul edilmiştir:

Kuzey Afrika'da halen çözüme kavuşturulamamış durum ve Kuzey Afrika halkının kendi kaderini tayin hakkının ısrarlı bir şekilde reddedilmesi muvacehesinde, Asya-Afrika Konferansı Cezayir, Fas ve Tunus halklarının kendi kaderlerini tayin haklarına destek ifade eder ve Fransız hükümetine meseleye gecikmeksizin barışçı bir çözüm bulunması çağrısında bulunur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Nisan 1956).

Bandung Konferansı'nda Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Hindistan'ı Başbakan Nehru temsil etmiştir. İki heyet başkanı arasında yoğun tartışmalar yaşanmış; Zorlu'nun komünist tehdit karşısında tarafsızlığın tehlikelerine işaret etmesi karşısında Nehru, NATO'nun sömürgeciliğin en kuvvetli koruyucularından biri olduğunu söylemiştir (Armaoğlu, 1983, s. 625). Nehru'nun NATO'ya atıfla Cezayir meselesine işaret ettiği açıktır. Bununla birlikte, Nehru'nun 1962 yılında Cezayir'in bağımsızlığına kavuşması sonrasında Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle'ü de tebrik etmesi tepki yaratmıştır. Nitekim, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında 1962 yılındaki silahlı mücadelede Nehru, diplomatik alanda destek amacıyla Cezayir nezdindeki nabız yoklamasından umduğu desteği bulamamıştır (Chatterjee, 2021).

Cezayir Ulusal Kurtuluş liderlerinin, Bandung Konferansı sonrasında, Konferans katılımcılarının bir atalet içinde bulduklarını müşahade ettikleri anlaşılmaktadır. Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi Cezayir Heyeti tarafından 2 Haziran 1955 tarihinde yayınlanan bir muhtıradan, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından kabul edilen kararlara değinilmiş; bu çerçevede, Cezayir'in bağımsızlığına yönelik tehlikenin bundan böyle sadece Fransa'yla sınırlı olmadığı, 'Atlantik dayanışması'nın da artık bir tehlike arz ettiği, Cezayir'in bir 'NATO toprağı' olduğu gerekçesiyle Fransa, NATO'ya tahsis ettiği askerî kuvvetlerin Cezayir'e yönlendirilmesini sağladığı; böylece mücadelenin uluslararası alana yayıldığı; bu nedenle Cezayir'in, sorunun uluslararasılaştırmaya karar verildiği kaydedilmiş; barışsever halkları ve hükümetleri Cezayir'deki sömürge düzenine son verilmesinde desteğe davet edilmiş; bu davetin, daha ziyade Afrika-Asya halklarına (Bandung Konferansı katılımcılarına) yönelik olduğu vurgulanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Haziran 1955).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi, bu davet sonrasında ‘Cezayir’de Sömürgeci Saldırıya Dur Haftası’ düzenlenmesini talebinde bulunmuş, bu talebini Türkiye’ye de iletmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 15 Haziran 1955).

Bandung Konferansı sonrasında, Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin Türkiye’yle temaslarını artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda, 24 Haziran 1955 tarihinde T.C. Kahire Büyükelçiliği’nden Hariciye Vekâleti’ne gönderilen bir yazıda, Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi Cezayir Heyeti tarafından Türkiye Cumhurbaşkanı’na bir çağrı yapılmıştır. Fransa’nın kendi verilerine göre Cezayir’de bulunan Fransız askerlerinin sayısı 120,000’e ulaşmıştır. Hareket, bu sayının esasen 200,000 olduğuna dikkat çekmekte ve Fransızların son giriştikleri saldırılara değinilerek, Türk hükümetinden Cezayir’e uluslararası bir müdahalede bulunulması amacıyla gerekli alakayı göstermesi talep edilmektedir. Çağrıda, Fransa’nın NATO’ya tahsis ettiği mekanize tümenin Cezayir’e sevk edildiği, NATO’daki Fransız Komutan General Larillot’un Cezayir’deki Fransa Kuvvetleri Komutanlığı’na atandığına dikkat çekilmekte ve daha önce Aurès dağlarındaki Fransız askerî operasyonlarının diğer dağlık bölgelere de genişletildiği belirtilmekte; Fransa’nın NATO’ya yaptığı ve Cezayir direnişine karşı saldırgan bir biçimde müdahil olma çağrısının karşısında, Afrika-Asya müdahalesinin yaşamsal önemde, meşru bir girişim olacağı vurgulanmaktadır. Çağrıda, NATO’nun, Fransa’nın NATO’ya tahsisli kuvvetlerinin Cezayir’de kullanılmasına onay vermesinin, Bandung Konferansı’nın bu konudaki uyarısına rağmen (‘...*abstention from the use of arrangements of collective defense to serve the particular interest of any of the big Powers...*’) yapıldığına işaret olunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 24 Haziran 1955).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin uluslararası boyuta taşınmasında önemli bir gelişme, BM Genel Kurulu’nda 25 Kasım 1955 tarihinde yapılan oylamada, Cezayir meselesinin çoğunluk oyuyla BM 10. Genel Kurul toplantısının gündemine alınması olmuştur. Ancak, bilahare yapılan görüşmelerde, Fas ve Tunus ile Fransa arasında (bağımsızlık tanınmasına dair) müzakerelerin başlamış olması muvacehesinde, Fransa’ya Cezayir’e yönelik tutumunu gözden geçirmesine imkân tanınması amacıyla, Asya-Afrika Grubu Cezayir gündem maddesinin ertelenmesinin uygun olacağına karar vermiştir (BM, 1955).

Fransa’nın Cezayir konusunda 1955-56 yıllarında bir taraftan NATO dahil diplomatik girişimlerini sürdürürken, diğer taraftan da Cezayir’deki askeri

varlığını sürekli tahkim ettiği anlaşılmaktadır. Arap Devletleri Ofisi'nin 1 Nisan 1956 yılında hazırladıkları muhtıraya göre, NATO'daki Fransız kuvvetleri dokuz tünden oluşmaktadır. Bunlardan beşi, Cezayir'e halihazırda sevk edilmiştir. 10 Mart 1956 günü ise 50,000 ilave asker Cezayir'e sevk edilmek üzere hazır edilmiştir. Böylece, Cezayir'deki Fransa askerî kuvveti sayısı 250,000'e ulaşacaktır. Muhtıradaki kayıta belirtildiği üzere, güvenilir kaynaklardan edinilen bilgiler çerçevesinde, Fransa Cezayir'e bir tümen asker daha nakledecek, böylece Fransa'nın NATO'da üç tümen askeri kalacaktır. 17 Mart 1956 günü Fransa, Batı Almanya'daki iki mekanize tümenin havayoluyla Cezayir'e sevki talimatını vermiştir. Buna, deniz kuvvetleri de destek sağlayacaktır. Fransız kuvvetlerindeki artış, daha fazla yıkım ve can kaybına yol açmaktadır. 1954 Kasım ayında aylık can kaybı 30 iken, 1956 Ocak ayında bu sayı 285'e yükselmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Nisan 1956).

Bu arada, 27 Mart 1956 günü NATO Konseyi toplantısı Daimî Temsilciler düzeyinde Paris'te yapılmış ve Cezayir konusu ele alınmıştır. Toplantı sonucu yapılan açıklamada, Fransa'nın Avrupa'nın savunması amacıyla NATO'ya tahsis etmiş olduğu kuvvetlerindeki azaltma hakkında Konsey'e bilgi verildiği; bu çerçevede, Avrupa'daki (güvenlik) durumunun gözden geçirildiği; Konsey'in, Fransa'nın Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamındaki alan olan Cezayir'deki kuvvetlerini kendi güvenlik çıkarları uyarınca takviye etme lüzumu üzerine bu azaltmayı gerekli gördüğünü not ettiği, NATO'nun bu bölgedeki (Kuzey Afrika) güvenliğinin önemini müdrük olduğu, Konsey'in, erken ve kalıcı bir çözüm bulunmasına dair ümidi dile getirdiği, Fransa'nın Avrupa'nın müşterek güvenliğine katkısını tam olarak yerine getirme yolundaki kararlılığını not ettiği bildirilmiştir (North Atlantic Treaty Organisation, 1956). Açıklama diplomatik bir dille yazılmıştır. Bu nedenle, 'erken ve kalıcı çözüm'ün ne olduğu hususu ortada bırakılmıştır. Paragrafın 'lafzı' bu yönde olmasına rağmen, 'ruhunun' Cezayir meselesine atıf yaptığı barizdir. Esasen, Cezayir'deki durumun Akdeniz'deki barış ve güvenliğe tehdit teşkil ettiği ve NATO'nun tam merkezindeki bir mesele olduğu Cezayir direniş hareketi tarafından da dile getirilen bir görüş olmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Temmuz 1956).

Fransa'nın Cezayir'deki artan askerî tahkimatına dair bilgiler, Cezayir Ulusal Bağımsızlık Cephesi Temsilcisi Hussein Ait-Ahmed'in Cezayir meselesine ilişkin olarak New York'ta BM'ye sunduğu 'Beyaz Kâğıt'ta kayıtlı verilerle genel olarak örtüşmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956). Ait-

Ahmet, yaklaşık 300,000 askerin Cezayir'in sömürge savaşıyla yeniden fethedilmesi amacıyla Cezayir'e sevk edildiğini; Fransa, Batı Afrika, Almanya ve Güney Vietnam'dan takviye kuvvetlerin de deniz ve hava yoluyla Cezayir'e intikal ettiğini; Cezayir Valisi Lacoste'un, Paris'te 7 Nisan 1956 günü 200,000 kuvvet takviyesi talep ettiğini açıklamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956, 'Beyaz Kâğıt' 33. ve 36. paragraflar).

Kağıdın Fransa'nın diplomatik girişimlerine dair bölümünde ise, -Bandung Konferansına uzanan süreçte- Fransa'nın derhal NATO dayanışması talep ettiği, İngiltere Başbakanı Anthony Eden'in Fransız mevkidaşıyla Londra'da bir araya geldikten sonra, Fransa'nın Cezayir politikasına ülkesinin verdiği desteği açıkladığı, ABD'nin Fransa Büyükelçisi C. Douglas Dillon'un Paris'te 21 Mart 1956'da verdiği beyanın, Fransa'nın Cezayir'deki askerî politikasına destek olarak algılandığı ve memnuniyet yarattığı, Le Figaro gazetesinin Vaşington muhabiri de Segonzac'ın, 22 Mart 1956 günü, bir önceki haftaya kadar ABD'nin Fransa'nın NATO'ya tahsisli kuvvetlerinin Cezayir'e gönderilmesini protesto ederken, Vaşington'da yapılan NATO Askerî Komitesi'nin uzun süren toplantısı sonrasında Fransa'ya izin verildiğini ve gazetenin 22 Mart 1956 tarihli sayısında, Atlantik İttifakı'nın Avrupa Komutanı General Gruenther'in 'Fransız kuvvetlerinin Cezayir'e gönderilmesinin Avrupa'da bir boşluk oluşturmuş olmasına rağmen, bunun özgür dünyanın çıkarına olduğunu' söylediğini yazdığını kaydetmiştir. Ait-Ahmet, Cezayir'in barışsever halkına karşı NATO teçhizatının ve NATO'ya tahsis edilen kuvvetlerinin kullanılmasının, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi olan NATO ülkeleri tarafından Fransa'ya helikopter satışının (ABD'nin Vertel Havacılık Şirketinin Fransa Savunma Bakanlığına büyük miktarda H21 helikopterleri satması), BM amaç ve ilkelerine aykırı olduğunu, Asya-Afrika toplumuna ve Bandung Konferansı Bildirisine meydan okuma anlamına geldiğini; Cezayir halkının, Fransa'nın NATO'nun desteğiyle Cezayir sorununu kuvvete başvurmak suretiyle çözmek yönündeki çabalarına dair rahatlığı not ettiğini belirtmiş; Cezayir'de soykırımın ve durumun daha kötüye gitmesinin önlenmesi için, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi BM'nin Fransa-Cezayir ihtilafına müdahale etmesini talep etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 12 Nisan 1956, 'Beyaz Kâğıt' 39. paragraf).

Bu dönemdeki diğer bir önemli gelişme ise, Irak'ın Cezayir meselesine ilişkin olarak Türkiye, Pakistan ve İran nezdinde yaptığı girişimdir. Irak Dışişleri Bakanı Burhanuddin Bashayan, Bağdat'ta anılan ülkelerin Büyükelçileriyle 5

Nisan 1956 günü yaptığı toplantıda Fransızların Cezayir'e asker yığmalarının bir katliama neden olacağını, bu yığınağı Irak'ın olumsuz karşıladığını Bağdat'taki Fransız Büyükelçisi'ne söylediğini, İngiliz ve ABD Büyükelçileri'ne, Bağdat Paktı üyelerine ve Bandung Konferansı üyelerine de Irak'ın bu tutumunu bildirdiğini belirtmiş; Fransa'nın Cezayir'e gönderdiği 250,000 askerin bir bölümü Fransa'nın NATO kuvvetlerinden ayrıldığı cihetle, Türkiye'nin bu meselede daha net bir tavır takınmasını ve Fransa ve NATO nezdinde baskı yapmasını talep etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 6 Nisan 1956).

Türk Hariciye Vekâleti'nden Irak'a verilecek yanıt gecikmemiştir. Türkiye'nin BM nezdindeki Daimi Temsilciliği'nden alınan görüş tahtında (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 11 Nisan 1956), Bağdat Büyükelçiliği'ne 13 Nisan 1956 günü verilen talimatta, BM Antlaşması'nın 2. Maddesi'nin 7. Fıkrası'nın üye devletlerin işlerine müdahale edilemeyeceği ilkesini getirdiği, Türkiye'nin bu ilkeye bağlı bulunduğu belirtilmiş; Türkiye'nin NATO yükümlülükleri hatırlatılarak, ahdi bağların dışına çıkılamayacağı ve bu çerçevede dostane girişimler yapılabileceği, Cezayirliilerin haklı ve meşru isteklerinin görmezden gelinemeyeceği, Fransa hükümeti NATO'ya tahsis ettiği kuvvetlerden bir kısmını Cezayir'e göndereceğini NATO Konseyi'ne bildirdiğinde diğer NATO üyelerinin Fransa'nın bu talebine engel olmadıkları; ancak, NATO Konseyi karar metnine Konsey, meseleye süratli ve devamlı bir hâl şekli bulunacağı ümidini izhar ederek, Fransa hükümetinin imkan hasıl olur olmaz, Avrupa toprakları üzerindeki müşterek müdafaa vazifesine tam olarak iştirak edeceği hususundaki arzusunu kaydetmiştir' cümlesinin konulduğu; Fas ve Tunus'taki sorunların iki tarafı da tatmin eder görünen çözüme müzakereler yoluyla ulaşıldığı; en iyi ve isabetli yolun bu olduğu; Türkiye'nin BM'de dile getirdiği bu görüşün isabetli olduğunun bu meselelerde görüldüğü, Türkiye'nin Fransa'ya gayri resmi şekilde tavsiyelerde bulunmayı sürdüreceği bildirilmiştir. Talimatta, ayrıca, Irak'tan, Kıbrıs konusunda Arap aleminin önde gelen üyelerini insafa ve makul bir tutuma sevk etmesinin rica edildiği kaydedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 13 Nisan 1956). Böylece, Türk Diplomatik Arşivi belgelerine göre, Cezayir meselesiyle ilgili olarak 1956 yılında Türk Hariciye Vekâleti'nin bir dış temsilciliğine en geniş kapsamlı talimatı verilmiş olmaktadır.

Fransa'nın Cezayir direnişine karşı askerî hareketinin sürmesi karşısında, Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin Türkiye nezdindeki girişimleri artmıştır. Nitekim, Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi Cezayir Heyeti tarafından T.C. Kahire

Büyükelçisi'ne gönderilen 2 Mayıs 1956 tarihli mektupta, özetle, adalete ve hukuka her zaman saygılı olan Türkiye'nin Cezayir'deki son gelişmeler -başkent Cezayir'e 30 km mesafede bulunan Rivet köyünün Fransız hava ve kara kuvvetleri tarafından tamamen yok edilmesinin öğrenilmesi ve yüzlerce sivilin öldürülmesi- üzerine BM Güvenlik Konseyi nezdinde girişimde bulunması talep edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 22 Mayıs 1956).

Bu dönemde ise Cezayir direnişi ülke sathına yayılmış, kuzey bölgelerinden Tlemsen'e genişlemiştir. Direnişe Cezayirli kadınlar da katılmış, yaklaşık 500,000 asker ve 100,000 polisten oluşan Fransız kuvvetlerinin Cezayir direnişi karşısında etkisiz kaldığına dikkat çekilmiştir. Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin gelişmelerle ilgili değerlendirmesine göre, Cezayir direnişi Fransız kamuoyunun vicdanına da hitap ve etki etmektedir. Nitekim, Cezayir'de 'reform' planı yapan Başbakan Pierre Mendès-France hükümetinin görevine 5 Şubat 1955 tarihinde son verilmesi, bu etkiyi ortaya koymuştur. Cezayir sorununun kuvvet kullanarak çözümünün mümkün olmayacağı böylece görülmüş (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 2 Temmuz 1955), hükümetin görevine son verilmesinin Fransa'da, cumhuriyet kurumlarının kendi halkına zarar verebilecek bir krize yol açabileceğine, sömürgecilerin bu siyasi boşluktan bilistifade, Cezayir'de sivil halka yönelik saldırılarını artırabileceğine ve bu nedenle Fransız liberallerinin ve demokratlarının Cezayir'de adil bir çözüm için çabalarını yoğunlaştırmaları gerektiğine Cephe tarafından dikkat çekilmiştir. Ulusal Kurtuluş Cephesi, Cezayir sorununa barışçı bir çözüm taraftarı olduğunu, bu bağlamda, geçerli tek çözümün Cezayir'in bağımsızlık hakkının tanınması; herhangi bir dini ve etnik ayrım gözetilmeksizin, Cezayir halkının tüm ülke sathında egemenliğinin icra edilmesi olduğunu vurgulamıştır. Cezayir'de bulunan Fransız azınlık, bu egemenliğe diğer Cezayirliyle aynı şekilde katılabilecek, Fransız vatandaşlığı yerine, Cezayir vatandaşlığını alabileceklerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Mayıs 1956).

Türk makamları nezdinde önemli bir diğer girişim ise, Kuzey Afrika Millî Kurtuluş Cephesi Başkanı Ahmet Bayout Mohammed'in doğrudan Başbakan Adnan Menderes'e 26 Haziran 1956 günü gönderdiği mektuptur. Türk hükümetinden taleplerin dile getirildiği mektupta, Cezayir Millî Kurtuluş Ordusu'nun 16,000 kişiden oluştuğu; 15 Nisan-11 Haziran 1956 arasındaki Fransız taarruzları karşısında 3,196'sını kaybettiği; bu kayıpların esasen beklendiği, nitekim yarım milyonluk 'ecnebi ordusu'yla savaştıkları; NATO

tarafından teçhiz edilmiş Fransız askerlerinin hesaplı bir planla bir ırkı imha etme yoluna giriştikleri; yedi hafta içinde 87,000 ile 90,000 muharip Cezayirliyi yaş ve cinsiyet ayırt etmeksizin öldürdükleri kaydedilmiştir. Türkiye'nin Fransa'yı protesto etmesinin beklendiği ve bütün Türkleri Fransa'ya, Fransız diplomatlarına, ticaret servislerine ve faaliyetlerine karşı derhal boykot etmeleri için derhal harekete geçirilmesini talep ettikleri bildirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Haziran 1956).

Bağlantısızlar Hareketi'nin Cezayir meselesinin BM Genel Kurulu gündemine konulmasına dair talepleri, bu defa Fransa'nın Türkiye nezdinde bu diplomatik girişimlerine neden olmuştur. Hariciye Vekâleti Birinci Umum Müdürü/Genel Müdür Talat Miras'ı 19 Eylül 1956 tarihinde Hariciye Vekâleti'nde ziyaret eden Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı H. Woliner, görüşmede, BM'deki Asya-Afrika Grubunun Hindistan delegesi Arthur Lal'ın başkanlığında 10 Eylül 1956 tarihinde toplandığını, konunun muhtemelen Cezayir meselesinin 15 ülke tarafından BM Genel Kurulu gündemine koydurulması olduğunu söylemiş ve Fransa'dan aldığı talimat uyarınca, Türkiye'nin bu girişime dahil olmamasını talep ettiklerini belirtmiştir. Miras, bu talebin Makam'a (Hariciye Vekili) arzedileceğini bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 19 Eylül 1956).

BM 12. Genel Kurul toplantıları, New York'ta 17 Eylül 1957 tarihinde başlamıştır. Genel Kurul'un açılış konuşmasını 'Genel Kurul Geçici Başkanı' sıfatıyla yapan Tayland Prensi Wan Waithayakon, diğer hususlar meyanında, Cezayir meselesine de değinerek Genel Kurul'un 11. toplantısında Cezayir ve Kıbrıs meselelerinin barışçıl, adil ve demokratik bir şekilde çözümü çağrısının yapıldığını, 12. Genel Kurul toplantılarında bu amaca matuf gelişmelerin kaydedilmesinin samimi arzusu olduğunu belirtmiştir (BM, 17 Eylül 1957).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi, BM 12. Genel Kurul toplantılarına hazırlık amacıyla yapılan Siyasi Komite toplantıları öncesinde gerçekleştirdiği bir dizi diplomatik girişimle, Bandung Konferansı katılımcılarına, BM toplantılarından beklentilerini ve taleplerini iletmiştir. Nitekim, Türkiye'ye de Cephe tarafından verilen Muhtıra, Cezayir'de devam eden savaşın bir halkın özgürlüğü ve bağımsızlığına kasteden, sömürgeciyen yeniden tesis edilmesine yönelik, dünya barışına daimî bir tehdit oluşturmak suretiyle BM Şartı'na aykırılık teşkil eden bir saldırı olduğu; Cezayir'de akan kanın durdurulması için Cephe'nin 11. Genel Kurul tarafından alınan kararları desteklediği; Cephe'nin

Fransa'yla halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı temelinde müzakereler yürütmeye hazır olduğu; buna mukabil, Fransa'nın Cezayir'de topyekûn bir savaşı sürdürdüğü ve Cezayir meselesinde askerî bir çözümü empoze ederek sömürge hakimiyetini muhafaza etmeyi amaçladığı; Cezayir halkının Bandung Konferansı'nın tüm katılımcılarına bu gayri medeni yöntemleri kınama çağrısında bulunduğu kaydedilmektedir. Hayatlarını kaybeden Cezayirlilerin sayılarının 500,000'i aştığına dikkat çekilen Muhtırada, ayrıca, birçok köyün haritadan silindiği, halkın zorla yerlerinden edildiği ve binlerce Cezayirli'nin Fas ile Tunus'a mülteci olarak gittiği; Cephe'nin tüm dünya halklarına kendilerine yardım çağrısında bulunduğu; hükümetlere de, Cezayir'deki soykırım girişimini sonlandırmasını teminen Fransa nezdinde diplomatik görüşme yapmaları konusunda ısrarcı olduğu; Bandung Konferansı katılımcılarına da 12. Genel Kurul toplantıları sırasında, Cezayir halkının meşru bağımsızlık talebine yönelik bir karar kabul edilmesine destek verilmesi talebinde bulunduğu kaydedilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Ocak 1957).

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin diplomatik girişimlerinin, Fransa Başbakanı Guy Mollet tarafından 9 Ocak 1957 tarihinde yapılan ve münhasıran Cezayir konusunun ele alındığı uzun bir konuşmayla dengelenmeye çalışıldığı görülmektedir. T.C. Paris Büyükelçiliği'nin bu dönemdeki değerlendirmesine göre, BM'deki müzakerelere katılan heyetleri bilgilendirmek amacını da taşıyan söz konusu konuşmada, Fransa'nın güncel tutumunun temel bileşenleri şu şekilde tasrih edilmiştir: Cezayir'de ateşkes önerisinin koşulsuz olarak yenilenmesi; ateşkesi müteakip üç aylık süreçte serbest seçimlerin yapılması; seçimlerden çıkacak Cezayirli 'muteber muhataplarla' müzakerelere derhal başlanması; Cezayir'in gelecekteki statüsü bağlamında adem-i merkezîyet ve dahili özerklik esaslarını birleştirecek ve iki ayrı toplumun (Cezayirli ve Cezayir'de yaşayan Avrupa kökenliler) ayrı varlıklarını müşterek bir hayat içinde geliştirebilmelerine önem veren bir sistemin tesisi; diğer Avrupa ülkelerinin Kuzey Afrika'nın ekonomik gelişmesine katkıda bulunmalarının sağlanması (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ocak 1957).

Görüleceği üzere, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı temelinde müzakereler yürütmeye hazır olduğunu duyururken; Fransa Başbakanı, Cephe'yle değil, seçimler sonrasında belirlenecek 'muteber muhataplarla' müzakere yapılabileceğini ve müzakerelerin bağımsızlık değil, özerklik temelinde olabileceğini bildirmektedir.

Cephe, 1957 yılının başındaki yoğun diplomatik girişimlerine bir yenisini eklemiştir. Cezayir Millî Hareketi lideri sıfatıyla Messali Hadj, ABD ve BM'ye 14 Ocak 1957'de bir çağrıda bulunmuş, 'Cezayir'e Karşı Suçlar' bildiriyle medeni dünyanın Fransa'nın Cezayir'de giriştiği katliamlara sessiz kalmaması gerektiğini, ABD ve ABD Kongresi'nin, ABD silahlarının Cezayir'de bağımsızlık isteyen çaresiz halka karşı kullanılmasına izin vermemesi gerektiğini, ABD halkının tarihsel olarak sömürgeciliğe karşı durduğunu, ABD silahlarının, askerî mühimmatının ve helikopterlerinin özgürlük silahları olduğunu, ancak bunların Cezayir'de savaş, yıkım ve nefret aletleri olarak kullanıldığını; BM'nin de Fransa'nın tehditlerine boyun eğmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 14 Ocak 1957).

Fransa'nın bahse konu tutumu, ABD tarafından desteklenmiştir. BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'nde 7 Şubat 1957 günü bir konuşma yapan ABD temsilcisi Büyükelçi Henry Cabot Lodge Jr., Fransa'nın ön koşulsuz ateşkes yapılması, Cezayir'de serbest seçimler düzenlenmesi ve seçilmiş temsilcilerle yeni Cezayir'in mutasavver yapısının görüşülmesine dair önerilerinin ABD tarafından memnuniyetle karşılandığını açıklamıştır. Büyükelçi Lodge, bu önerilerin hayata geçirilebilmesi halinde, önemli bir aşamanın gerçekleşeceğini, bu nedenle, BM Genel Kurulu'na 18 ülke tarafından (Asya Grubu) sunulmak istenen karar tasarısına ABD'nin karşı olduğunu, ABD'nin ayrıca Fransa'nın iç işlerine müdahale anlamına gelecek önerileri de kabul etmeyeceğini vurgulamıştır. Adı geçen, sonuç olarak Fransa'nın tutumuna destek vermiş ve ülkesi tarafından bunun Cezayir meselesinin çözümünde ileriye doğru atılmış önemli bir adım olarak değerlendirildiğini kayda geçirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 7 Şubat 1957).

Cezayir Millî Hareketi (MNA) ve Millî Kurtuluş Ordusu (ALN), 10 Mart 1957 tarihinde Türkiye Başvekili Adnan Menderes'e sekiz sayfalık bir mektup göndermiştir. Esasen Cezayir meselesiyle ilgili tüm müzahir taraf devletlere gönderildiği anlaşılan mektubun temel amacının, MNA'nın Mısır, Fas ve Tunus'a atamış oldukları temsilcilerin tanıtımı, Cezayir ulusal kurtuluş hareketinin neden ikiye -MNA ve FLN- ayrılmış gibi görüldüğünü açıklamak olduğu anlaşılmaktadır. Özetle, MNA içindeki bazı şahsiyetlerin hareketin kurucu ilkelerinden uzaklaştıkları anlatılmakta, MNA'nın Cezayir halkının gerçek temsilcisi olduğu bildirilmekte, Mısır, Fas ve Tunus'ta tutuklu olan MNA mensuplarının serbest bırakılmaları imkanlarının incelenmesi Başvekil

Menderes'ten talep edilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Mart 1957).

MNA, Genel Sekreteri Moulay Merbah imzasıyla BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'nde Cezayir meselesine ilişkin görüşmelerde dikkate alınmak üzere ülkedeki durum hakkında hazırladığı kapsamlı bir raporu 3 Nisan 1957 tarihinde 'Fransa Savaşı ve Cezayir'deki Suçlara İlişkin Ek Rapor' başlığıyla ABD Başkanı'na, BM Genel Sekreteri'ne ve BM Afrika-Asya Grubu Başkanı'na göndermiştir. Raporda, 15 Şubat 1957 tarihinde Genel Kurulu'nda alınan kararda Cezayir sorununa, BM Şartı'nda kayıtlı ilkeler temelinde uygun yöntemlerle ve işbirliği ruhu içinde demokratik ve adil bir çözüm bulunmasına ilişkin ümidin tekrarlandığı, ancak aradan geçen altı haftalık sürede bu konuda herhangi bir adım atılmadığına Cezayir'deki can kayıplarından ve tanık ifadelerinden örnekler verilerek dikkat çekilmiştir. BM'nin Cezayir meselesine kayıtsız kalmasının Fransa'yı cesaretlendirdiğine değinilen raporda, BM'nin bu tutumunun Fransa'nın BM kararlarını uygulamaktan imtina ettiği kaydedilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 3 Nisan 1957).

MNA Genel Sekreteri Merbah ve İstihbarat ve Basın Temsilcisi Mohammed Saadoun, 30 Mayıs 1957 günü Ankara'ya gelerek Dışişleri Bakanlığı yetkilisi/Şube Müdürü Sakıp Beyaz'la bir görüşme yapmışlardır. Türkiye'ye ilaveten İran, Pakistan, Irak ve Suudi Arabistan'ı da ziyaret edeceklerini belirten Merbah, Türkiye'nin manen ve maddi olarak Cezayir milliyetçileri için destek talebinde bulunmuştur. Beyaz, Türkiye'nin NATO yükümlülükleri bakımından nazik durumuna rağmen Cezayir meselesinde ön plana çıkmadan, fakat samimi bir şekilde çalışmakta olduğunu, BM'deki hareket tarzının bunun bir delili sayılabileceğini belirtmiştir. Merbah ve Saadoun, Türkiye'nin bu tutumundan ötürü Cezayirli milliyetçilerin memnun ve mütehassis olduklarını kaydetmiştir. Cezayir halkının Türkiye'nin tutumundan memnuniyeti, Cezayir Özgürlük Cephesinin (FLA) temsilcileri Dr. Francis ve Kiouane'nin 10 Haziran 1957 tarihinde Hariciye Vekâleti Umumi Katibiyle/Genel Sekreterle Ankara'da yaptığı görüşmede de dile getirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Haziran 1957).

Beyaz'ın yaptığı bahse konu görüşmede, adı geçen sorusu üzerine Merbah, MNA ve FLN bölünmesi hakkında bilgi sunmuştur (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30 Mayıs 1957). MNA ve FLN bölünmesinin nedenleri ve Cezayir'in kurtuluşu için faaliyet gösteren gruplara ilişkin değerlendirmeler,

Dışişleri Bakanlığı tarafından Paris Büyükelçiliğine ve Tunus Büyükelçiliği'ne birer talimat olarak sorulmuştur. Her iki Büyükelçilik de MNA ve FLN'ye ilaveten, farklı oluşumları ve yaklaşımları bulunan diğer Cezayirli gruplara ilişkin olarak ayrıntılı raporlarını Bakanlığa iletmışlerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Haziran 1957 ve 3 Haziran 1957). BM nezdindeki Türkiye Daimî Temsilciliği de rakip teşkilatlar olan MNA'nın ve FLN'nin her ikisinin de New York'ta birer büro açtıklarını, ancak BM'de herhangi bir resmi hüviyetlerinin bulunmadığını rapor etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 5 Temmuz 1957).

Bu arada, 16 Temmuz 1957 tarihinde 21 ülke tarafından verilen önerenin 18 Temmuz 1957 günü kabul edilmesiyle BM 12. Genel Kurulu'nun gündemine 'Cezayir Meselesi'nin dahil edilmesi kabul edilmiştir (BM, 1957). Türkiye, bu 21 ülkenin arasında bulunmamaktadır. Konuyu görüşmek üzere Hariciye Vekaleti Genel Katiplik Siyasi İşler Yardımcısı (Gülsoy, 2022, s. 923) Zeki Kuneralp'i ziyaret eden Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Bartillat, söz konusu tasarinin oylamaya konulması halinde Türkiye'nin tutumunu sormuştur. Bu konuda net bir yanıt vermeyen Kuneralp, Türkiye'nin ilke olarak Cezayir milletinin istiklale kavuşmasını istediğini ve Fransızların bu yolda hareket edeceklerini ümit ettiğini muhababına bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 25 Temmuz 1957). T.C. Kahire Büyükelçiliği Maslahatgüzarını ziyaret eden Cezayir Millî Kurtuluş Cephesi yetkilileri, BM Genel Kurul gündemine alınmış bulunan 'Cezayir Meselesi'ni Türkiye'nin desteklemesini istemişlerdir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 1 Eylül 1957).

BM Genel Kurulu Birinci Komitesi'nde konunun görüşülmesi sırasında 6 Aralık 1957 tarihinde bir konuşma yapan Türk Heyeti Başkanı Büyükelçi Seyfullah Esin, sunulan karar tasarılarının içeriği karşısında Türkiye'nin herhangi bir tutum belirlemesinin mümkün olmadığını, bu nedenle Türkiye'nin çekimser kalacağını açıklamıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 20 Aralık 1957).

Nihayetinde, BM 12. Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1957 tarihinde kabul edilen kararda, 15 Eylül 1957 tarihinde alınan karara atıfla, Cezayir'deki durum hakkında Genel Kurul'un endişesi yinelenmiş, sorunun çözüme ulaşması amacıyla Fas Kralı ve Tunus Cumhurbaşkanı'nın iyi niyet girişimlerinin not edildiği bildirilmiş, BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleri uyarınca, münasip yöntemlere başvurulmak ve işbirliği ruhuyla suretiyle soruna müzakerelerle çözüm bulunmasının arzu edildiği ifade edilmiştir (BM, 1957).

Türk Diplomatik Arşivlerinde 1958 yılına ait Cezayir’le ilgili iki belgede özetle, Cezayir Millî Kurtuluş Hareketi’nin 1955-58 yıllarındaki gelişimin bir özeti verilmiştir. Buna göre, Cezayir’in bağımsızlığını kazanması amacıyla Cezayir milliyetçileri 1955 yılından itibaren Fransızlarla çarpışmaktadır. Fransa ise anavatanından Cezayir’in ayrılmasına yönelik hiçbir hâl tarzına yanaşmamıştır. BM gündemine ilk kez 1955 yılında giren Cezayir meselesinden ötürü Fransa, o yılki Genel Kurul toplantılarına katılmamıştır. Fransa’nın gerekçesi, BM’nin yetkisini Cezayir konusunda tanımamasıdır. Fransa’nın bu tutumu 1956 yılında BM Genel Kurul toplantılarında da devam etmesine rağmen, Fransa o yıl Genel Kurul toplantılarına katılmıştır. Fransa Başbakanı Guy Mollet tarafından ortaya konan öneriler Cezayir’in bağımsızlığını içermediğinden, Cezayir Millî Kurtuluş Hareketi tarafından kabul edilmemiştir. Hareket tarafından benzer bir tutum 1957 yılında da benimsenmiştir. Cezayir meselesi, 1958 yılında düzenlenen BM 13. Genel Kurul toplantılarının gündemine de Asya-Afrika Grubu tarafından getirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ekim 1958).

Hariciye Vekâleti’nin resmi notlarında kayıtlı olduğu üzere, Cezayir bağımsızlık hareketi davasına büyük sempati beslemiştir. Cezayir’deki Fransız askerî mevcudiyetinin 600,000’e ulaştığı ve Cezayir’in bağımsızlık sürecine uzanan bir dönemde desteği sürekli talep edilen (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 26 Ekim 1956). Türkiye, T.C. Trablus Büyükelçisi’nin Tunus’ta yayınlanan Al-Amal gazetesinin 20 Eylül 1956 tarihli sayısında yayımlanan mülakatında da belirtildiği üzere, Cezayir halkının bağımsızlık mücadelesine fevkalade müzahir bir tutum sergilemiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 20 Eylül 1956). Türkiye, Bandung Konferansı’nda Kuzey Afrika ülkelerinin kendi kaderlerini tayin etme hakkını tanımış, Fas, Cezayir ve Tunus’un bağımsızlıklarını desteklemiştir. 1956 yılında BM Genel Kurulu Siyasi Komisyonu’na Asya-Afrika Grubu tarafından sunulan ve Cezayir’e kendi kaderini tayin hakkı hakkını isteyen karar taslağına Türkiye tarafından olumlu oy kullanılmıştır. 1957 yılında Siyasi Komisyon’daki müzakerelerin seyri nedeniyle (Asya-Afrika Grubu’nun karar taslağına değişiklik talep eden ülkelerin -Kanada, İrlanda, Norveç- karar taslağından kendi kaderini tayin hakkının çıkarılması önerisi üzerine) Türkiye çekimser oy kullanmış, Türk heyeti tarafından yapılan açıklamada Cezayir meselesine duyulan sempati ifade edilmiştir. Asya-Afrika Grubu’nun Cezayir konusunun BM Genel Kurul gündemine alınmasına ilişkin mektuba Türkiye de imza atmıştır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 10 Ekim 1958). Türkiye,

Fransa ile Cezayir bağımsızlık hareketi arasındaki gizli tutulan müzakerelerden de haberdardır. Bu çerçevede, Cezayir davasını yürüten taraflarla temaslarını her daim sürdürmüştür (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 21 Kasım 1958).

6. Sonuç

Cezayir'in 5 Temmuz 1962 tarihinde ilan edilen bağımsızlığına uzanan süreçte 1955-58 dönemi, Türk Diplomatik Arşiv belgelerine göre yoğun bir askerî mücadeleye ve diplomatik girişimlere sahne olmuştur. MNA ve bilahare FLN, sahadaki sıcak çatışmaların yanı sıra, Fransa'nın NATO ve BM'deki teşebbüslerini engelleme çabası içinde olmuştur.

Cezayir'in Fransa tarafından anavatanının bir parçası olarak görülmesi, 1 Kasım 1954'den itibaren silahlı mücadele niteliğini alan Cezayir bağımsızlık mücadelesinin NATO gündemine de gelmesine neden olmuştur. Bu yönüyle NATO üyesi ülkeler, kendilerini, Cezayir meselesinde bir taraftan müttefik Fransa'nın toprak bütünlüğüne saygı, diğer taraftan da kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde sömürgelerin bağımsızlık süreçleriyle ilgilenme şeklinde tanımlanabilecek bir ikilem içinde bulmuşlardır. Cezayir topraklarında 1955 yılında petrol bulunması sonrasında ülkenin Fransız ve ABD petrol şirketlerinin de yakın ilgi alanı haline gelmesi, sorunun daha karmaşık bir hâl almasına neden olmuştur.

Cezayir bağımsızlık hareketinin gerek NATO'da gerekse de BM'de aktif bir diplomatik çaba içinde olduğu, MNA ve FLN tarafından hazırlanan ve Türk Diplomatik Arşivleri'nde de yer alan belgelerden anlaşılmaktadır. Bu diplomatik girişimlerin, sahadaki gelişmeleri güncel bir şekilde ve sade dille muhataplarına aktardığını söylemek mümkündür. MNA ve FLN, aralarındaki görüş ayrılıklarına rağmen, Cezayir meselesiyle ilgilenen dönemin Türkiye dahil önde gelen ülkeleriyle ikili olarak da temaslarını yürütmüşlerdir. Gerek Türk Hariciye Vekâleti yetkilileriyle yapılan görüşmelerin gerekse de Başvekil Adnan Menderes'e doğrudan gönderilen mektupların içeriklerinin fevkalade ayrıntılı ve sahadaki güncel durumu yansıtmasına ilaveten, uluslararası alandaki gelişmeleri de ele alan nitelikli girişimler olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, Cezayir'in bağımsızlığına uzanan süreçte 1955-58 yıllarının davanın uluslararası alanda anlatıldığı ve gündemde tutulduğu bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bu sürecin 1958 yılından sonraki seyrinin, Türk

Diplomatik Arşivleri'nde yeni belgelerin kamuoyuna açıklanması sonrasında ayrıca incelenmesi farklı bir araştırma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2022). “Cezayir ve Fransa’da 5. Cumhuriyet”, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (1983). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Attali, J. (2011). *Demain, qui gouvernera le monde?*. Fayard.

Auzanneau, M. (2018). *Oil, Power and War: A Dark History*. Chelsea Green Publishing.

BM. (1995). “Resolutions adopted on the Reports of the First Committee: 909(X) The Question of Algeria – The General Assembly decides not to consider further the item entitled “The Question of Algeria” and is therefore no longer seized of this item on the agenda of its tenth session. 548th Plenary Meeting, 25 November 1955. Resolutions and Decisions, 20 September-20 December 1955: [A/3116](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/103/89/PDF/NR010389.pdf?OpenElement), Erişim Tarihi, 13 Mart 2023. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/103/89/PDF/NR010389.pdf?OpenElement> .

BM. (1957). “United Nations General Assembly Twelfth Session Official Records”, 17 Eylül 1957, United Nations Digital Library, Erişim Tarihi, 5 Temmuz 2024. <https://digitallibrary.un.org/record/646232?v=pdf> .

BM. (1957). “United Nations General Assembly Twelfth Session” 18 Temmuz 1957, A/3617 sayılı Karar. United Nations Digital Library, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://digitallibrary.un.org/record/846115?ln=ar&v=pdf> .

BM. (1957). “United Nations General Assembly Resolutions”, A/RES/1184 (XII). 10 December 1957. Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/119/67/pdf/nr011967.pdf?token=bFt0ZHKJrwEJqKdVKA&fe=true>

Boulares, H. (2012). *Histoire de la Tunisie*. Cérès Editions.

CDHA. “L’Organisation Commune des Régions Sahariennes (OCRS) ou Comment la France a tenté en vain de conserver le Sahara?”, *Centre de Documentation Historique sur l’Algérie CDHA*, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://www.cdha.fr/lorganisation-commune-des-regions-sahariennes-ocrs> .

Chatterjee, V. (2021). "Common Crime Against Algeria", *The Telegraph Online*, 07.05.2021, Erişim Tarihi, 31 Mart 2023. <https://www.telegraphindia.com/opinion/common-crime-against-algeria/cid/1814759>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 30, 1952). T.C. Paris Büyükelçiliği’nden Hariciye Vekâleti’ne 30 Haziran 1952, Sayı: 2954/388, Yer no: 17812-8493, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 1, 1955). Cezayir’in genel durumu, idaresi, siyaseti ve dış politikasıyla ilgili metin 01.01.1955, Yer no: 38033-154623-8, Erişim Tarihi, 10 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 10, 1955). Fransa Başbakanının İtalya Dışişleri Bakanı ve Başbakanı’yla görüşmesi. T.C. Roma Büyükelçiliği’nin 10 Ocak 1955 tarihli ve 37-15 sayılı yazısı, Yer no: 38164-155308-3, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 27, 1955). “La Question” par François Mauriac, L’Express, 15 janvier 1955, T.C. Paris Büyükelçiliği’nden Hariciye Vekâleti’ne, 27 Ocak 1955, No: 90/43, Yer no: 38033-154623-7, Erişim Tarihi, 14 Mart 1955. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mart 13, 1955). Fransa’nın dış politikası hakkında Fransa devlet adamlarıyla görüşmeler, T.C. Paris Büyükelçiliği’nden Hariciye Vekâleti’ne Şifre Telgraf, 13.03.1955, No: 25, Yer no: 38164-155308-64, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mart 15, 1955). Fransa'nın Suriye Politikası, T.C. Şam Elçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne Şifre Telgraf, 15.03.1955, No: 60, Yer no: 38164-155308-63, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 18, 1955). Başbakan Adnan Menderes'in Fransa Büyükelçisi Tarbe de Saint Hardouin'le mülakatı 18 Nisan 1955. T.C. Hariciye Vekâleti tarafından tutulan zabıt. Yer no: 38075-154866-1, Erişim Tarihi, 13 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 14, 1955). Cezayir meselesine dair Cezayirliiler Ulusal Hareketlerinin (Cezayir Ulemalar Derneği, Cezayir Halk Partisi, Cezayir Manifestosu Demokratik Birliği) Muhtırası – 14 Mayıs 1955, Yer no: 17812-84955-1, Erişim Tarihi, 10 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 1, 1955). Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni temsil eden Cezayir Heyeti tarafından Kuzey Atlantik Andlaşması imzacı Devletleri Hükümetlerine verilen Muhtıra – 1 Haziran 1955, Yer no: 17812-84975-7, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 2, 1955). Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi-Cezayir Heyeti tarafından yayınlanan Muhtıra, Kahire, 2 Haziran 1955, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi adına Mohamed Khider'in beyanı, Yer no: 17812-84975-6, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 15, 1955). Kuzey Afrika Kurtuluş Komitesi'nin “Cezayir Haftasında Sömürgeci Agresyona Dur” konulu çağrısı. Kahire, 15 Haziran 1955, Yer no: 17812-84975-4, Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 24, 1955). Kahire'deki Cezayir kurtuluş hareketini tensil eden kuruluşların Cezayir'deki Fransız agresyonu konusunda Türkiye'den yardım talebi. T.C. Kahire Büyükelçiliği'nden Hariciye

Vekâleti'ne 24 Haziran 1955 tarihli ve 420/229 sayılı yazı. Yer no: 17812-84975-2, Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 2, 1955). Fransa'da M. Mendès-France hükümetinin düşmesiyle kabinede meydana gelen buhran, Yer no: 38574-155859-12, Erişim Tarihi, 6 Nisan 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ağustos 31, 1955). Fransa-Tunus Anlaşmaları, Yer no: 38688-156702-1, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 1, 1955). Cezayir Milli Hareketi Genel Sekreteri Moulay Merbah'ın Cezayir meselesi hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderdiği Muhtıra (1955), Yer no: 17812-84962-2, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 1, 1956). Arap Devletleri Heyeti Ofisi – Cezayir meselesi hakkında Asya-Afrika Grubu ülkelerine sunulan Açıklayıcı Muhtıra – 1 Nisan 1956, Yer no: 17812-84940-3, Erişim Tarihi, 13 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 6, 1956). Bağdat Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 68 sayılı Şifre Telgraf, 6 Nisan 1956, Yer no: 17812-84989-3, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 11, 1956). Birleşmiş Milletler nezdinde Türk Daimî Delegasyonu'ndan Hariciye Vekâleti'ne iletilen görüş No: 691-20 /11 Nisan 1956, Yer no: 17812-84973-1, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 12, 1956). Cezayir Ulusal Bağımsızlık Cephesi Temsilcisi Hussein Ait-Ahmed'in Cezayir Meselesine dair BM'ye sunduğu "Beyaz Kâğıt", New York, 12 Nisan 1956, Yer no: 17812-84940-2, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 13, 1956). Irak Dışişleri Bakanının Cezayir meselesi hakkında Pakistan, İran ve Türkiye Büyükelçileriyle yaptığı görüşme, Hariciye Vekâleti'nden T.C. Bağdat Büyükelçiliği'ne, 13 Nisan 1956, Yer no: 17812-84989-5,84989-4, 84974-1, Erişim Tarihi, 11 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 16, 1956). Afganistan, Suudi Arabistan, Birmanya, Seylan (Sri Lanka), Mısır, Hindistan, Endonezya, Irak, İran, Ürdün, Lübnan, Libya, Pakistan, Filipinler, Suriye, Yemen ve Tayland Daimî Temsilcileri tarafından BM Güvenlik Konseyi Başkanı Henry Cabot Lodge'a gönderilen ortak mektup, 16 Nisan 1956, Yer no: 17812-84940-1, Erişim Tarihi, 16 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 22, 1956). Kuzey Afrika Özgürlük Komitesi-Cezayir Heyeti tarafından yayımlanan T.C. Kahire Büyükelçisine gönderilen mektup, 22 Mayıs 1956, Yer no: 17812-84937-1, Erişim Tarihi, 16 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 26, 1956). Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden T.C. Kahire Büyükelçiliği'ne gönderilen Cezayir'deki gelişmelere ilişkin Basın Bildirisi – 26 Mayıs 1956, Yer no: 17812-84941-1, Erişim Tarihi, 24 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 26, 1956). Kuzey Afrika Milli Kurtuluş Cephesi Başkanı Ahmet Bayout Mohammed'in Başvekil Adnan Menderes ve Türk hükümetine yazdığı mektup (“Vekil görmüştür” ibareli), 26 Haziran 1956, Yer no: 17812-84933-1, Erişim Tarihi, 16 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 26, 1956). “A Black Paper on French Repression in Algeria” submitted to the Government of the United States of America by the Algerian National Movement, 26 July 1956, Messali Hadj, Exiled Leader of the Algerian National Movement, Yer no: 17812-84978-3, Erişim Tarihi, 24 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 19, 1956). Hariciye Vekâleti Birinci Umum Müdürü (Genel Müdür) Talat Miras'ın Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı H. Woliner'le 19 Eylül 1956 tarihinde yaptığı görüşme, Yer no: 17812-84942-2, Erişim Tarihi, 25 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 20, 1956). T.C. Trablus Büyükelçisinin Tunus'ta yayınlanan ve Néo-Destur partisinin yayın organı olan Al-Amal gazetesinin 20 Eylül 1956 tarihli sayısında yayımlanan mülakatı. Yer no: 17812-84926-1, Erişim Tarihi, 25 Mart 1956. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ekim 26, 1956). Cezayir Meselesi hakkında rapor. FLN heyetinin Ankara'da Hariciye Vekâleti'ne tevdi ettiği 26 Ekim 1956 tarihli notlar. Yer no: 17812-84972-1, Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 1, 1957). Cezayir Milli Kurtuluş Cephesinin 12. Birleşmiş Milletler oturumu öncesinde Cezayir meselesi ve Baendong Konferansı hakkındaki muhtırası. 01.01.1957, Yer no: 17812-84970-1, Erişim Tarihi, 5 Temmuz 2024, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr> .

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 10, 1957). Guy Mollet, Fransa'nın Cezayir politikasına dair konuşma-9 Ocak 1957, Yer no: 17812-84942-3, Erişim Tarihi, 25 Mart 2023. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 14, 1957). Cezayir Meselesi Hakkında Birleşmiş Milletler ve ABD'ye Çağrı. 14 Ocak 1957, Yer no: 17812-84978-1, Erişim Tarihi, 6 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ocak 31, 1957). Sahra Bölgelerinin İdaresine ve Teşkilatlandırılmasına Dair Kanun Projesinin Kabul Edildiği. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne 31 Ocak 1957 tarihli ve 126-74 sayılı Yazı. Yer no: 38164-155308-12, Erişim Tarihi, 4 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Şubat 7, 1957). Cezayir Meselesi Hakkında Büyükelçi Henry Cabot Lodge'nin Yaptığı Konuşma. 7 Şubat 1957, Yer no: 17812-84961-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mart 10, 1957). Cezayir Milli Hareketinin Cezayir Meselesine Dair Adnan Menderes'e Mektubu. 10 Mart 1957, Yer no: 17812-84952-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Nisan 3, 1957). Cezayir Milli Hareketinin Cezayir Meselesine Dair Adnan Menderes'e Mektubu. 3 Nisan 1957, Yer no: 17812-84978-2, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Mayıs 30, 1957). Sakıp Beyaz ve Cezayir Milli Hareketi Genel Sekreteri Moulay Merbah'ın Cezayir Meselesi Hakkında Yaptıkları Görüşme. 30 Mayıs 1957, Yer no: 17812-84967-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 1, 1957). Cezayir'in Kurtuluşu İçin Faaliyet Gösteren Gruplara Merkez ve İcra Komite Üyelerinin İsimleri, Özgeçmişleri ve Görev Alanları. T.C. Paris Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 1 Haziran 1957 tarihli ve 543-283 sayılı yazı. Yer no: 17812-84951-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 1, 1957). Cezayir'deki Milliyetçilik Faaliyetleri. T.C. Tunus Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 3 Haziran 1957 tarihli ve 564-168 sayılı yazı. Yer no: 17812-84950-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Haziran 10, 1957). Front de Libération Algérienne'nin temsilcilerinin Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Görüşülen Cezayir Meselesinde Desteğimizden Ötörü Teşekkürleri. Hariciye Vekâleti

Umumi Kâtibin Yaptığı Mülakat Proseverbali. 10 Haziran 1957. Yer no: 17812-84966-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 5, 1957). Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi Cezayir Milli Hareketi'nin New York'ta Haber Bürosu Açtıkları ve Fransa Aleyhinde Yaptıkları Haberler. Birleşmiş Milletler nezdindeki Türkiye Daimî Temsilciliğinden Hariciye Vekâleti'ne Şifre Telgraf, 5/7/57, No: 46. Yer no: 17812-84956-3, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Temmuz 25, 1957). Zeki Kuneralp ve Fransız Müsteşarı Bartillat'ın Cezayir Meselesine Dair Görüşmeleri. Hariciye Vekâleti Servis Notu "Gizli". 25.07.1957. Yer no: 17812-84959-7, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Eylül 1, 1957). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Gündemine Alınmış Olan Cezayir Meselesi ve Memleketimizden Beklenen Destek. T.C. Kahire Büyükelçiliği'nden Hariciye Vekâleti'ne gönderilen 1 Eylül 1957 tarihli ve 672-387 sayılı yazı. Yer no: 17812-84964-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Aralık 20, 1957). Büyükelçi Seyfullah Esin'in Cezayir Meselesi Hakkında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Oturumunda Yaptığı Konuşma. 6 Aralık 1957. Yer no: 17812-84958-1, Erişim Tarihi, 8 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Ekim 10, 1958). Cezayir Meselesinin Birleşmiş Milletlerde Müzakeresi ve Türkiye'nin Bu Müzakerede Takip Ettiği Hattı Hareket. 10 Ekim 1958. Yer no: 17812-84959-2, Erişim Tarihi, 9 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (Kasım 21, 1958). Türkiye'nin Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi ile Gerçekleştirdiği Temaslar ve Takip Ettiği Politika. 21 Kasım 1958. Yer no: 17812-84963-1, Erişim Tarihi, 9 Temmuz 2024. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>.

De Sédouy, J.A. (2016). "*Le Concert européen*", *Inflexions*, 2016/3 (No:33), 61-69, Erişim Tarihi, 26 Mart 2023. <https://www.cairn.info/revue-inflexions-2016-3-page-61.htm>.

Erol, M. (1973). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*. Bilgi Basımevi.

Gülsoy, B. (2022). Zeki Kunalalp'in Diplomatik Görevleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/45, Güz 2022.

Murat, T. (2018). Bandung Konferansı ve Türkiye, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, Temmuz 2018.

North Atlantic Treaty Organization (1956). *International Organization*, 10(3), doi:10.1017/S0020818300007967.

Oran, B. (ed.) (2001). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*. İletişim Yayınları.

Time (1955). France: Broken Pledge, Monday, June 06, 1955.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. *Barbaros Hayreddin Paşa*, Erişim Tarihi, 10 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/barbaros-hayreddin-pasa>.

Tütüncü, M. (2013). *Cezayir'de Osmanlı İzleri (1516-1830)*, Çamlıca Basım Yayın.

United States Government Printing Office (1957). Hearings Before the Committee on Foreign Relations and the Committee on the Armed Services United States Senate, 85th Congress S.J. Res. 19 and H.J. Res. 117, February 5,6,7,8 and 11, 1957, Washington, 1957, Erişim Tarihi, 14 Mart 2023. <https://li.proquest.com/elhpdf/histcontext/HRG-1957-FOR-0016.pdf>.

Yahi A. (2023). “Fransa’nın Cezayir ölünde Yaptığı Nükleer Denemeler Sessizliğe Gömüldü”, *Independent Türkçe*, 24.08.2023, Erişim Tarihi, 3 Temmuz 2024. <https://www.indytrk.com/node/656716/d%C3%BCnya/fransan%C4%B1n-cezayir-%C3%A7%C3%B6l%C3%BCnde-yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-%C3%BCk-leer-denemeler-sessizli%C4%9F-e-g%C3%B6m%C3%BCld%C3%BC>.

MISIR SİYASET SAHNESİNDE MÜSLÜMAN KARDEŞLER: BASKI VE UZLAŞMA DÖNGÜSÜNÜN UZUN TARİHİ

Ecehan SOMUNCUOĞLU*

ÖZ

Müslüman Kardeşler, Birinci Dünya Savaşı sonrası Mısır ortamında ve modern İslami hareketler yelpazesinde ayırt edici bir yere sahiptir. Yüz yıla yaklaşan varlığının ortaya koyduğu ve etkilediği düşünceler, İslam dünyasında dikkate değer bir iz bırakmıştır. Müslüman Kardeşler üzerine düşünmek, yalnızca Mısır'da değil, genel olarak İslam dünyasında din ve siyaset ilişkisinin ana hatlarını saptayabilmede bir nevi yol haritası niteliğindedir. "Çözüm İslam'da" sloganı ile Mısır'ın ve İslam dünyasının siyasal yapısını etkilemiş olan Müslüman Kardeşler'in deneyimleri, örgütün evrimi açısından da önemlidir. Yirminci yüzyılın en eski İslami hareketlerinden biri olan Müslüman Kardeşler'in iktidara yükselişine olanak tanıyan koşullar ile örgütün siyaset sahnesindeki ve toplumdaki karşılığı bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Mısır hükümetlerinin Müslüman Kardeşler ile mücadelesine rağmen hayatta kalmasına yol açan dinamikler, 2013 sonrası varlık/yokluk mücadelesine ışık tutmaktadır. 2011 Arap Ayaklanmaları süreci, Müslüman Kardeşler tarihi açısından radikal bir değişimi işaret ederken süreklilik arz eden unsurları da içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda siyasal bir aktör olarak Müslüman Kardeşler'in, "ekmek, özgürlük ve adalet" arayışı ile halk ayaklanmalarına katılan milyonlarca

* Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aksaray Üniversitesi, Türkiye.

(ecehansomuncuoglu@aksaray.edu.tr) <https://orcid.org/0000-0002-4048-1422>

Bu makale, 2019 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Melek M. Fırat'ın danışmanlığında tamamlanan "Siyasal İslam ve Müslüman Kardeşler'in Dönüşümü" başlıklı Doktora Tez çalışmasından üretilmiştir.

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XVII, No. 2, (Ekim 2024)

Geliş Tarihi: 29.08.2024

Kabul Tarihi: 18.10.2024

Bu makaleden alıntı yapmak için: Somuncuoğlu, E. (2024, Ekim). Mısır siyaset sahnesinde Müslüman Kardeşler: Baskı ve uzlaşma döngüsünün uzun tarihi, *YDÜ SOSBİLDER*, 17(2), 159-194.

Mısır'ın beklentileri karşısında toplumda tepki çekmesinin altında yatan nedenler ve darbeye giden süreç ve sonrası tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Müslüman Kardeşler, Mısır, Darbe, Meşruiyet, Arap Ayaklanmaları.*

ABSTRACT

THE MUSLIM BROTHERHOOD IN EGYPT'S POLITICAL SCENE: THE LONG HISTORY OF REPRESSION AND RECONCILIATION CYCLE

The Muslim Brotherhood occupies a distinctive place in Egypt and across the spectrum of modern Islamic movements. The ideas that have been revealed and influenced by its existence for nearly a hundred years have left a significant mark all over the Islamic world. Reflecting on the Brotherhood is a kind of roadmap for determining the outlines of the relationship between religion and politics, not only in Egypt but also in the Islamic world. The experiences of the Brotherhood, with its slogan "Islam is the solution", and what they have experienced in the last decade are important in terms of the evolution of the organization. This article addresses the conditions that allowed the Brotherhood to rise to power and its counterpart in the political scene and society. The dynamics that led to the survival of the governments in Egypt shed light on the post-2013 struggle for existence/non-existence. The 2011 Uprisings marked a radical change in the history of the Brotherhood, which also contains continuities. In this context, this study discusses the process leading up to the coup and its aftermath.

Keywords: *Muslim Brotherhood, Egypt, Coup, Legitimacy, Arab Uprisings.*

1. Giriş

2011'de başlayıp Arap dünyasını ve genel olarak Orta Doğu'yu etkisi altına alan ve 'Arap Baharı' olarak da nitelendirilen ayaklanmalar silsilesi (Lynch, 2011), Mısır başta olmak üzere bütün bölge ülkeleri açısından sonuçları ne olursa olsun tarihsel öneme sahip bir olguydu. 25 Ocak'ta milyonlarca insan, otoriter Mısır devletine karşı çok açık bir muhalefet vurgusuyla meydanlarda bir araya geldi. 2000'li yılların başından itibaren ekonomik krizler, baskı ve otoriterlik temelinde biriken değişim taleplerinin ve sosyal medya hareketliliğinin Arap Ayaklanmaları ile Tahrir Meydanı'nda somutlaşması, Mısır siyasal hayatının uzun erimli lideri Hüsnü Mübarek'in istifasıyla sonuçlandı. Güçlü ve merkezi devlet anlayışının topluma hakim olabileme ve toplumsal ilişkileri belirleyebilme kapasitesine dayanan sistemde, halk protestoları pek çok çelişkiyi açığa çıkardığı gibi önemli değişimlerin tetikleyicisi oldu. Mübarek'in istifası kadar dikkat çekici

olan, Müslüman Kardeşler'in örgütsel ve ideolojik olarak Mısır devleti karşısında var olmaya dayalı uzun meşruiyet arayışında ilk kez iktidara yükselmesiydi (Boztemur, 2011: 58). Müslüman Kardeşler, devrimci değişim yerine aşama aşama gerçekleşecek değişim çağrısıyla 1980'lerden beri siyasal sistem içinde var olmaya çalışıyordu. 1980'lerden sonra partileşme tartışmaları hem örgüt içinde hem de hükümet tarafında ciddi tepkilere yol açsa da Müslüman Kardeşler parlamenter sistemde 'muhalif' bir aktör olarak yer almaya başlamıştı. Kuruluşundan itibaren örgütsel ağlarını genişleterek toplumsal-siyasal nüfuzunu koruyan Müslüman Kardeşler'in iktidar deneyiminin yalnızca bir yıl sürmesi ve ardından çok ağır bir baskıyla karşı karşıya kalması, iktidara yükselmesi kadar ani ve radikal bir nitelik taşıyordu. Müslüman Kardeşler, geçmişte hükümetlerin şiddetli baskılarına karşı direnç göstererek varlığını sürdürebilmesiyle de ün kazanmıştı (Davis ve Robinson, 2015: 35). Arap Ayaklanmalarıyla birlikte darbeye sonuçlanan iktidar deneyimi ise Müslüman Kardeşler'i yeniden tartışmaların merkezine yerleştirdi. Müslüman Kardeşler'e bakarken kültürel ve ideolojik yanlılığın ötesinde örgütsel yapının farklı katmanlarını içinde barındıran geniş ve karmaşık bir ağ görüntüsü göze çarpmaktadır. Aynı zamanda örgütsel mekanizmanın sürekli bir sınanmadan geçtiği ve krizlerle mücadele eden karmaşık bir örgüt olarak Mısır hükümetleriyle müzakere tarihi öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Müslüman Kardeşler'in tarihsel yörüngesini anlayabilmek için siyasal ve dinsel bir örgüt olarak evrimi hakkında bir inceleme sunulmaktadır. Geçmişte ağır baskı koşullarında ve kriz anlarında nasıl ayakta kalabildikleri ve toparlanarak toplumsal alanda nasıl yeniden görünür oldukları analiz edilmektedir. Dolayısıyla kuruluşundan itibaren kimi zaman hükümetlerle işbirliği halinde kimi zaman çatışarak ama illa ki kurumsallaş(a)mama sorunu ekseninde Mısır siyasetinin önemli bir bileşeni olması, Müslüman Kardeşler'in iktidar deneyimindeki kararlarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Müslüman Kardeşler'in hükümetlerle kurduğu çatışmacı veya iş birliğine dayanan ilişkide somut etkiler yaratan dönüşümlerden geçtiği argümanına dayanılarak (Bayat, 2016: 22, 260), iktidar deneyimi ve 3 Temmuz 2013 darbesine giden süreçte yaşanan yönetim krizi ele alınmaktadır. Bu krizin nedenleri, örgütün güçlü ve zayıf yönleri odağa alınarak ve tarihsel bir perspektiften incelenmektedir. Müslüman Kardeşler'in yekpare ve düz bir çizgide hareket eden üniter bir yapı değil, Mısır siyasal kültürünün ve toplumunun değişim dinamikleri çerçevesinde farklı eğilimleri ve bakış açılarını barındıran bir oluşum olduğu iddia

edilmektedir. Örgütün iktidara gelmesi ve el çektirilmesi gibi maruz kaldığı zorlu sürece bakıldığında hükümetle olan ilişkilerinde süreklilik arz eden yapısal nüanslar incelenmekte; 3 Temmuz darbesine yol açan faktörlerden biri olarak Müslüman Kardeşler yönetimini güçlü bir şekilde reddeden kitlesel protestoların altında yatan siyasal açmazın nedenleri, kendi uzun tarihindeki gelişmeler ve hükümetlerle olan ilişkileri ve Mısır siyasetinin yapısal unsurları değerlendirilerek ortaya konulmaktadır. Bu sorgulamalar, örgütün liderlik yapısı ve ideolojik birikimini karakterize eden özelliklerinden azade değildir. Bu doğrultuda çalışma, Müslüman Kardeşler'in doğuş koşulları ve temel söylemlerinden yola çıkmaktadır. Aynı zamanda devletin hegemonyası ve Mısır toplumunun değişim dinamiklerinin Müslüman Kardeşler'in kararlarında, faaliyetlerinde ve söylemlerindeki rolü üzerinde durulmaktadır. 3 Temmuz darbesinin ardından örgüt içinde yaşanan meşruluk krizinin geleceğine ilişkin çıkarımlarda bulunmakta ve Müslüman Kardeşler'in Arap Ayaklanmalarının yarattığı fırsatları değerlendirmede ve ortaya çıkan riskleri hesaba katmada neden başarısız olduğu sorgulanmaktadır.

2. Kökler ve İlkeler

Müslüman Kardeşler, dini bir yardımlaşma derneği olarak 1928 yılında Mısır'ın İsmailiye şehrinde kuruldu. Birinci Dünya Savaşı, Mısır'a tam bağımsızlık getirmediği için İngiliz nüfuzunun yarattığı siyasal istikrarsızlık ve ekonomik zorlukların neden olduğu toplumsal huzursuzluklar, farklı çözüm yollarının veya farklı gruplaşmaların doğmasını tetikliyordu. Bu koşullarda kurucu Hasan El-Benna, taşrada büyümüş, Mısır'ın modern eğitim sisteminden geçerek öğretmen olmuş, aynı zamanda geleneksel İslam anlayışını içselleştirmiş dindar bir isim olarak tarihe geçecek bir girişimin temellerini attı. İmparatorluk sistemi tasfiye olup eski düzenin yıkılışı ve sömürgecilik gerçekliği, toplumda savunma tepkilerini ve geleneksel/modern tartışmalarını canlı tutuyordu. Modernleşme programları, dini dışlayan bir işleve sahip görünüyorsa da dini referanslar, kurumsal ve toplumsal yapılarda ve günlük hayatta yerleşikti (Hourani, 2000: 365-366).

El-Benna'nın taşra hayatı, toplumun genelinin ortak noktasıydı. Bu durum, Müslüman Kardeşler'e halkın içinden gelen ilk toplumsal ve siyasal hareket olarak ayırt edici bir konum kazandırdı. El-Benna'nın derneği kurduğu yer olan İsmailiye ise on dokuzuncu yüzyılda Süveyş Kanalı inşa edilirken kurulan Avrupa

kültürünün etkilerinin ve sömürgeci güçlerin varlığının en çok hissedildiği yer olmasından dolayı örgütün güçlenmesinde simgesel bir öneme sahipti. Böylece Müslüman Kardeşler'in öncelikle Mısırlı bir hareket olarak popülerlik kazanmasında bağımsızlık sorunu ve Avrupa etkisi öncelikli bir meseleydi. Bununla birlikte on dokuzuncu yüzyıl entelektüellerinin ortaya koyduğu uzun soluklu tartışmalar ve ideolojik temeller, El-Benna gibi yeni dönemin ilk kuşağını etkilemeye devam etti.¹ Bağımsızlık ve 'geri kalmışlıktan' kurtulma nosyonları üzerinde yükselen tartışmaların teolojik boyutuna girmeksizin El-Benna İslam'ı, siyaset, ekonomi ve toplumu kuşatıcı temel ilke olarak kabul ederek basit bir mesaja dayandı. Bu mesaj, Kur'an ilkeleri ve peygamberin davranışlarını hayatın tüm alanlarında uygulayabilmektir. Bu yüzden Müslüman Kardeşler'in faaliyet alanı geniştir. El-Benna'ya göre bütüncül bir inanç yapısı olarak İslam, her zaman ve her toplum için geçerli bir düzeni karşılamaktadır (El-Benna, 2007: 25). Dolayısıyla Mısır'ın içinde bulunduğu sıkıntıları İslami bir vizyonla tanımlanması, örgütün faaliyetlerine ve ideolojisine esneklik kazandırmış oldu. Bu mesajla, modernleşme programlarının Batılı çizgisinin, Mısır toplumunda yarattığı kültürel çatışmalara karşı dinin temel ilkelerine dönülmesi hedefi sürekli vurgulandı (El-Benna, 2007: 43, 109).

El-Benna Müslüman Kardeşler'i, insanların İslami bilinçle eğitilmesinin merkezi olarak tanımlıyordu. Müslümanları dini kimliğe yönlendirmek için öncelikli olarak insanların dini bir eğitimden geçmesi ve toplumun reforme edilmesi gerekiyordu. Bu yüzden ilk örgütsel yapılarda okul ve cami projeleri hayata geçirilerek örgüt üyelerinin dini bir ilhamla yetiştirilmesine ağırlık verildi. Böylece aşama aşama ideal bir (İslami) devlet düzenine ulaşmak mümkün

¹ On dokuzuncu yüzyıl İslam düşüncesi, Avrupa'nın meydan okumasına karşı siyasal birliğin sağlanması ve dinin sorunlarını odağa alan ve sonraki tartışmalara zemin oluşturan bir evreydi. Özünde 'kaynaklara dönüş' ideali ve mutlak üstünlük imajlarıyla ilk İslam toplumunun yüceltilmesinin yanı sıra Avrupa etkisinin toplumu gerilemeden kurtaracak değerlerinin alınması gibi düşüncelere dayanıyordu. Siyasal birliğin, bütün Müslüman ülkeleri bir araya getiren halifelik kurumu ekseninde sağlanması tartışmalarına dinin reforme/modernize edilmesi yönündeki görüşler eşlik ediyordu. Halifelik kurumunun kaldırılması, savunmacı tepkileri ve İslam'ın kapsayıcı ve tartışılmaz olduğu şeklindeki özcü yaklaşımları tetiklemeyle birlikte bağımsızlığın tesis edilmesi gibi acil sorunlar karşısında genel olarak Müslüman dünyasının bütünlüğü yaklaşımından uzaklaşıldı ve yirminci yüzyılda ulus-devlet sınırları içinde alternatif toplumsal dönüşüm sunan yaklaşımlar/hareketler öne çıktı (Massad, 2020).

olacaktı (El-Benna, 2007: 484). El-Benna, karizmatik özelliğinin de etkisiyle yaşadığı sürece örgütün geniş kitlelere sesini duyurması için eylemci bir tarzda hareket ederken doktrinel sorulara (örneğin İslami devlet veya düzeninin nasıl kurulacağı; devrimci bir yol izlenip izlenmeyeceği, toplumsal adaletin nasıl sağlanacağı gibi temel sorulara) açık bir şekilde değinmeksizin siyasi alanda öne çıkacak basit ve popüler bir dil kullanarak etki alanını genişletti. El-Benna'nın odak noktası, İslami ilke ve değerlerin insanlar tarafından benimsenmesidir. Bunun hangi yöntemle olması gerektiği El-Benna'nın söylemlerinde açık değildir. Sosyo-ekonomik ve dinsel bir yapılanma ile toplumun yozlaşması ve yönetim bozukluğunun aşılabileceğine inanan El-Benna için Müslüman Kardeşler'in örgütsel gelişimi bu yüzden çok önemliydi.

Sömürgeciliğin devam ettiği ortamda ekonomik ve siyasi istikrarı sağlayabilecek tutarlı bir ulusal projenin veya ideolojinin başarıya ulaşmaması, Müslüman Kardeşler'i belirli bir kitleyi temsil eden aktör olarak ve resmi din kurumlarından ve dini derneklerden ayrı bir şekilde gelişmesine olanak tanıdı. Kısa sürede El-Benna'nın 'daveti', İsmailiye sınırlarını aşarak başkente ve ülke geneline yayıldı. Düzenlenen kongreler dizisi, her birinde üyeler için bağlayıcı kuralların ve kapsamlı ideolojik eğilimlerin açıkça belirlendiği giderek hiyerarşik bir yapılanma haline gelecek kurumsal girişimler, örgütün gelişmesinde ve kökleşmesinde önemli rol oynadı (Wickham, 2016: 26).

3. Tasfiye ve Hayatta Kalma Döngüsü: 'Büyük Mihne'ⁱⁱ Dönemleri

1930'lu yılların ikinci yarısından sonra Müslüman Kardeşler, sıradan bir dini dernek statüsünün ötesine geçerek siyasi bir parti gibi örgütsel faaliyetlerde bulunan, toplumsal ve siyasi konularda etkinlik gösteren, gazete ve dergiler aracılığıyla düşüncelerini, bir protesto dili olarak dinin sahiplenilmesiyle topluma ulaştıran güçlü bir konum kazandı (Bayat, 2015: 40). Müslüman Kardeşler'in bu dönemdeki gelişimi, Filistin sorununun patlak vermesi ve İngiliz yönetiminin körüklediği gergin ve istikrarsız siyasi ortamda hükümetin giderek işlevsiz

ⁱⁱ *Mihne*, Arapçada sınama, çile, baskı anlamlarına gelir. Müslüman Kardeşler yazarları tarafından devlet ile karşı karşıya gelindiğinde 'çile dönemleri' şeklinde bir tanımlama kullanılır. Tarihsel olarak Abbasiler döneminde ulemaya karşı başlatılan baskı koşullarına gönderme yapılır. *Mihne* dönemi, Abbasilerde dini konularda devlet ile ulema arasında bir otorite mücadelesi olarak kabul edilir. Bir anlamda devlet hegemonyasına muhalefeti ve devletin baskı ve şiddet politikasını ifade etmek için bu kavramı kullanmışlardır.

kalmasına karşı toplumdaki tepkinin sonucuydu (Nafi, 2012: 46). 1945-1948 arasında hükümetin siyasal zayıflığının bir göstergesi olarak suikast eylemleri, bombalama ve devleti simgeleyen yerlere saldırı girişimleriyle hükümete karşı şiddetli bir muhalefet dalgası baş gösterdi. Siyasal sürecin parçalanması, farklı siyasal oluşumların militarize olan kadroları gibi Müslüman Kardeşler içinde de şiddeti araçsallaştırarak mevcut sistemi değiştirme amacı güden klikleri açığa çıkardı ve Müslüman Kardeşler, bu eylemlerin en önemli şüphelilerinden biri olarak hükümetle karşı karşıya gelmeye başladı. Bu suikastlarda Başbakan Ali Mahir (Şubat 1945) ile Başbakan Fehmi Nukrasi'nin (Aralık 1948) öldürülmesinde örgütün suçlu bulunması, siyasal bunalımı şiddetlendirdi. El-Benna'nın hükümete karşı söylemde eleştirel uygulamada ise çatışmadan uzak durma eğilimi, şiddet yanlısı grupların eylemlerini ve hükümetin sert tedbirlerini önleyemedi (Mitchell, 1969: 21). Birinci *mihned*e örgüt, kuruluşundan itibaren deneyimlediği baskıyla ilk kez ağır bir şekilde yüzleşti. Örgüt bu dönemi, yeraltına çekilerek atlatmaya çalıştı. El-Benna'nın öldürülmesinden sonra baskının hafiflemesi ile 1951'de gözetim altında da olsa örgüt yeniden faaliyetlerine başladı. Bu dönemde sık sık hükümet değişiklikleri yaşandığı için örgütle kişisel ilişkilere sahip iktidar klikleri, örgüte hareket serbestisi tanıyordu (Ganim, 2012: 373-374).

1940'lı yıllarda yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal kreşendoda Müslüman Kardeşler, ordu içinde İngiliz yönetimi ve hükümetlerin istikrarsız yapısından rahatsızlık duyan subaylarla da temas halindeydi. Bu durum sadece Müslüman Kardeşler'e özgü değildi. İşgal ve kötü yönetim altında, Müslüman Kardeşler dışında farklı siyasal görüşlerin ordu içerisinde yayılması normal karşılanıyordu. Hür Subaylar olarak adını duyuran ve 1952'de monarşiyi deviren darbe sürecinde subayların yanında duran Müslüman Kardeşler'in toplumsal etkileri ve örgütsel yetenekleri, taraflar arasında iş birliğini kolaylaştırmıştı (Maalouf, 2009:128). Örgütün genç taraftar kitlesinin silahlandırılması ve askeri eğitim verilmesi gibi faaliyetler, nihayetinde Ocak 1952'de Müslüman Kardeşler'in başat rol oynadığı büyük halk ayaklanmalarını kışkırtarak darbeye giden süreci hızlandırdı. Müslüman Kardeşler, 1952 darbesinden sonra Devrim Konseyi ile iş birliği yapmaya devam ederek eski sistemin tasfiyesinde kendisine dokunulmazlık tanınan tek aktör oldu (Nafi, 2012: 64).

Hür Subaylar'ın lider isimlerinden Cemal Abdulnasır, 23 Temmuz 1952'de ilan edilen cumhuriyetin ardından iktidarını sağlamlaştırmak için

Müslüman Kardeşler ile dostane ilişkilerini sürdürmeye devam etti. El-Benna suikastının yeniden incelenmesi ve tutuklu üyelerin serbest bırakılması gibi adımlar atıldı, ancak örgüte resmi bir statü tanınmadı. Müslüman Kardeşler'in Devrim Konseyi'ne eklenerek siyasete dahil olma talepleri, böylece kontrol altında tutulmak istenmesi örgütün eleştirel duruşunu tetikledi ve taraflar arasındaki taktik iş birliğini olumsuz yönde etkiledi (Mamdani, 2005: 58). 1954 yılında Nasır, Devrim Konseyi içindeki rakiplerini bertaraf ederek iktidarın zirvesini ele geçirdi. Milliyetçilik ve sosyalizm söylemleriyle Arap dünyasının bütününde esin kaynağı olacak şekilde popülerlik kazandı. 1954 yılında İngiliz yönetimiyle aşamalı da olsa ülkeye tam bağımsızlık getirecek anlaşmanın görüşmeleri, Müslüman Kardeşler ile kurulan hassas dengenin sarsılmasına kapı açtı. Müslüman Kardeşler'in, siyasal ve diplomatik zafer olarak sunulan anlaşmayı şiddetli bir şekilde eleştirmesi, iktidara yönelik bir tehdit olarak algılanarak örgüte yönelik tutumu değiştirdi. Bu süreçte örgüt üyelerinin bir kısmının hükümetle uzlaşısı ve iş birliğini savunması ve iktidar içinde yer almak istemesi, örgüt içi anlaşmazlıklara da zemin oluşturdu (Al-Zalaf, 2023:70-71).

Taraflar arasındaki gerilimli süreç, Nasır'a yönelik suikast girişimi iddiası sonucu örgütün çok sayıda üyesinin gözaltına alınması ile başka bir boyuta evrildi. 26 Ekim 1954'te İngiliz yönetiminin Mısır'dan aşamalı şekilde çekilmesini içeren anlaşmanın imzalanmasıyla yapılan kutlama mitinginde Nasır'ı hedef alan silahlı bir saldırı girişimi, Müslüman Kardeşler'e atfedilerek baskılar arttı. Üst düzey lider kadrosu ve Devrim Konseyi'nin ilk üyelerinden Seyyid Kutub idama mahkûm edildi, örgütün şubeleri kapatıldı, binlerce üye tutuklandı, binlercesi bugün olduğu gibi yurt dışına kaçtı (Nafî, 2012: 69). Bu sert müdahale, örgüt içinde şiddet yanlısı grupların, devletle uzlaşmanın mümkün olmayacağına inanarak örgütten kesin bir kopuşu başlatmalarına neden oldu. Kutub ve tutuklu üyeler, 1964'te cezaevinde geçen onuncu yılın sonunda genel afila serbest bırakıldılar.

1965'te Nasır'a karşı bir komplonun ortaya çıkarıldığı iddiası yeni bir bastırma dalgasına yol açtı. Kutub'un cezaevinde kaleme aldığı eserleri, hükümete karşı planlanan darbenin bir parçası olarak yorumlandı ve 'üçüncü *mihne*' dönemi başladı (Zekeriya, 2007: 76). Kutub'un entelektüel yolculuğunun radikalleşme aşamasına işaret eden, özellikle 'Yoldaki İşaretler' adlı kısa ama bütün İslami hareketler açısından başucu kitabı olan eseri, 1966'da Kutub'un idamına neden oldu. Kutub'un mevcut hükümetleri gayri İslami statüde gören düşüncelerinin,

üyeler arasında silahlanmada artışa ve Nasır yönetimini yıkmak maksadıyla hazırlık içinde olduklarına sebep olduğu suçlamalarıyla Müslüman Kardeşler'e geniş kapsamlı bir soruşturma başlatıldı (Abu-Rabi, 2001:166). Nasır'ın 1970'te ölümüyle sona erecek üçüncü *mihne* dönemi, Müslüman Kardeşler içindeki bölünmeyi çok net bir şekilde belirledi. Radikal grupların oluşturduğu İslami örgütler, Kutub'dan esinlendikleri düşünceleri terör eylemleriyle pratiğe dökerek nihayetinde Nasır'ın ardılı Enver Sedat'ı 1981'de öldüreceklerdi. Nasır iktidarının 1967 savaşı sonrası içine düştüğü meşruiyet kaybı, Müslüman Kardeşler'in sesini yeniden duyurmaya başlayacağı yeni bir dönemi imliyordu.

4. Uyum ve Baskı Döngüsü: İkinci Kuruluş

Enver Sedat dönemi örgütün iç hesaplaşmasına, aşırılığı benimseyen yeni kliklerin görünür olmasına ve Müslüman Kardeşler'in var olma mücadelesine alan açtı. Bundan sonra örgüt ve devlet arasında yaşananlar, şiddetli olmasa da uzlaşma ve baskı döngüsü içerisinde seyredecek bir devamlılığı ortaya koyacaktı. Nasır'ın 1970 yılında ani ölümü üzerine yerine geçen Enver Sedat, Nasır taraftarları başta olmak üzere muhalefeti etkisizleştirmek ve kendi gücünü pekiştirmek için Müslüman Kardeşler'e hoşgörü siyasetini başlattı (Zubaida, 2008:260). Esasen Sedat'ın İslami siyasete ağırlık vermesi, Sedat yönetimine has bir durum değildi. 1967 savaşının yol açtığı infial, Nasır'ın dini propagandayı yoğunlaştırmasına neden olmuştu ama Nasır döneminde genel olarak dini kurumlar ayırt edici sosyo-politik bir güce sahipti. 1950 ve 1960'lı yıllarda Müslüman Kardeşler tasfiye edilirken diğer yandan daha geniş bir İslam anlayışı, Nasır'ın temel politikalarına entegre edilen güçlü bir faktördü (Kandil, 2015: 57). Enver Sedat döneminin farklılığı, Müslüman Kardeşler'in stratejik bir müttefik olarak seçilmesiydi. Mısır'ın içinde bulunduğu koşulların ağırlığı ve öncülü gibi güçlü lider özelliğine sahip olmadığından Sedat için Müslüman Kardeşler uygun bir hamleydi.

Müslüman Kardeşler'in ikinci kuruluşu, öncelikle üniversitelerde öğrenciler arasında üstünlüğün kazanılmasıyla aşama aşama gerçekleşti. Mısır'da siyasi hareketlerin yayılması, üniversitelerde öğrenci protestolarını da içine alan farklı entelektüel eğilimleri temsil eden grupları bir araya getiren bir atmosferden beslenmişti. Ancak Nasır döneminde öğrenci hareketliliği, baskı ortamından etkilenmiş, kampüslerde Müslüman Kardeşler barınmadığı gibi farklı ideolojik yapılar da zor bir duruma itilmişlerdi. Nasırcılığın hegemon durumda olduğu üniversite tablosu, 1967 Arap-İsrail savaşının yarattığı şokla dönüşmeye başladı.

Müslüman Kardeşler'in yeraltına çekildiği on yıllık dönemde apolitik duruş sergileyen ve Müslüman Kardeşler'in örgütsel çizgisinde olmayan ancak düşünsel mirasını da reddetmeyen yeni kuşakların temsil edildiği küçük gruplar doğmuştu (Wickham, 2016: 35). İlerleyen yıllarda örgütün yeniden saygınlık kazanmasında ve otorite kurmasında bu küçük grupların varlığı önemli bir etki yarattı. Müslüman Kardeşler'i üniversitelerde etkileyen bir diğer unsur, Müslüman Kardeşler içinde cezaevinde keskinleşen görüş ayrılıklarıyla doğan şiddet yanlısı gruplardı ve bunlar üniversitelerde rağbet görmeye ve hatırı sayılır bir taraftar kitlesi oluşturmaya başlamışlardı. Örgütsel yapıları ve üyelikleri değişken ve akışkan nitelik taşıyan bu gruplar ve diğer farklı ideolojik yapıların varlığı (Selefiler, El-Ezher gibi resmî kurumlar, bağımsız dini figürler vs.), Müslüman Kardeşler'in ayakta kalma mücadelesinde ve cezaevi sonrası yeni Mısır koşullarına uyum sağlamasında zorlayıcı bir etki yarattı (Al-Arian 2014:89). Müslüman Kardeşler'in normal hayata uyum sağlama çabası ve yasal bir siyasal aktör olmaması, üniversitelerde öğrencileri ve toplumda farklı kesimleri ikna etmek zorunda kalması açısından bir zayıflık göstergesiydi. Aynı zamanda bu kısıtlılık, Müslüman Kardeşler'in hayatta kalmasını sağlayan paradoksal bir güç yaratıyordu. Özellikle Kutub'un görüşlerini takip ederek Müslüman Kardeşler'den ayrılan radikal grupların savaşı stratejileri karşısında Müslüman Kardeşler, şiddete karşı çıkma vurgusuyla hükümetin yanında yer alarak görece dokunulmazlık kazandı. Sedat yönetiminin resmi politikasının dini yöneliminden faydalanarak hareket alanını geliştiren radikal gruplar, Kutub'un mevcut hükümetleri İslam dışı gören yaklaşımıyla hareket ederek saldırgan bir tutum sergiledikçe giderek marjinal bir konuma itildiler. Hükümetin desteği ile Müslüman Kardeşler radikal grupları görece konsolide etme konusunda başarılı oldu. Hatta radikal grupların bazı kurucuları, Sedat yönetiminin baskısının arttığı 1970'li yılların ikinci yarısında şiddeti ve Kutubçu ideolojiyi bırakarak El-Benna'nın muhafazakâr duruşunu benimsediklerini ilan ederek Müslüman Kardeşler'e katıldılar (Willi, 2021: 51-52; Fahmy, 2002: 83). On yıllar sonra Müslüman Kardeşler 2011'de kurulan Hürriyet ve Adalet Partisi içinde 1970'li yılların radikal gruplarında yer alan bazı kişileri önemli pozisyonlara getirerek tepkilere neden olacaktı. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler ile radikal gruplar arasındaki dirsek teması, hükümetle ilişkide yeri geldiğinde bir sürtüşme nedeni yeri geldiğinde iş birliği aracı olarak işlev görmüştür.

Enver Sedat'ın *İslamileşme* politikasına rağmen radikal grupların kanlı eylemleri, 1970'lere damgasını vurdu ve hükümetin şiddetli baskı politikası, Müslüman Kardeşler'e daha yumuşak bir şekilde yansımaya devam etti. Örneğin 1976'da örgütün yayın organı *El-Dava*'nın yeniden yayımlanmasına izin verildi. Müslüman Kardeşler ile bağlantılı okullar teşvik edildi. Medyada Müslüman Kardeşler üyelerinin katıldığı tartışma programlarına daha fazla zaman ayrıldı (Zekeriya, 2007: 29). Ancak yasal olmayan statü, Demokles'in kılıcı gibi her an bir felaketin meydana gelebileceği veya tehdit edici bir durumun varlığını da canlı tutuyordu. Bu yüzden uzlaşma siyasetinden taviz verilmeyeceğinin bir göstergesi ve ideolojik olarak Seyyid Kutub çizgisinden ayrı bir yerde olduğunu açık bir şekilde belirten bir kitap yayımlandı. Kalabalık bir yazar kadrosuyla hazırlanan 'Davetçiyiz, Yargılayıcı Değil' kitabı ile Kutub taraftarlarıyla İslami bir düzen kurulması yönünde aynı fikri paylaşmakla birlikte bu hedefe ulaşmanın yolunun devrim ve şiddet değil, 'eğitim ve dava'dan geçtiğinin ana tema olarak sunulduğu ve Müslüman Kardeşler'in uzlaşmadan yana olduğu mesajı verilerek stratejik bir adım atıldı (Zollner, 2009: 45).

1977'te Ekmek Ayaklanmaları ve 1978'de Camp David Anlaşması'nın ilk görüşmelerinin yarattığı toplumsal gerilim bir dizi gösteri, grev ve protesto dalgasını şiddetlendirerek kriz ortamına evrildi.ⁱⁱⁱ Bu ortam, 2011 Kahire gösterileri gibi orta sınıfları, liberalleri, Marksist grupları, İslamcı örgütleri içine alan heterojen bir koalisyon ortaya çıkarmıştı. Hükümetin ve radikal İslami örgütlerin karşılıklı şiddet diliyle konuştukları bu dönemde, devletin uyguladığı baskı, toplumun her kesimini kapsıyordu. Bu dönemde neredeyse her hafta Sedat yönetimini eleştirmeye cesaret eden aydın ve muhalefet liderleri cezaevlerine gönderiliyordu. Bu çatışmacı ortam, Müslüman Kardeşler açısından Nasır dönemiyle kıyaslanamaz ölçüde yumuşaktı (Bianchi, 1989: 94; Zekeriya, 2007: 112). Sedat yönetimi, radikal grupları dağıtırken, Müslüman Kardeşler'e ödün vermeye devam ediyordu. 1977'de çıkarılan bir dizi kararnamede, İslam dininden dönenler için ölüm cezası veriliyor; içki ve zina için sert cezalar saptanıyordu. Ancak Müslüman Kardeşler Sedat yönetiminin muhalefetten korktuğu için

ⁱⁱⁱ 1970'lerde açık kapı ekonomi politikası (*infıtah*) olarak başlatılan ve Mısır'ı neoliberal politikalarla küresel piyasa sistemine eklemlen uygulamar, pragmatik siyasi adımlara duyarlı kırılğan bir ekonomi yaratmıştı. Sedat'ın 1977'te Kudüs ziyareti ve İsrail ile barış görüşmelerine başlaması ve 1979'da Camp David Anlaşması'nın imzalanması muhalefetin sert eleştirilerine neden oldu (Boztemur, 2011: 61-62).

baskının dozunu artırdığı ve bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya olduğu bu dönemde, hükümeti daha yüksek sesle eleştirmeye başladı (Wickham, 2016: 40). Bu arada hükümete karşı silahlı mücadeleyi bırakan ve daha sonraki yıllarda Müslüman Kardeşler'i siyasal arenada temsil edecek Mustafa Meşhur ve İsam El-Arian gibi radikal üyelerin örgüte katılmayı kamuoyu önünde deklare etmeleri, bir meydan okuma girişimi olarak Müslüman Kardeşler'i de tehlikeli bir duruma sokarak kitlesel tutuklamaları arttırdı (Fahmy, 2002: 84). Enver Sedat'ın 1981'de öldürülmesine kadar İslami hareketleri her şekilde zorlama adımlarıyla olayların kontrolden çıkması, Müslüman Kardeşler'in ılımlı duruşunun sorgulanmasına fırsat verirken despotik bir yönetimi açığa çıkardı. Enver Sedat'ın iktidarının sona erdiği tarihte devletin toplumsal ve ekonomik yükümlülüklerini yerine getirme hususunda eylem gücü azalmış, ekonomik baskılar yerleşik hale gelmiş ve Mısır'ın bölgedeki saygınlığı zayıflamıştı. Enver Sedat yönetimi, Müslüman Kardeşler'in Mısır politik hayatı için bir emsal oluşturdu. İkinci kuruluşunu gerçekleştirdikleri ve dolaylı yoldan siyasal hayatın bir aktörü olmakla birlikte dönem dönem devlet baskısı ve siyasal süreçlerden dışlanma olgusunu deneyimleyecekleri uzun erimli bir etki yarattı.

5. Parlamento ve Sivil Toplumla Bağdaşma: Müslüman Kardeşler'in Dönüşümü ve Pragmatizmi

Müslüman Kardeşler'in Enver Sedat dönemi boyunca toplumsal ve siyasal alanda var olmak için takındığı uzlaşma siyaseti, Hüsnü Mübarek döneminde yapısal bir nitelik kazandı. Özellikle üniversitelerde öğrenci birlikleri aracılığıyla toplumsal alanda deneyim kazanmaları, 1980'li yıllarda sivil toplum kurumlarında ve daha sonra parlamentoda kendi zemininde popüler bir güç olarak yükselmesinin itici gücü oldu. Bununla birlikte Sedat yönetiminin neoliberal ekonomi modeli, Müslüman Kardeşler'in özel sektör istihdamında giderek güçlü bir pozisyon yakalamalarına olanak tanıdı. Körfez'deki sürgün üyeler aracılığıyla finansal olarak toparlanmaları, yani 'neoliberal sistemle bütünleşmeleri', hükümete karşı ılımlı duruşunu zorlayan bir itkiydi (El-Ghobashy, 2005: 377). Göz ardı edilmeyecek ekonomik birikim, Müslüman Kardeşler'in hayır kurumlarını besliyor, bu sayede toplumsal eylem alanında daha fazla insana ulaşılmasına yol açıyordu. Hükümet açısından ise Hüsnü Mübarek iktidara geldiğinde ekonomik koşullar ve eski başkanın öldürülmesi gibi vahim bir olayın yarattığı korku, İslami gruplara karşı temkinli olmayı zorladığı için radikal

gruplara katı bir cezalandırma siyaseti sürdürülürken Müslüman Kardeşler'e görece dokunulmuyordu. Mübarek, İslamcı grupları 'iyi-kötü' veya 'ılımlı-radikal' olarak ayırdığında Müslüman Kardeşler, geçmişin deneyimlerinin izinde siyasal sistemin izin verdiği ölçekte sahnede yer almayı içselleştirirken bir anlamda politik alanın etrafında dolaşan bir gelişme tarzı yakaladı (Davis ve Robinson, 2015:103; Achcar, 2014: 124). Dolayısıyla Müslüman Kardeşler, mutlaka Mısır yönetimiyle bir uzlaşmanın sonucu olarak sistemin dışında olmakla birlikte mümkün olduğu kadar çeşitli toplumsal ağların geliştirilmesine dayanarak güçlendi. Bir anlamda Mübarek yönetimi ödün ve kontrol döngüsü içinde Müslüman Kardeşler'e alan açıyordu.

1980'li yıllarda Müslüman Kardeşler, üniversitelerin yanı sıra parlamento ve sendikalar aracılığıyla geniş bir toplumsal tabana ulaşmaya başladı. Müslüman Kardeşler, hükümetle çatışmama konusunda kararlı bir duruş sergilemekle birlikte iç işleyişinde önemli bir dizi kurumsal değişikliği de hayata geçirdi. İdeolojik olarak kendisini 'ılımlı' bir çizgide konumlandığını ilan eden (Davetçiyiz, Yargılayıcı Değil kitabı) Müslüman Kardeşler, yeni Mısır koşullarına uyum sağlarken karar verme sürecini etkinleştirmek ve bu minvalde merkeziyetçilikten uzak bir yönetim anlayışıyla şubelerin bağımsız hareket edebilmesine olanak tanıyan düzenlemelerle uzun süredir tartışılan reformist adımları hayata geçirdi (Davis ve Robinson, 2015: 110). Daha fazla kişiye ulaşmak için genişleme stratejisini içeren bu adımlar, 1984 ve 1987 seçimlerini Müslüman Kardeşler için bir dönüm noktasına çevirdi. Parlamento başarısı, siyasal hayatın demokratikleştirilmesinden ziyade Müslüman Kardeşler'in yasal statüsünün olmamasından dolayı Mısır siyasal sisteminin boşluklarını değerlendirerek hukuki meşruluk kazanması anlamına geliyordu. Örneğin, 1984 seçimlerine bağımsız adaylarla girmeye hazırlanan Müslüman Kardeşler, 1983 yılında seçim kanununda değişikliğe gidilmesiyle partiler için bağımsız adayların milletvekilliği başvurusunun kaldırılması sonucu diğer partilerle ittifak yolunu seçerek parlamentoya adım attı (Fahmy, 2002: 87). 1984 seçimlerinde ittifak grubu oyların yüzde on beşini, dört yüz kırk sekiz sandalyenin elli sekizini kazandı (Arafat, 2018: 11). Mübarek yönetiminin havuç-sopa stratejisinde Müslüman Kardeşler, kendi reklamını yapmayı, böylece yönetime meydan okumaksızın kamuoyu desteği sağlamayı amaçlıyordu. Neticede bu hedef, 1987 seçimlerinde oyların yüzde on yedisini kazanarak Mübarek'in ana muhalefet grubu olmasıyla sonuçlandı (Arafat, 2018: 12). Bu aynı zamanda, önemli bir değişikliğe işaret

ediyordu. Sedat döneminde siyasal arenada neredeyse hiç görünmeyen örgüt artık siyasetin dolaylı yollardan bir parçası haline geliyordu. 1980'lerde parlamento başarısının itici gücüyle toplumsal hizmet alanlarında ortaya konulan faaliyetler banka, şirket, vakıf, sendika, meslek birlikleri vb. yapılarda hakimiyet şeklinde gelişti. Özellikle sendikaların Nasır döneminden itibaren sıkı bir biçimde kontrol altında tutulmaları, zamanla etkisiz ve işlevsiz bir hale gelmelerine neden olmuştu. Katılımın sınırlı olduğu ve rağbet görmediği bu alanlara Müslüman Kardeşler'in dahil olması, ister istemez örgütü güçlü gösteren bir algıya yol açmakla birlikte toplumun farklı kesimleriyle dirsek temasının geliştirilmesi, örgütsel genişleme açısından da farklı bir konum kazanmasını teşvik etmekteydi (Willi, 2021: 121).

6. Muhalefet, Hoşgörü ve Baskı Arasında 1990'lı ve 2000'li Yıllar: Müslüman Kardeşler'in Dayanıklılığı ve Pragmatizmi

1990'lı yılların ikinci yarısı ve 2000'li yıllar, Müslüman Kardeşler'in devletin ekonomik olarak geri çekildiği her alana tedrici bir şekilde yerleştiği, parlamento seçimlerinde dolaylı da olsa önemli bir temsil gücüne eriştiği, sivil toplum kuruluşları gibi sisteminin demokratik vitrini olarak görülebilecek alanlardaki etkinlikleri ile siyasal gücünün sınırlarını zorlayan ama hükümetle rekabet konusunda temkinli davrandığı bir dönemdi. Müslüman Kardeşler'in Körfez Savaşı dolayısıyla hükümete karşı oluşan protestolarda yer alması ve 1992'de Kahire'de meydana gelen büyük depremde sunduğu insani hizmetlerin kapsamı ve verimliliği, Mübarek yönetiminin örgüte yönelik kısıtlama politikalarını hayata geçiren bir başka gelişme oldu. Depremden etkilenen yoksul kesimlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında hızlı ve etkin müdahale, devlet dışı bir aktör olarak hükümetin zayıflığını göstermesi açısından çok etkili bir meydan okumaydı (Wickham, 2016: 104). 1992'den 1998'e kadar radikal grupların terör eylemleriyle toplumu yeniden etki altına alması karşısında Mübarek yönetimi, öncülü gibi sert müdahalelerde bulunarak Müslüman Kardeşler'i de meşruiyeti açısından tehlike yaratan bir aktör olarak görmeye başladı. Siyasal kazanımlarını sınırlandırmak ve örgütün muhalefetini kontrol altına almak için 1990'larda Müslüman Kardeşler'in 'arka bahçesi' haline gelen sendika, meslek birlikleri ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine sınırlama getirildi. Bazı sendikaların seçimle oluşan yönetim kurulları feshedildi; üniversitelerde öğrenci birliklerinde Müslüman Kardeşler ve diğer İslamcı

grupları engelleyecek girişimler yürürlüğe konuldu; Müslüman Kardeşler'e ait şirketlere baskınlar düzenlendi ve faaliyetleri durduruldu, hatta askeri mahkemelerde yargılama gibi müdahaleler arttı. 1995 seçimlerinde, örgütün seçimlere katılması ve kampanya faaliyetlerinde bulunmasına dokunulmazken adayların neredeyse yarısı askeri mahkemelerde yargılanmak üzere tutuklandı (Bayat, 2015: 257-258). Bu müdahaleler büyük *mihne* evrelerinden sonra Müslüman Kardeşler'in karşı karşıya kaldığı ilk kapsamlı baskıydı. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde büyük çaplı terör eylemlerinin toplumda yarattığı infialin de etkisiyle artan baskı ortamında Müslüman Kardeşler, kamusal görünürlüğü sekteye uğradığı için toplumsal hizmet odaklı ve dini çalışmalarına devam ederek geride duran bir strateji benimsedi (Davis ve Robinson, 2014: 102-103). Bu strateji, örgütün kapsamlı bir müdahaleye maruz kaldığı andan itibaren hükümetle ilişkisini belirleyen temel duruşlarından biri oldu.

2000'li yıllarda Mübarek yönetimi, 1990'lı yıllara damgasını vuran kanlı terör eylemleriyle mücadele altında siyasal özgürlüklerin kısıtlanmasına tepki gösteren, olağanüstü hal koşullarının kaldırılması ve reform çağrılarını dile getiren kesimlere karşı otoriter tutumu daha fazla sürdüremediği için baskı politikasından kısmen geri adım atmak zorunda kaldı. Meşruiyet krizi ve uluslararası alanda demokratikleşme baskısı, 2000'li yıllarda görece demokratik bir atmosferi doğurdu. Aynı zamanda Sedat döneminde başlayan neoliberal ekonomi politikalarının devletin pek çok alandan geri çekilmesine yol açması, Mübarek yönetiminin en büyük handikaplarından biriydi. Dolayısıyla temel ihtiyaçların karşılanması hususunda önemli bir işleve sahip olan Müslüman Kardeşler üzerindeki baskı belirli bir düzeyi aşmıyordu. Müslüman Kardeşler'in güçlenişi, 1990'da kendisine parlamento seçimlerini antidemokratik uygulamalar gerekçesiyle boykot etme fırsatı vermişti. 1980'lerden beri şeriat talebi ile hukukun aşama aşama *İslamileştirilmesi* dile getirmekle birlikte 1990'larda daha çok demokrasi vurgusunu öne çıkardı (Zubaida, 2008: 254-255). 2000'lerin görece daha serbest ortamı, Müslüman Kardeşler'in hükümetin seçim süreçlerinde görülen her türlü manipülasyonuna rağmen 2000 seçimlerine katılmasını etkiledi. Bu karar, örgütün bütün sınırlılıklarına rağmen siyasal sistemin içinde var olma amacını da canlı tuttuğunu göstermektedir. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler yalnızca toplumsal hizmet ve toplumun seferberliğini kaybetmemek için değil, aynı zamanda siyasal sahnede meşruluğunu teyit etmek için seçim süreçlerine dahil olmayı bir taktik olarak benimsediğini gösteriyordu (Pargeter, 2016a: 22;

Kandil, 2015: 175). Seçimler, Mübarek yönetiminin hegemonik otoriterliğinin çarklarından biri olarak işlev gördüğü için, Müslüman Kardeşler seçim yoluyla siyasal sahnede öncü rol oynayamayacağına bilincinde olarak, siyasal rekabetin yol açacağı etkilerle siyasal alandaki konumunu güçlendirmeye öncelik vermek şeklinde bir stratejiye bağlı kaldı.

2000 seçimlerinden sonra Mısır'da etkileri birkaç yıl içinde görülecek farklı gelişmeler yaşanmaya başladı. Uzun erimde kendi içine kapanacak bir süreci başlatan Arap ayaklanmalarının hazırlayıcısı ve Mübarek yönetimini zayıflatan dinamik bir süreç baş gösterdi. Neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı tahribata karşı şikayetler, alternatif ve bağımsız basının öne çıkması, toplumla devlet arasındaki ilişkide görece bir sıçrama yarattı. İletişim teknolojilerindeki yeni araçlar muhalif kesimlerin güçlenmesine ve hükümetin aşınmasına neden olan bir hareketliliğe yol açtı. Dolayısıyla Mübarek yönetimine karşı muhalefetin ivme kazanarak reform taleplerinin daha güçlü bir şekilde dile getirildiği bir dönem oldu. 2003'te Irak'ın işgali ve 2004'te Filistin sorunun yeni bir açmazla girmesi, Mısır toplumunun eleştirel sesinin yükselmesine fırsat tanıdı. Uzun zamandır işçiler arasında ve genel olarak sokaklarda gayriresmi bir şekilde temel ihtiyaçların karşılanmasında varlığını sürdüren Müslüman Kardeşler, on binlerce işçinin katıldığı eylemlerde, Filistin ve Irak gündemiyle yüz binlerin bir araya geldiği gösterilerde önemli rol oynadı. Bu ortamda 2005'te gerçekleşecek seçimlerine yönelik de yoğun bir protesto dalgası başladı. Görece bağımsız basının girişimleriyle 'Sizi İzliyoruz' (Shayfeen.com) ve 'Kifaye' (Yeter Hareketi) gibi kendiliğinden gelişen halk tabanlı reform talepleri ekseninde yeni toplumsal ve siyasal merkezler ortaya çıktı. Bu muhalefet alanında Müslüman Kardeşler de aktif bir tutum sergileyen gruplar arasındaydı. Örgütün internet girişimi, web siteleri aracılığıyla reform taleplerinin yinelenmesinden sokak gösterilerine kadar genişledi.^{iv}

Müslüman Kardeşler bu atmosferde 2005 seçimlerini boykot etme kararı alarak otoriter uygulamaları protesto eden muhaliflerin seferberlik girişimine başlangıçta destek verdi, ancak bir süre sonra seçimlere katılarak sistem içinde

^{iv} Müslüman Kardeşler ile özdeşleşen 'Çözüm İslam'da!' sloganı protestolarda görülmekle birlikte bu dönemde protesto dilinin en baskın sloganı 'Kifaye-Yeter!' idi. Müslüman Kardeşler, bu evrede çoğunlukla dini vurgular yerine nötr sloganları tercih etti. Örneğin 'Mısır'a iyilik getiriyoruz!', 'Çözüm Reformda', 'Halk gücün kaynağıdır!' gibi sloganları parlamento kampanyalarında kullandı (Vannetzel, 2017: 227).

olma stratejisini uyguladı. Siyaset sahnesinde bu yaklaşım tarzı, 2011 sonrası süreçte her dönüm noktası niteliğindeki gelişmelerde tekrarlanacaktır. Müslüman Kardeşler'in pragmatizmi, bütün muhalefet adaylarını sınırlayan seçim sisteminde iktidar partisinin gücünün değişmeyeceği gerçeğine dayanıyordu. Aynı zamanda hükümetin baskısından çekiniyordu. Seçimlerin üçüncü ve son turunda binlerce örgüt üyesine müdahale edilmeseydi, Müslüman Kardeşler açısından çok daha iyi bir şekilde sonuçlanabilirdi. Kısaca Mübarek yönetiminin içeride ve dışarıda yoğun baskıyla karşı karşıya kalmasına rağmen seçim sürecini muhalefet aleyhine baltalama ve engelleme girişimleri eksik olmadı ve bazı seçim bölgelerinde Müslüman Kardeşler üyelerinin adaylığı iptal edildi. Neticeyle 2005 seçimlerinde Müslüman Kardeşler, parlamentoda yüzde yirmilik bir hakimiyet (seksen sekiz milletvekiliyle tarihinin en önemli başarısını) elde ederek en büyük muhalif grup oldu (Cook, 2008: 230). Ülkede yalnızca muhalefet grubunun değişme potansiyelinin olduğunu gösteren 2005 seçimlerinden sonra, özellikle 2005-2010 arasında Müslüman Kardeşler, Mübarek döneminin sistematik baskılarının en kötüsüyle karşı karşıya kaldı ve bu durum örgütü büyük ölçüde zayıflattı veya geri plana çekti (Willi, 2021: 177). Bu açmaz, Arap Ayaklanmaları sırasında ve sonrasında Müslüman Kardeşler'in çelişkili tutumunun açıklanmasında da ipuçlarına sahiptir.

Örgütün 2005 seçimlerinde elde ettiği gücün en önemli yansıması, 2007 yılında kuruluşundan beri ilk kez siyasal parti kurma niyetini açıkça belirttiği parti programını ilan etmesiydi. Daha önce benzer içerikte yayımlanmış belgeler olmakla birlikte Müslüman Kardeşler, ilk kez dini temelli olmayan siyasal bir parti olduğunu vurguluyordu (Wickham, 2016: 189). Programın en çok eleştirilen ve örgütün izlediği strateji açısından şaşırtıcı olmayan yönü, Mübarek yönetimine karşı alternatif bir güç olunduğunun açık bir şekilde belirtilmemesi, dolayısıyla meydan okumayan bir dil kullanılması idi ki (Ikhwanweb, 2008) 2010 sonrası iktidara yükselirken aynı şekilde bir tutum sergileyecekti.

2010 seçimleri ise Mısır tarihinin en şaibeli ve anti-demokratik uygulamalarıyla Mübarek yönetiminin baskıcı niteliğini bir kez daha gözler önüne serdi (Hamzawy ve Dunne, 2010). Seçim öncesinde diğer muhalif bloklarla seçimi boykot eden Müslüman Kardeşler, seçimlere çok az bir süre kaldığında yine boykottan çekilerek bağımsız adaylarla seçimlere dahil oldu. Genel olarak seçim sistemine yapılan müdahaleler, örgütün 2010 seçimlerinde belirli bir oy kaybının yaşanacağını gösteriyordu. Ancak adaylıkların iptali, geniş çaplı

tutuklamalar, ‘yasaklı örgütün yararına aktivizmin kanunlara aykırı olduğu’ gerekçeleri gibi engeller, örgütün ikinci turda yeniden boykota katılmasına ve yenilgisiyle sonuçlandı. 2010 seçimlerinde yalnızca bir milletvekili parlamentoya girebildi (İbrahim, 2010). 2010 seçim süreci yalnızca Müslüman Kardeşler için değil bütün muhalif kesimler için küçük düşürücü bir süreçti. Müslüman Kardeşler beklentilerin aksine seçmen desteğinin çok güçlü olduğu yerlerde bile seçim sonuçlarına itiraz etmek yerine çekimser kaldı ve tepki çekmemek için tarihsel ‘ılımlı’ duruşunu devam ettirdi.

7. Müslüman Kardeşler’in İktidar Deneyimi: *Cemaat’ul Mahzura*’dan Tartışmalı Zirveye

Ocak 2011’de başlayan süreç, Müslüman Kardeşler için bir dönüm noktasıydı. Siyasi görünürlüğü arttıkça kamusal alanda daha sofistike bir siyasal platform geliştirebilen Müslüman Kardeşler’in 2005 seçimlerindeki başarısı, siyasal sisteme entegre oluşunu göstermesi bağlamında ve iktidara yükselişinde bir tür prova niteliği taşıyordu. 25 Ocak’ta başlayan halk protesto dinamiği, 2010 seçimlerinde toplumun genelini yok sayan hükümete bir yönüyle cevap niteliği taşıyordu. Gelişmeler, Müslüman Kardeşler (ve diğer muhalefet partileri) açısından en az Mübarek hükümeti kadar beklenmeyen ve hazırlıksız yakalanılan bir süreçti. Müslüman Kardeşler on yıllardır siyasetin dolaylı aktörlerinden biri olmakla birlikte halk protestolarında çekimser kalarak muhalefetin yanında yer almadı (Boztemur, 2011: 65). Ayaklanmalar karşısındaki çekimserliğinin iki gerekçesi olduğu söylenebilir: Olaylar, devrim niteliğinde bir ayaklanma olarak anlaşılmadığı için hükümetin şiddetli tepkisiyle karşılaşılabilirdi. Ayrıca 1980’lerden itibaren örgüt içinde eski ve yeni kuşak arasındaki rekabet, olaylara karşı anında tepki verilmesini engelleyen bir unsurdu. Dolayısıyla ayaklanmalar başladığında hareket etmeme yönünde irade gösterildi. Bir süre sonra halk protestolarının gücü karşısında ve genç üyelerin baskısıyla protestolara katılma kararı aldı, ancak örgütü öne çıkaracak bir söylem geliştirmek yerine, diğer muhalif kesimlerin arasında pasif bir konumda kalmaya özen göstererek Mübarek sonrası dönemde siyaset sahnesinde yer almayı odağa alacak bir strateji geliştirdi. Bu temkinli duruş, tarihsel olarak örgütün varlığını ortaya koymasına alan açarken inisiyatif alamama ve yönetime tabii olma gibi suçlamalara neden oldu. Yine de genç üyelerin etkinlikleri ve faaliyetleri, protestolar süresince ihtiyaçların

karşılanmasında Müslüman Kardeşler'i dikkate değer bir örgütleyici güç olarak öne çıkardı.^v

Ayaklanmalar ve toplumun her katmanını içine alan iktidar karşıtı tepki, iktidarın gücünü sarsmakla birlikte yekpare ve güçlü bir muhalif grubun başat rol oynamaması, hiçbir muhalif grubun üzerinde tekel kuramayacağı sloganların (halk istiyor; ekmek, özgürlük, adalet; istifa, yeter vb.) kullanılmasıyla karakterize edildi. Sonunda Hüsnü Mübarek istifa etmişti, ancak iktidarın düşürülmesi amacıyla ortaya çıkan güçlü halk protestoları, Mısır siyasetinin temel araçlarıyla devletin güvenliğini ve istikrarını ayakta tutmak için ordunun uzun bir aradan sonra yumuşak darbe girişimiyle bir geçiş dönemine evrildi. Ordu açısından iktidar partisinin dağıtıldığı (Nisan 2011'de yargının fesih kararı) ve halk gösterilerinin kesintisiz devam ettiği istikrarı engelleyen olaylar dizisi, geçiş sürecinde Müslüman Kardeşler'in en uygun aktör olduğuna işaret ediyordu (Egypt Dissolves Former Rulling Party, 2011). Müslüman Kardeşler'in örgütlenme kapasitesi, ana akım muhalefetin tarihsel zayıflığı ve gençlik örgütlenmelerinin yetersizliği, 'yasaklı örgüt'ün siyasetin en tepesine ulaşmasının katalizörlerindendi ve giderek ordu ile iş birliği hamleleri ağırlık kazandı. Bu süreçte farklı çizgileri temsil eden İslami yapılar da harekete geçti. Yıllarca siyasetin dışında yer almış Selefilere ve 1970-2000 yılları arasında Mısır hükümetleriyle kanlı mücadeleyi benimseyen radikal örgütlerin içinden gelen isimler, siyasal partiler kurarak sisteme dahil oldular (Lacroix ve Shalata, 2016: 174). Böylece farklı İslami yapılar arasında da belirli bir denge ortaya çıktı ve Müslüman Kardeşler'in tek bir güç olarak hakimiyeti sekteye uğradı. Selefilere siyaset sahnesine girişi aynı zamanda Müslüman Kardeşler'in on yıllar boyunca Mısır toplumunun içine nüfuz edebilme kapasitesi neticesinde 'demokratik' çoğunluk üretebilmesine de olanak tanıyordu.

Müslüman Kardeşler ve Selefi yapılar bir süre sonra halk gösterilerinde öncü rol oynamaya başladılar. Özellikle anayasa değişikliğine ilişkin referandum kampanyasında Müslüman Kardeşler ve Selefi gruplar, diğer muhalif grupların yeni anayasa taleplerine rağmen ordunun yanında yer aldılar. Örgütün seçim

^v Müslüman Kardeşler perde arkasında kalmak istese de insanların meydanlardaki coşkusu, genç üyelerin katılımını hızlandırdı. On yıllardır toplumsal hizmet ağlarıyla elde edilen deneyim, Tahrir Meydanı'na taşınarak halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında öncü rol oynayan genç üyelerin etkinliklerine şahit olundu. Tıpkı 1992 depremindeki gibi temel ihtiyaç malzemeleri örgüt üyeleri tarafından hızla karşılanıyordu (Pargeter, 2016:177-178).

kampanyalarında dini sembollere fazla yer vermesi (gösterilerde toplu dua etkinlikleri, şeriat sloganları, siyah bayraklar) seküler gruplardan gelen tepkilerle geri plana düşürülüyor ve açıklamalarla daha kapsayıcı söyleme dönüliyordu (Egypt Dissolves Former Rulling Party, 2011). Örgüt için belirsizliğin hâkim olduğu ortamda Tahrir kazanımlarının bir parçası olma, orduyla işbirliği olanaklarını kaybetmeme ve aşırı dinci grupların oylarını kazanma gibi birbirleriyle çelişkili politik adımlar ve söylemler eksik olmadı. Bu durum Müslüman Kardeşler'in parlamento ve cumhurbaşkanlığı zaferinden sonra da devam etti. Müslüman Kardeşler gücü konsolide ettikçe Tahrir bileşenlerinden giderek koştular. Müslüman Kardeşler zaman zaman seküler grupları dinsizlikle ve yabancılarla iş birliği içinde olmakla suçlarken seküler muhalefet ise Müslüman Kardeşler ile Selefileri 'evet grubu' olarak eleştiriyordu. Böylece geçiş sürecine kutuplaşma ve kimlik siyaseti egemen olmaya başladı (Bishara, 2022: 423). Her şeye rağmen Müslüman Kardeşler, 1970'lerden itibaren ilk kez dışlandığı siyasal alanda yasal olarak görünür hale geliyordu. Bunun en açık belirtisi, Nisan 2011'de Hürriyet ve Adalet Partisi'nin kurulmasıydı. Örgütün dönüşümünde bir kilometre taşıydı. Partileşmeye giden süreç anayasa değişikliği referandumunun örgütün yürüttüğü kampanya lehine sonuçlanmasıyla hızlandı. 2011-2012 parlamento seçimlerinde ise muhalif grupların boykot çağrılarına rağmen küçük partilerle iş birliği yoluyla seçimlere katıldı. Aynı zamanda kampanya dönemi boyunca aday sınırlamasıyla parlamentoda çoğunluğu ele geçirmeyecek şekilde yarışacağına sözünü vermesine rağmen aksi bir tutum takındı (Achcar, 2016: 58).

Mübarek sonrası dönemin ilk seçimleri, eskisi gibi ihlal ve hile tartışmaları ekseninde gerçekleşmekle birlikte (Abul-Magd, 2012) Müslüman Kardeşler birinci parti oldu. Müslüman Kardeşler'in iktidar zaferi, ordunun parlamentonun feshedilmesi tartışmalarıyla farklı bir yöne evrildi. Müslüman Kardeşler, iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla devletin '*İhvanlaştırılması*' şeklinde eleştirilen adımlar atmaya başladı. Bu hamleler, orduyla iş birliğinin çözülmesine ve toplumsal uzlaşının bozulmasını beraberinde getirecekti (Willi, 2021: 267). Muhammed Mursi'nin 30 Haziran'da yaptığı balkon konuşması, Müslüman Kardeşler iktidarının ne yönde şekilleneceğinin de bir göstergesiydi. Ordunun ve Tahrir meydanının selamlanmasının yanı sıra 1970'lerde terör eylemlerinden sorumlu tutulan ve 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıları yönlendiren ismin serbest bırakılması yönünde çalışılacağını vurgulaması (Bishara, 2022: 470), Müslüman Kardeşler'in ideolojisinin bir ifadesi olarak algılandığı gibi Mısır'ın

kutuplaşmış siyasetinin yarattığı rekabet ortamında meşruiyetini sağlama ve Selefi grupların tabanı üzerinde etkili olma çabasının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Bürokratik kurumlara ve yarı-bağımsız medya organlarının stratejik konumlarına Müslüman Kardeşler üyelerinin atanması; askeri okullara Müslüman Kardeşler ile bağlantılı kişilerin girişini engelleyen uygulamaların kaldırılması (Abul-Magd, 2012) gibi adımlar, kutuplaşmayı artırdı. Halk protestolarının ve siyasal istikrarsızlığın devam ettiği süreçte Müslüman Kardeşler'in daha önce başkanlık için aday çıkarmayacağını ilan etmesine rağmen Hürriyet ve Adalet Partisi başkanı ve uzun yıllar örgütün çekirdek kadrosunda yer alan Mursi'nin adaylığıyla Müslüman Kardeşler ve Mısır tarihinde yeni bir sayfa açıldı. Başkanlık seçimlerinde usulsüzlük ve hile tartışmaları devam etti ama oyların yaklaşık yarısını kazanan Mursi, Mısır tarihinin ilk seçilmiş ve sivil cumhurbaşkanı oldu^{vi}. Esasen Müslüman Kardeşler iktidarı ele aldıkları andan itibaren toplumsal ve siyasal alandaki bütün aktörlere hem belirli derecede mukavemet gösterileceğinin hem de destek olunacağını mesajını veriyordu.

8. İktidardan Cezaevine: Dördüncü *Mihne*'ye Giden Yol

Mursi'nin en büyük zorluğu, Mübarek sonrası devam eden kaos ortamının sona ermediği ve seçimler boyunca antidemokratik uygulamaların olduğu iddialarının ağırlığı altında siyasal ve ideolojik olarak bölünmüş bir ülkeyi yönetmek üzere göreve gelmiş olmasıydı. Nathan Brown, bu durumu “kontrol edemediği bir devleti yönetmek zorunda kalması” olarak ifade etmektedir (Brown, 2012). Meşruiyet krizinin yanı sıra fiyat artışları ve kiralık konut gibi acil çözüm bekleyen sorunlar ve kurumların işlevsizliği gibi yapısal sorunlar, Mursi üzerindeki baskıyı arttırıyordu. İktidar deneyiminin henüz on beşinci gününde on binlerce tekstil işçisinin katıldığı toplu eylemler geçiş sürecinin koşullarının ağırlığını göstermesi açısından önemliydi (Achcar, 2016: 73). İşçiler arasında önemli bir taraftar kitlesinin olması, Müslüman Kardeşler'e yönelik beklentileri arttırmıştı. Beklenti, toplumun madunlarının ve örgütün en geniş taban desteğinin Mısır demokrasisine ve iktidar sistemine dahil edilmesiydi. Müslüman

^{vi} Üçüncü turda sonuçlanan başkanlık seçimleri, adayların çokluğu (on üç kişi) ve bazılarının siyasal bağlantıları nedeniyle kafa karışıklığı yaratmıştı. Seçimlerin bir diğer önemi, halkın gözünde seçim yarışına katılması en son beklenen isimlerin üçüncü tura kalmasıydı. Muhammed Mursi'nin karşısında Mübarek yönetiminde başbakanlık yapmış bir isim olan Ahmet Şefik vardı (Al-Jazeera, 2012).

Kardeşler'in esasen kamusal sorunların çözülmesinde resmi bir sorumluluğu olmadığı için devletin başarısız olduğu alanlarda boşluğu doldurma işlevi, iktidara geldikten sonra ciddi bir soruna evrildi. Hem sorunların çözümsüz kalması hem de hizmetlerin durması halk desteğinin kaybedilmesine yol açtı. Müslüman Kardeşler'in bir diğer handikabı, Mısır siyasal sistemine hâkim olan otoriterliğin ve aşırı merkezileşmenin geçiş döneminde de devam etmesiydi. Parlamentoda, Müslüman Kardeşler öncülüğündeki dini grupların başat güce sahip olmaları ve diğer muhalif kesimlerin iktidar alanını kontrol mekanizmasından yoksun olmaları, ordunun ayaklanmaların başlangıcından beri sistemin merkezinde olması gibi olgusal gerçeklikler, Müslüman Kardeşler'in yönetme sorununu etkilemekteydi. Öğrenilmiş otoriterlik, Mursi'nin bir süre sonra devlet kurumlarını denetim altına almak gibi öncülü iktidar partisiyle benzer bir çaba içine girmesine neden oldu. Müslüman Kardeşler'in, eski sistemin karmaşık ilişkiler ağı içerisindeki eylem kapasitesi sınırlı kaldı. Eski sistemin Mübarek sonrası süreçteki görünen yüzü ordu ile sistematik baskı mekanizmasının tarihsel adresi olan Müslüman Kardeşler, iktidarın ele geçirilmesinde giderek ciddi bir mücadelenin tarafları olarak öne çıktılar.

Bu mücadelenin temel kavşaklarına bakıldığında, Nisan 2012'de ilk kurucu parlamentonun feshi ve Haziran'da parlamentonun anayasaya aykırı olduğunun ilan edilmesi, siyasal krizlerle sonuçlanacak başlangıç adımları oldu (Brown, 2012). Yüksek Askeri Konsey'in Mursi iktidara gelmeden önce orduya anayasa taslağını veto yetkisi vermesi ve cumhurbaşkanlığının bazı görev ve yetkilerini üstlenmesi (17 Haziran), ordunun geçiş döneminin başından beri kurumsal gücünün devam edeceğinin ve yeni iktidarın zayıflığının bir işaretiydi (Abou-Magd, 2012). Parlamentonun işlevsizliği ile devam eden süreç, Müslüman Kardeşler'in aceleci ve kısa erimli siyasi kazanımlara odaklanmış karşı hamlelerini hızlandırdı. Temmuz ayında feshedilen parlamentoyu geri çağırdı, ancak kısa süre sonra bu kararından geri adım attı. Ağustos'ta ordunun üst düzey yetkilileri görevden alındı; cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlayan anayasa belgesi iptal edildi. Müslüman Kardeşler bu süreçte sivil hükümetin işleyişini sağlamaya çabalamaktaydı, ancak ülkenin kutuplaşmış siyasal hayatını daha da derinleştiren bir içeriğe sahipti (Ayyash vd., 2023).

Ekim 2012'de Mursi'nin seçim kampanyasında yer alan Yüz Gün Projesi'nin sona ermesi ve vaatlerinin çoğunluğunun yerine getirilmemesi iddialarıyla Tahrir Meydanı'nda kitlesel gösteriler baş gösterdi (Middle East

Policy Council, 2012). Müslüman Kardeşler üyelerinin de dahil olmasıyla çatışmaların patlak verdiği gösteriler, daha sonra ‘milyonlar’ adını alacak gösterilerin de başlangıcı oldu (Bishara, 2022: 479). Darbeye giden yolda Mursi’nin en tartışmalı adımı, cumhurbaşkanlığı yetkilerini genişleten, anayasa hazırlık sürecinde kendisinin her türlü yargısal denetimin dışında kalmasını sağlayacak hükümleri içeren kararnamesi oldu (Kasım 2012). ‘Firavun yetkiler’ olarak da adlandırılan geniş kapsamlı yetkilerle devletin çeşitli kurumlarında reform girişimlerinden çok hakimiyet kurma amacıyla adımlar atılıyordu (Fahmy, 2012). Bu gelişmeler, örgütün çıkarlarının toplumun çıkarlarına tercih edildiği imajını güçlendirerek halkta güven sorununu perçinledi. Artık meydanlar Mursi’nin gitmesi (*irhal*) sloganlarıyla dolmaya başladı. Mursi, kararnamede ifade edilen hükümlerle birlikte anayasa belgesini, 15 Aralık 2012’de referanduma götüreceğini açıklayınca 5 Aralık’ta Cumhurbaşkanlığı sarayı önünde oturma eylemi, Mursi yandaşları ve karşıtları arasında çatışmaya dönüştü. Güvenlik güçlerinin kontrol altına alınmadığı bu süreçte polis müdahaleleriyle insanların öldüğü kaos ortamının yönetilmesinde başarısız olan Müslüman Kardeşler’e içeriden de eleştiriler yükselmeye başladı. Kabine üyelerinin bir kısmı siyasi huzursuzluk ortamında yönetim krizi yaşandığı gerekçesiyle istifa etti; sosyal medyada örgüt üyeleri tarafından Müslüman Kardeşler’in kişisel çıkarlar doğrultusunda hamleler yaptığı, Mübarek dönemiyle aynı taktiklerin kullanıldığı yönünde tepkiler patlak verdi (Arafat, 2018: 38).

Tahrir Meydanı’ndaki ayaklanmaların yıldönümü olan 25 Ocak 2013’ten itibaren 2004 sonrası dönemin farklı bileşenlerini bir araya getiren ancak geçiş sürecinde giderek pasifize olan gençlerin öncülüğünde ‘isyan’ anlamına gelen Temerrüd Hareketi, Müslüman Kardeşler’i iktidardan düşüren darbenin en önemli muhalif gücü olarak büyüdü. Mursi ise 1997’de radikal İslamcı örgüt olan İslam Cemaati’nin Luksor arkeolojik kazı alanında turistlere yönelik gerçekleştirdiği kanlı eyleminin sanıklarından birinin Luksor valiliğine atanması gibi sembolik hamlelerle tepkileri üzerine çekmeye devam etti (Morsi, name Luxor Governor from Attack-linked Group, 2012). Temerrüd Hareketi, yirmi iki milyon kişinin imzasıyla yapılan çağrıyla ve büyük halk protestoları eşliğinde Mursi’nin istifasını istediğinde Mursi yönetimi meşruiyetini büyük ölçüde kaybetmişti (Pargeter, 2016a: 76).

Ordunun, halkın dile getirdiği taleplere yönelik bir uzlaşmaya varılması için 2 Temmuz 2013’te yayımladığı ultimatoma Mursi, kendi uzlaş planını hayata

geçireceğini açıklayarak ve ultiyatomu tanımadığını ilan ederek meydan okumaya devam etti (Ahram Online, 2012). 3 Temmuz'a gelindiğinde ise ordu Mursi başta olmak üzere Hürriyet ve Adalet Partisi ve Müslüman Kardeşler'in lider kadrosunu tutuklayarak, sürgüne göndererek ve yeraltına çekilmeye zorlayarak ilerleyecek yeni bir süreci başlattı. Böylece Mısır siyasi hayatında Şubat 2011'de başlayan geçiş süreci Müslüman Kardeşler'in Temmuz 2013'te alışı edilmesiyle yeni bir sürece evrildi. Bundan sonra Mısır tarihinin Nasır dönemiyle kıyaslandığında çok daha ağır baskı koşullarının devreye girdiği karanlık ve kanlı bir süreç başlamış oldu.

9. Dördüncü Mihne'den Çıkış Var mı?

Müslüman Kardeşler'i yok etmeye yönelik şiddetli baskı siyaseti, Mursi yönetimini hazırlıksız yakaladığı gibi örgütün hızla bir varoluş krizine düşmesi de beklenmeyen bir durumdu. Bu kez demokrasi vurgusuyla Müslüman Kardeşler taraftarlarının sokaklara çıkması, Mısır'ı yeni bir karmaşanın içine soktu. Gösteriler, ülke içinde ve uluslararası arenada örgüte yönelik destek sağlasa da nihayetinde kutuplaşma ve marjinalleşme, bir şiddet patlamasına evrildi. Müslüman Kardeşler'in 2 Temmuz'dan beri çekilmedikleri Nahda ve Rabia Meydanı başta olmak üzere ülke geneline yayılan oturma eylemleri, orantısız güç kullanılarak kanlı bir biçimde bastırıldı. Özellikle Rabia Meydanı'nda gerçekleşen protestoların dağıtılması katliama dönüştü (Human Rights Watch, 2014). Yüzlerce kişi idam cezasıyla cezalandırıldı. Eylül 2013'te feshedilen örgüte yönelik geçici hükümetin bir diğer hamlesi, radikal yapılarla özdeş bir anlatı inşa etmekte. 24 Aralık'ta bir güvenlik merkezine yapılan ve on altı kişinin ölmesine yol açan saldırı, Müslüman Kardeşler ile ilişkilendirilerek terör örgütü ilan edilmesiyle sonuçlandı.^{vii} Böylece Müslüman Kardeşler'in sürdürdüğü protesto gösterilerini de kapsayan taraflar arasındaki mücadele, ordu ile terör örgütü arasındaki

^{vii} Sina'da uzun zamandır radikal grupların varlığı ve devletin kurum ve kişilerini hedef alan eylemleri ciddi bir güvenlik sorunu olarak gündemdedi. Mursi'nin 1980 ve 1990'lı yıllarda terör eylemlerinden tutuklanmış çok sayıda tutukluyu serbest bırakması, güvenlik sorununu daha da tırmandırdı. El-Kaide ile bağlantılı grupların (2014 sonrası IŞİD) etkin oldukları bölgede, Rabia Meydanı'nda yaşanan yıkıcı olaylar sonrasında eylemlerin artması Müslüman Kardeşler ile mücadelede önemli bir fırsat sundu. Mursi iktidarında da eylemlerin devam ettiği, Müslüman Kardeşler'i 'kafir' gören terör gruplarının eylemleri, darbe sonrasında Müslüman Kardeşler ile özdeşleştirildi (Arafat, 2018: 100).

mücadeleye dönüştürülerek toplumun desteği temin edilmek istendi (Bassiouni, 2014: 4).

Örgüte yönelik izlenen aşırı katı siyaset, kaçınılmaz olarak şok ve karmaşayı tetikledi ve bazı kliklerin şiddeti bir araç olarak kullanma düşüncesini kristalize etti. Kitlesele tutuklamalar (on binlerce yaralı ve kayıplar) ve lider kadrosundan oluşan yüzlerce kişiye verilen idam cezaları ile yaratılan korku ortamında yeniden yeraltına inmeye zorlanan örgütün şiddete bulaşması da Müslüman Kardeşler'in tarihi dönemeçleri dikkate alındığında şaşırtıcı değildi (Anani, 2019: 1330). Tarihsel olarak kriz anları, Müslüman Kardeşler gibi büyük bir örgütlenmede her baskı döneminde benzer ayrışmayı, şiddet eğilimini ve örgüt içi mücadeleyi tetiklemişti. Örgütün yeniden ayağa kalkması ve yeni üyeler kazanma kabiliyetinin kırılması amaçlanarak uygulanan şiddetli baskıyla ordu, devlet ve toplumun geniş kesimleri tarafından uğradığı ağır yenilgi, üyeler arasında hayal kırıklığı ve beklentilerin karşılanmaması halini açığa çıkardı ve örgütle bağların kopmasına zemin oluşturmuştur (Menshaw, 2020).

Müslüman Kardeşler tarihinde iç çatışma ve anlaşmazlıklar, El-Benna döneminden itibaren var olan ve Müslüman Kardeşler'in dönüşümünde önemli rol oynayan bir olguydu. 1940'lı yıllarda örgüte yönelik baskılar arttıkça El-Benna'yı hükümete karşı tavizkar olmakla ve şiddeti reddetmekle suçlayan kesimler örgütten ayrılmışlardı. Nasır döneminde bazı liderler, Devrim Konseyi'nin üst düzey bürokrasisinin bir parçası olarak örgütten ayrıldılar. Nasır'ın aşırı sıkı önlemleri ise 1960'lardan sonra Kutubçu kliğin örgütten ayrılarak şiddet yanlısı bir strateji geliştirmesine neden oldu. Müslüman Kardeşler, radikalleşmiş gruplardan hem teorik hem de pratikte ayrıldıklarını beyan ederek değişen koşullara ve siyasi rollere uyum sağladı. 1990'larda ise örgütün geleneksel ve yenilikçi üyeleri arasında patlak veren tartışmayla yenilikçi-genç/orta kuşağın Vasat Partisi'ni kurarak örgütle bağlarını koparması önemli bir krizdi (Al-Anani, 2015: 536). Vasat Partisi ekolü 2011 sonrası, Müslüman Kardeşler'in İslami ittifakına eklemelendi. Ancak bu ekolü, 2000'lerde ortaya çıkan 'Arap reformizmi' ya da 'Mısır Baharı' denilen demokrasi açılımında ana muhalefetin dışındaki güçlü protesto dalgasına yönelen şey, ulusal siyasete tam katılım söylemiydi (Menshaw, 2020: 123). Müslüman Kardeşler'in 25 Ocak 2011'de başlayan ayaklanmalara karşı mesafeli duruşu, örgüt içindeki çoğunlukla üçüncü kuşağın 'devrimci tarihi ana' katılamamaktan ötürü tepkisine neden oldu. İktidar deneyimi

boyunca Müslüman Kardeşler'in giderek Tahrir'deki siyasal enerjinin karşısında yer alması, örgütle ilişkinin kesilmesinin bir boyutu (Youssef, 2015).

Darbe öncesinde yükselen muhalefet dalgasına karşı Hürriyet ve Adalet Partisi, Meşruiyeti Destekleme Ulusal İttifakı adıyla çeşitli İslami partilerin (Vasat Partisi ve 2011 sonrası kurulan İslami partiler) dahil olduğu, Müslüman Kardeşler'in faaliyetlerini koordine etmek amacıyla bir yapılanmanın kurucusu olmuştu. İttifak, darbe sonrasında kitlesel demokratik gösterilerin düzenlenmesi, Mursi'nin göreve iadesi için müzakere sürecinin yürütülmesi ve uluslararası gündemde dikkat çekme gibi hususlarda rol oynadı. Ancak yükselen şiddet ve korku ortamında kitlesel gösteriler giderek azaldı. Tutuklamalar neticesinde örgütte ve partideki tasfiyelerle ve diğer partilerin geri çekilmesiyle ittifak işlevsiz kaldı ve 2014 sonbaharında feshedildi (Al-Anani, 2019:1333). Diyalog yolunun tamamen kapanması ve Müslüman Kardeşler ile yaşanan krizin ülke genelinde bir kimlik siyasetine evrilmesi, örgüt içindeki baskıları arttırdı. Şubat 2014'te yeni bir organizasyonun temeli atıldı. İrşad Bürosu (örgütün çekirdek kadrosunun bulunduğu yapı) ve Şura Meclisi üyeleri bir araya gelerek örgütün faaliyetlerini yürütmek üzere Yüksek İdari Komite veya Şubat Komitesi'ni kurdular (Hamama, 2015). Her ne kadar hükümet kontrolünün en üst seviyede olduğu darbe sonrası dönem, örgütün gidişatına ilişkin verilerin güvenilirliğini sorgulanır kılmaktaysa da Müslüman Kardeşler üyeleriyle iletişim kurma, gündelik faaliyetlerin yürütülmesi, tutuklu üyelerin ailelerine yardım vb. konulara öncelik verildi. Şubat Komitesi içinde de görüş ayrılıkları kısa sürede açığa çıktı. Rabia Meydanı'nda kullanılan 'sükunetimiz kurşunlardan daha güçlüdür' sloganı, özellikle baskı dönemlerini yaşamış liderler açısından şiddete karşı açık ve tarihsel bir duruş olarak vurgulanıyordu (Hamama, 2016). Radikalleşme taraftarları ise ordunun yok edici uygulamalarına karşılık verilmesini (stratejik alt yapı sistemlerine zarar verilmesi, doğrudan güvenlik güçlerini hedef alan saldırılar, simgesel olarak sabotaj eylemleri vb.) talep etmekte ve Sisi yönetimine karşı en etkili direnişin şiddet olduğunda ısrar ediyorlardı. 'Yaratıcı devrimci yaklaşım', 'nitelikli çatışma' veya 'yaratıcı barışçılık' olarak ifade edilen şiddetin bir araç olarak kullanılması talebi, 2015 yılından itibaren güvenlik güçlerine yönelik sembolik saldırıların artmasıyla hem örgüt içinde hem örgüt dışında tepkilere neden oldu (Ayyash vd., 2023; Hamama, 2015). Bu dönemde örgütün web sitelerinden cihat çağrılarında yoğunluğun görülmesi, hatta farklı isimler altında örgütlenen alt grupların ortaya çıkması (Timep, 2015) hükümetin terörle mücadele söylemini

güçlendiren bir etkide bulundu. Bu durum, hayal kırıklığına uğrayan genç üyelerin tepkileri olarak ifade edilse de Müslüman Kardeşler'in bu süreçte şiddeti destekleyenler ve karşı çıkanlar şeklinde iki ana kampa bölündüğünü gösteriyordu (Willi, 2021: 330).

Müslüman Kardeşler içindeki kutuplaşmanın bir boyutunu da sürgündeki liderlerin faaliyetleri oluşturdu. Darbe öncesine kadar yurtdışındaki oluşumlar içinde Londra'daki Uluslararası Örgüt, Mısır'daki faaliyetlerden bağımsız hareket ediyorduydu da 2013 sonrasında (aynı zamanda İstanbul'daki lider kadrosu) örgütün yönetilmesine en önemli meydan okumanın adresi oldu (Hamama, 2016). Darbe sonrasında en stratejik yerlerden biri de Türkiye idi. Ancak yurtdışına kaçan üst düzey lider kadrosu arasında eşgüdüm ve örgütün izleyeceği rotanın belirlenmesi ve ihtiyaçların karşılanmasında ciddi zorluklar yaşandı. Üyelerin ve lider kadrosunun çokluğu ve dağınıklığı, Mısır hükümeti ile mücadelesini aşağıya çeken bir unsurdu. İki ana kampın mücadelesi ve liderlik yapısının zayıflığı, birbiriyle uyumsuz siyasi adımlarla İstanbul ve Londra'daki yapıların bir süre sonra ayrışmasına neden oldu. 2016'nın sonuna kadar devam eden görüş ayrılıkları, Müslüman Kardeşler'in şiddet yanlısı olarak değil, tarihsel süreçte aşamalı değişim ve mücadele stratejisini benimseyenlerin örgüt içinde hakimiyet kurmasıyla sonuçlandı (Middle East Eye, 2022). Ancak 2020'de geleneksel kampın tarafında olan geçici Genel Mürşid Mahmud İzzet'in Kahire'de tutuklanması, yeni bir bölünme dalgasına neden oldu. Londra'daki Müslüman Kardeşler liderliği ele geçirdikten sonra İstanbul'daki bir grup (şiddet yanlılarının temsil edildiği) 2022'de Müslüman Kardeşler'den ayrıldığını ilan etti (El-Muslumani, 2022).

Müslüman Kardeşler'in Londra merkezli yapılanması ve resmi liderliği bu süreçte örgütün geleceğine ilişkin üç strateji belirledi: Diasporadaki üyelerin Mısır'a dönüşü, cezaevlerindeki binlerce üyenin serbest bırakılması ve Mısır yönetimi ile diyalog koşullarının oluşturulması (Middle East Eye, 2022). Özellikle Mısır hükümeti ile irtibat kurulması beklentisi, darbeye ve baskıcı yönetime meşruluk kazandıracak bir yaklaşım olarak yönetimle farklı klikleri yeniden karşı karşıya getirdi. Bütün bunlar, Müslüman Kardeşler'in kutuplaşan ve parçalanan yapısının her olayda içine düştüğü krizin derinliğini göstermektedir. Mısır yönetimiyle diyalog ve uzlaşma söylemi, özellikle Türkiye ile Mısır'ın diplomatik ilişkilerine yeniden başlamasıyla daha fazla tartışılmaya başlandı. Türkiye, Müslüman Kardeşler'in ayakta kalma mücadelesinde en stratejik ülkelerden biri

olduğu için aşırı kısıtlılığın ve muhalefetin olduğu Mısır toplumuna ve örgüt ağlarına uydu kanalları aracılığıyla bu sayede ulaşıldı. 2023'ten itibaren Türkiye-Mısır yakınlaşması, örgüt içinde Mısır ortamının yumuşamasına etki edecek bir parametre olarak görülebileceği gibi olumsuz yönde etkileme potansiyelini de taşımaktadır. Ancak diplomatik ilişkilerin başlamasıyla örgütün bazı medya ağlarının yasaklanması ve vatandaşlıktan çıkarılma gibi girişimler Müslüman Kardeşler'in geleceğini belirsiz bir noktaya taşımaktadır.

10. Sonuç

Bu çalışmanın temel amacı, Müslüman Kardeşler'in Mısır hükümetleri ile yaşadığı baskı ve uzlaşmaya dayalı döngüde, iktidara yükselişini ve düşüşünü ani ve öngörülmez kılan unsurları ortaya koymak ve içinde bulunduğu varoluş krizini anlamlandırmaktır. Bu bağlamda, Arap ayaklanmalarıyla iktidarın başat aktörü haline geldikten bir yıl sonra yasaklanan Müslüman Kardeşler örgütü, ideolojik ve tarihsel perspektiften, örgütün iç dinamiklerinden ve Mısır siyasi sistemiyle ilişkisi çerçevesinden değerlendirildi. Darbeye giden süreçte, Müslüman Kardeşler'in içinden geçtiği dönüm noktaları birbirine eklenerek hem örgütün hem de Mısır ortamının değişimine bakarak, Müslüman Kardeşler'in neden ağır bir yenilgiye uğradığı sorgulandı. Müslüman Kardeşler'in uzun tarihinin, devletin hegemonyası karşısında yıkıcı ve radikal olmak, ılımlı bir tutum sergilemek, sadece dini bir örgütlenme olarak varlığını sürdürmek ve iktidar yarışında reformlar yoluyla siyasi görünüm kazanmak gibi farklı yönelimler sunduğu görülmektedir. Deneme, yanılma yollarıyla bir geçinme ve uyum stratejisi geliştiren Müslüman Kardeşler'in başarısız iktidar deneyimi, on yıllardır gizlilik ve baskı altında faaliyet göstermeye alışkın bir örgüt olarak kendisini iktidar gücüne uyarlayamadığı için alaşağı edilmesiyle sonuçlandı. Müslüman Kardeşler'in hem gayriresmi statüsü hem de muhalefet alanının konforunun beklenmedik şekilde iktidar sorumluluğunu üstlenmesiyle değişimi, Müslüman Kardeşler'i zorlu bir sürece soktu.

25 Ocak 2011'de Tahrir Meydanı'nda patlak veren güçlü halk protestosu, Müslüman Kardeşler'in 1980'lerden itibaren benimsediği ılımlı ve temkinli duruşunu baltalayacak şekilde yeni parametrelerle yüzleşmesine neden oldu. Müslüman Kardeşler, tarihinde temkinli olma konusunda başarı sergilese de iktidar sahnesinde önüne çıkan siyasi fırsatları kullanamaması ve belirsiz siyasi vaatleri yüzünden toplumun genelinin protestosuna maruz kaldı. Bunun en önemli

nedenlerinden biri de devleti yönetme sorununun, ‘devletin etrafında dolanarak’ yönetmek anlamına gelmediği ile yüzleşilmesiydi. Bir başka anlatımla, Müslüman Kardeşler’in iktidar yarışına katıldığı andan itibaren karşı karşıya kaldığı gelişmelere ve sorunlara hazırlıksız yakalanması, sürecin yönetilmesinin önündeki en büyük engel oldu. İktidarda bulunduğu on iki ayda, seçilmiş ilk cumhurbaşkanının demokrasiye, toplumsal adalete ve kapsayıcı yurttaşlığa dayalı bir ülke inşa etme girişiminin raydan çıkması, büyük bir muhalefetle ve devlet baskısıyla sonuçlandı. Yaklaşık otuz yıldır iktidarda olan Mübarek yönetiminin kurumsal devamlılığının sona erdirilmesinin zorluğu ile ekonomik ve siyasal açıdan öncelikli sorunların çözülmesine yönelik beklentiler doğrultusunda karar vermek için on iki aylık süre kesinlikle yetersizdi. Ne var ki, Müslüman Kardeşler’in Mübarek hükümetinin ekonomi ve siyasal politikalarını sürdürürken, çok güçlü halk protestolarının gölgesinde kendi nüfuzunu genişletme yönünde hareket etmesi, böylece muhalif kesimleri giderek marjinalleştiren ve eşitsizlikleri derinleştiren bir rotaya girmesinin eleştirilmesi açısından yeterliydi.

Darbenin üzerinden geçen on yılı aşkın zaman zarfında Müslüman Kardeşler, kaçınılmaz olarak örgüt içinde var olan anlaşmazlıkların gün yüzüne çıkması, yeni ittifakların doğması, mevcut işbirliklerinin dağılması gibi pek çok faktörü bir araya getirdi/getirmeye devam etmektedir. Örgütün bugün içinde bulunduğu dağınıklık, çatışma ve gayriresmi konumu, Mısır siyasetinin bir alternatife, meşruiyet krizini çözecek bir müttefike ihtiyaç duyduğunda, 1970-1980’li yıllarda olduğu gibi ‘devletin arkasında dolanmak’ şeklinde toplumsal bir aktör olarak yeniden görünür olmasına izin verebilme potansiyelini içinde barındırmaktadır. Bununla birlikte Müslüman Kardeşler tarihi göstermiştir ki, ağır baskı koşullarında hayatta kalabilmeyi başarmış, yeniden kuruluşunu sağlayacak örgütsel kapasitesini inşa edebilmiştir. Bugün böyle bir olasılık, Orta Doğu’da ve Mısır’da devam etmekte olan dönüşüm dinamiği ekseninde farklı bir bağlamda, farklı bir güçte, belki marjinalleşen bir aktör olarak şekillenmesine kapı açmaktadır. Müslüman Kardeşler’in yaşadığı son gerileme, bir yönüyle kendisini iktidara taşıyan sürecin İslami bir düzen veya devlet kurma talebinden değil ‘ekmek, özgürlük ve adalet’ taleplerine karşılık veren kapsayıcı bir yönetim etrafında döndüğünü göstermiştir ki iktidardan düşüşü bir yönüyle bu taleplere yanıt verememesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla bu toplumsal taleplere karşı duruşu örgütün marjinal ya da merkezi konumunu tayin edecektir. Müslüman Kardeşler’in iktidar deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının bir yönü de Mısır

devletinin toplumun her alanına hâkim, Müslüman Kardeşler'e olanak tanıyan veya engelleyen en büyük etkin güç olarak var olmasıdır. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler'in otoriter Mısır hükümetleri ile ilişkisini anlamlandırmanın yolu, içerme ve dışlama döngüsünün merceğinden geçmektedir. Müslüman Kardeşler, konjonktürel olarak liderliğe, siyasal gelişmelere ve devlete meydan okuma potansiyeline göre tolere edilen, siyasal sisteme eklenen veya mücadele edilmesi gereken bir tehdit unsuru olarak görülmüştür.

Sonuç olarak El-Benna'nın 'aşağıdan gelen yeniden İslamlaşma' projesi, baskı altındaki uzun dönemde ve iktidara geldiği kısa süreçte derin kutuplaşmalarla şekillendi. Müslüman Kardeşler'in dini bir protesto aracı olarak kullanarak muhalefet alanı oluşturması, iktidar deneyiminde eski düzeni ikame etmede başarılı olamadı. Ancak Müslüman Kardeşler'in İslami bir toplumsal düzen kurma tekeline kaybetmesi bile siyasal İslam paradigmasının yirmi birinci yüzyılda ne yöne evrileceğinde kritik bir yer işgal etmeye ve İslami hareketlerin gelecekteki rotasını şekillendirmede belirleyici rol oynamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Abul-Magd, Z. (2012). The Egyptian Republic of Retired Generals. <https://foreignpolicy.com/2012/05/08/the-egyptian-republic-of-retired-generals/>. (Erişim: 27.06.2024).

Abu-Rabi, İ. M. (2001). *İslami Hareketin Entelektüel Kökenleri*. M. Ali Demirci (Çev.). İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Ahcar, G. (2014). *Halk İstiyor Arap İsyanı Üzerine Radikal Bir İnceleme*. Sanem Öztürk (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ahcar, G. (2016). *Morbid Symptoms Relapse in the Arab Uprising*. Standford: Standford University Press.

Al-Anani, K. (2015). Upended Path: The Rise and Fall of Egypt's Muslim Brotherhood. *Middle East Journal*. 69/4, 527-543.

Al-Anani, K. (2019). Rethinking the Repression-dissent Nexus: Assessing Egypt's Muslim Brotherhood's Response to Repression Since The Coup of 2013. *Democratization*. 26 (8), 1329-1341.

Al-Arian, A. (2014). *Answering the Call: Popular Islamist Activism in Sadat's Age*. New York: Oxford University Press.

Al-Zalaf, A.A. (2023). *The Muslim Brotherhood and State Repression in Egypt: A Secrecy and Militancy in an Islamist Organisation*. London: Tauris.

Arafat, A. A. (2018). *Egypt in Crisis: The Fall of Islamism Prospects of Democratization*. Cham: Palgrave Macmillan.

Boztemur, R. (2011). Mısır'da Halk Hareketleri, Müslüman Kardeşler ve Demokrasinin Geleceği. *Adam Akademi*. 2001/2, 55-70.

Brotherhood Refused to Follow Advice: Egypt Defenser Minister El-Sisi, *Ahram Online*. <https://english.ahram.org.eg/News/83534.aspx>, Erişim: 13.10.2024).

Ayyash A., Elafifi A.& Ezzat, N. (2023), *Broken Bonds, The Existential Crisis of Egypt Muslim Brotherhood 2013-2022*. <https://tcf.org/content/report/brokenbonds/#easy-footnote-bottom-126-52246>. (Erişim: 13.05.2024).

Bassiouni, C. M. (2014). Egypt in Transition: The Third Republic. *PRISM*, 4 (4), 2-20.

Bayat, A. (2015). *İslam'ı Demokratikleştirmek Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş*. Özgür Gökmen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayat A. (2016). *Post-İslamcılık Siyasi İslam'ın Değişen Yüzü*. Emek Ş. Ataman (Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Bianchi, R. (1989). Islam and Democracy in Egypt. *Current History*. 88 (535), 93-95, 104.

Bishara, A. (2022). *Revolution, Failed Transition and Counter Revolution*. New York: IB Tauris.

Brown, N. (2012), An Instant Analysis of Egypt's New Constitution. <https://carnegieendowment.org/posts/2012/06/an-instant-analysis-of-egypts-new-constitution?lang=en>. (Erişim: 23.07.2024).

Cook, S. (2018). *Yönetmeden Hükmeden Ordular Türkiye-Mısır-Cezayir*. Bahar Şahin (Çev.). İstanbul: Hayy Kitap.

Davis, N. J., Robinson R. V. (2015). *Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah Mısır, İsrail, İtalya ve ABD*. Hasan Şen ve Balım Sultan Yetgin (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Egypt Presidential Candidates, Al-Jazeera.
<https://www.aljazeera.com/features/2012/4/26/egypts-presidential-candidates>.

(Erişim: 19.06.2024).

Egypt: Muslim Brotherhood Rejects ‘Struggle for Power’, Exiled Acting Leader Says, *Middle East Eye* (2022). <https://www.middleeasteye.net/news/egypt-muslim-brotherhood-rejects-struggle-power-exiled-acting-leader-ibrahim-munir>.

(Erişim: 19.06.2024).

El-Benna, H. (2007). *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*. M. Beşir Eryarsoy (Çev.). İstanbul: Beka Yayınları.

El-Ghobashy, M. (2005). Metamorphosis of the Egyptian Muslim Brothers. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 37 (3), 373-395.

El-Muslumani, A. (2022). Müslüman Kardeşler ve İstanbul Güzü, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3941756/m%C3%BCsl%C3%BCman-kerde%C5%9Fler-ve-i%C3%87stanbul-g%C3%BCz%C3%BC>, (Erişim: 02.08.2024).

Fahmy, K. (2012). Morsi’s constitutional declaration threatens the stability of the country. <https://english.ahram.org.eg/News/59736.aspx>. (Erişim: 13.05.2024).

Fahmy, N. (2002). *The Politics of Egypt: State-Society Relationship*. London: Routledge.

Ganim, İ. B. (2012). *Hasan El-Benna’nın Siyasi Düşüncesi*. (Çev. Belirtilmemiş). İstanbul: Ekin Yayınları.

Hamama, M. (2015). The Hidden World of Militant Special Committees. *Madamasr*. <https://www.madamasr.com/en/2015/12/22/feature/politics/the-hidden-world-of-militant-special-committees/>. (Erişim: 18.06.2023).

Hamama, M. (2016), Interior Ministry Announces Death of Influential Brotherhood Leader. *Madamasr*.

<https://www.madamasr.com/en/2016/10/06/feature/politics/interior-ministry-announces-death-of-influential-brotherhood-leader/>. (Erişim: 19.05.2024).

Hamzawy A. Ve Dunne M. (2010). Brotherhood Enters Elections in a Weakened State. *CEIP*. <https://carnegieendowment.org/research/2010/11/brotherhood-enters-elections-in-a-weakened-state?lang=en>. (Erişim:18.08.2024).

Hourani A. (2000). *Arap Halkları Tarihi*. Yavuz Alogan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Human Rights Watch (2014). All According to Plan. <https://www.hrw.org/report/2014/08/12/all-according-plan/raba-massacre-and-mass-killings-protesters-egypt>. (Erişim: 13.06.2024).

İbrahim, E. (2010). Brotherhood Fires Only MP, *Ahramonline*. <https://english.ahram.org.eg/NewsContentP/1/1991/Egypt/Brotherhood-fires-only-MP.aspx>. (Erişim: 21.05.2024).

Kandil, H. (2015). *Inside the Brotherhood*. Cambridge: Polity Press.

Lacroix S., & Shalata A. Z. (2016). The Rise of Revolutionary in Post-Mubarak Egypt. Roigier Bernard ve Lacroix Stephane (Ed.), *Egypt's Revolutions Politics, Religion and Popular Movements, 163-179*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Lynch, M. (2011). Obama's Arab Spring, *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arab-spring/>. (Erişim: 12.10.2024).

Maalouf, A. (2009). *Çivisi Çıkmuş Dünya Uygarlıklarımız Tükendiğinde*. Orçun Türkay (Çev.). İstanbul: YKY.

Mamdani, M. (2005). *İyi Müslüman, Kötü Müslüman*. Sevinç Altınçekiç (Çev.). İstanbul: 1001 Kitap.

Massad, J. A. (2020). *Liberalizmde İslam*. Ali Fahri Doğan (Çev.). İstanbul: Runik Kitap.

Menshawy, M. (2020). *Leaving the Muslim Brotherhood Self, Society and State*. Cham: Palgrave Macmillan.

Morsi, name Luxor Governor from Attack-linked Group, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2013/06/17/Mursi-names-Luxor-governor-from-attack-linked-group>, *Al-Arabiyya* (2012). (Erişim: 23.05.2024).

Nafi, B. (2012). *İslamcılık*. Burhanuddin Aldiyai (Çev.). İstanbul: Yarın.

Mitchell, R. P. 1969. *The Society of Muslim Brothers*. Oxford: Oxford University Press.

Morsi at 100 Days. Middle East Policy Council (2012). <https://mepc.org/commentaries/morsi-100-days/>. (Erişim: 20.06.2024).

Pargeter, A. (2016). *Müslüman Kardeşler Muhalefetten İktidara*. Semih Çelik (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Pargeter, A. (2016a). *Return to the Shadows The Muslim Brotherhood and An-Nahda since the Arab Spring*. London: Saqi Books.

Popular Resistance Movement. TIMEP (2015). <https://timep.org/2015/04/09/aprm/>. (Erişim: 14.06.2024).

Tammam, H. (2008). Kardeşliğin Tarifi (Arapça). <https://tammam.org/%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%B3%D8%A7%D8%AA/307-q-.html.#>. (Erişim: 20.07.2024).

The Draft Party Platform of Egyptian Muslim Brotherhood, *Ikhwanweb*. <https://ikhwanweb.com/the-draft-party-platform-of-th/>, (Erişim: 10.08.2024).

Vannetzel, M. (2017). The Muslim Brotherhood's 'Virtuous Society' and State Developmentalism in Egypt: The Politics of 'Goodness'. <https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h2fv.16>, (Erişim: 23.05.2024).

Wickham, C. R. (2016). *Müslüman Kardeşler Bir İslami Hareketin Gelişimi*. Evren Demirci (Çev.). Ankara: İpek Üniversitesi Yayınları.

Willi, V. J. (2021) *The Fourt Ordeal A History of Muslim Brotherhood in Egypt 1968-2018*. Cambridge: Cambridge University Press.

Youssef, A. (2015). “الإخوان توضع إعادة الامستقبل ترسم ل لتغير مراحل-أربع ع5/1-الإخوان توضع-عادة ”, Alaraby. <https://www.alaraby.co.uk/> (Erişim: 01.08.2023).

Zekeriya, F. (2007). *Çağdaş İslamcı Harekette Hakikat ve Hayal*. Sinan Köseoğlu (Çev.). İstanbul: Kapı Yayınları.

Zollner, B. H. E. (2009). *The Muslim Brotherhood Hasan Al-Hudaybi and Ideology*. New York: Routledge.

Zubaida, S. (2008). *İslam Dünyasında Hukuk ve İktidar*. Burcu Koçoğlu Birinci ve Hasan Hacak (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CLIMATE CHANGE AND ITS IMPACT ON DISPLACED PERSONS IN SOMALIA

Isnino Yahye AMİR*

ABSTRACT

This paper critically assesses how climate change has considerably contributed to the displacement of communities in Somalia, an already socioeconomic instability and armed conflict vulnerable country. It further discusses how environmental degradation plays a multiplier factor in prevailing vulnerabilities through a case specific analysis of climate-induced events such as droughts, desertification, and floods directly linked to internal and cross-border migration. The findings show that climate change is altering classic migration patterns turning what once was a voluntary adaptation strategy into forced displacement. The research also signalled important gaps within the national and international legal frameworks to address climate-induced displacement and called for integrated approaches, as well as strengthened international cooperation. These findings highlight the need for targeted policies that address the impacts of climate change but also ensure that the rights and livelihoods of the displaced people in fragile states, such as Somalia, are protected. The paper concludes by calling for concrete steps toward community resilience building and providing a legal protection for all displaced persons due to climate change events.

Keywords: *Somalia, Migration, Climate Change, Displacement, Vulnerability.*

* MA Student, Department of International Law, Faculty of Law, Near East University/ Yakın Doğu Üniversitesi, TRNC/ KKTC.

(20224573@std.neu.edu.tr) <https://orcid.org/0009-0008-3030-2380>

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XVII, No. 2, (Ekim 2024)

Geliş Tarihi: 30.05.2024

Kabul Tarihi: 11.10.2024

Bu makaleden alıntı yapmak için: Amir, I. Y. (2024, Ekim). Climate change and its impact on displaced persons in Somalia, *YDÜ SOSBİLDER*, 17(2), 195-212.

ÖZ **İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SOMALİ'DEKİ YERİNDEN EDİLEN KİŞİLER** **ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Bu makale, iklim değişikliğinin halihazırda sosyoekonomik istikrarsızlık ve silahlı çatışma gibi kırılganlıklarla karşı karşıya olan Somali'deki toplulukların yerinden edilmesine önemli ölçüde nasıl katkıda bulunduğunu eleştirel bir şekilde değerlendirmektedir. Ayrıca, çevresel bozulmanın, kuraklıklar, çölleşme ve iç ve sınır ötesi göçle doğrudan bağlantılı olan sel gibi iklim kaynaklı olayların vaka analizine dayalı olarak mevcut kırılganlıkları artıran bir faktör olduğunu tartışmaktadır. Bulgular, iklim değişikliğinin klasik göç modellerini değiştirdiğini ve bir zamanlar gönüllü bir uyum stratejisi olan göçü zorunlu yerinden edilme haline getirdiğini göstermektedir. Araştırma ayrıca, iklim kaynaklı yerinden edilmeleri ele almak için ulusal ve uluslararası yasal çerçevelerde önemli boşluklar olduğuna işaret etmekte ve entegre yaklaşımlar ile uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesine olan ihtiyacın altını çizmektedir. Bu bulgular, iklim değişikliğinin etkilerini ele alan ancak aynı zamanda kırılgan devletlerdeki yerinden edilmiş kişilerin haklarını ve geçim kaynaklarını koruyan hedeflenmiş politikalara ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Makale, toplulukların direnç geliştirilmesi ve iklim değişikliği olayları nedeniyle yerinden edilen tüm kişilere yasal koruma sağlanması yönünde somut adımlar atılması çağrısında bulunarak sonuçlanmaktadır.

Keywords: Somali, Göç, İklim Değişikliği, Yerinden Edilme, Kırılganlık.

1. Introduction

Climate change is a relevant global issue that has taken several forms and dimensions across regions and populations. A warming world translates to very frequent and intense weather events as well as natural disasters that create enormous disruptions to natural and human systems. No part of the world is immune to these changes, but some areas, especially those already fighting socioeconomic and environmental vulnerability, are bearing the brunt. This includes Somalia in the Horn of Africa.

It is situated in the eastern part of the continent, in the Horn of Africa. Its littoral extends over 2720 kilometres along the Gulf of Aden and the Indian Ocean. The southern portion of Somalia has a semi-arid climate, while the northern portion has a warm desert climate, with the country being fairly mountainous as well. Majority of the population of Somalia are farmers, and nomadic pastoralist peoples, who raise cattle, camels, goats, and sheep. The remaining percentage, 15 percent, is found in urban centres. This makes the country very vulnerable to the impacts of climate change since the livelihood of

most Somalis depends on livestock and agriculture. In addition, Somalia is a low-lying coastal country whose economic and social systems have been heavily hit by conflict in the last three decades (Oberg, Hodges, & Masten, 2021).

With its environmental fragility, socio-economic instability, and founding conflicts, Somalia is among the most vulnerable countries to climate change. The heavy dependence on agriculture and pastoralism in the country makes it particularly vulnerable to any disruption brought by climate-induced changes like droughts, flooding, and desertification. Such changes threaten livelihoods and contribute to internal and cross-border displacement, further exacerbating prevailing socio-political vulnerabilities. Climatic change and migration in Somalia have a complicated relationship. It is mostly brought about by environmental reasons, economic, among others, and political ones too. In most cases, displacement in Somalia is because of the interaction of disasters brought about by nature, together with long-time conflict, making it difficult to identify the impacts of climatic change on migration being manifested (Warsame, et. al, 2023; Williams & Funk, 2011).

Recent studies have recorded that shifting climate patterns have already led to dramatic crop yield losses, high incidences of food insecurity, and increased vulnerability of rural settlers to displacement (Warsame, et al., 2023). The reason for the displacement of many Somali families, either internally or externally, as they seek improved living standards. The implications of climate change on migration in Somalia are multiple and intercutting. When the environment gets to a state of degradation, it is deprived of sources of livelihood for the people, who will be pushed away to look for food, water, and employment. Indeed, the presence of refugees and other displaced persons has a ripple effect on urban centres, resulting in a sudden burden on the resources available in the refugee camps hosting them. The connection between climate change and Somalia's ongoing insecurity complicates efforts to address the migration issue, as inadequate contextual security undermines the provision of humanitarian aid and development services.

The political turmoil in Somalia has stretched the already inadequate judicial and governance structures of the country, now exacerbated by the fact that climate change has become a national security concern. Due to environmental change, land degradation, and conflict, less and less land is available for cultivation. The displacement and marginalization that emerge contribute to the

grievances and violence between farmers, herders, and factions over access to land. It means that such a situation can heighten the possibility of insurgent organizations successfully recruiting members (Oberge et al., 2021).

Therefore, this study looks into how climate change contributes to the displacement of people in Somalia, exploring the nexus between climate change relating to conflict and migration. The review will contain an in-depth legal framework on climate-induced displacement under international law. This paper illustrates how environmental degradation acts as a catalyst for the migration of communities through complex linkages between climate change and migration, which often are not accorded relevant legal protections at levels that can be nationally or internationally enforced. The challenge posed by climate-induced displacement soundly underlines the importance of healthy international cooperation. Emboldened by the most recent empirical evidence, case studies, and scholarly research, this study aims to add its voice to the growing discourse on climate-induced migration and argue for essential legal and policy interventions that are required to be taken to lessen its impacts.

The remainder of the paper is structured as follows: Section 2 gives an overview of climate change and its impacts in Africa and Somalia. Section 3 discusses the impact of climate change on migration in Somalia from both an internal and a cross-border perspective. Section 4 deals with legally binding aspects in terms of climate-induced displacement at both the international and the national levels. The last section, Section 5 concludes the article and provides policy recommendations.

2. Climate Change and Its Impacts

Climate change can be defined as any alteration in weather patterns or temperature over an extensive period. Some such alterations may be related to changes in solar activity or large volcanic eruptions. However, from the 1800s onward, human functions have become the leading causes of climate change, especially from the burning of fossil fuels such as coal, oil, and gas (United Nations Climate Action, 2024).

Climate change is a global issue whose effects trickle down to the atmosphere, economies, societies, and environment. These impacts are related to the environment, economies, and societies, which are usually associated with a global process. The Sixth Assessment Report by the IPCC in 2021 reiterates that

human-induced activities of burning fossil fuels, deforestation, and industrial processes are causing factors for climate change. These activities have resulted in increasing greenhouse gas concentrations in the atmosphere, heating it up, with subsequent changes in climate systems. The impact of changing climate can take forms such as increased sea levels, shifting patterns of precipitation, and an increase in the frequency and intensity of extreme events such as heatwaves, floods, and storms. The manifestations of climate change are very unequally distributed around the world. Whereas some regions are already severely hit, others register less dramatic changes. Geographical position, socio-economic conditions, and low adaptive capacity place the most vulnerable regions at a disadvantage in the Global South. According to the IPCC, these impacts of climate change are most visible in areas that already suffer from environmental degradation, food insecurity, and poverty (IPCC, 2021).

Some of the many climate change implications include human effects, forced migration, environmental degradation relating to desertification, flooding, drought, forest fires, economic effects, health effects, as well as water and air pollution. The real effects that climate change has on plants, animals, and humans are actually one of the detriments from increasing temperatures. These include various fatal types of respiratory diseases, starvation, flooding, diseases caused by drinking impure water, thermal stress, allergic disorders, infectious diseases, and occasional heat waves, which are brought about by air pollution, advancement of the desert, and burning of bushes due to wildfire (Haines & Patz, 2004).

Man-made climate change is accelerating everywhere, leading to hazardous disruptions both in the inanimate environment and in human life. And the refugees, internally displaced, and stateless are bearing the brunt. The UNHCR report manifests that over 80 percent of refugees and internally displaced people lived in countries which were highly vulnerable to the climate crisis and hazardous conflicts, further instigated by droughts, monsoon rainfall, and flood (UNCHR, 2022).

2.1 Climate Change, historical background, the international law development regarding the climate change

Global warming has been causing an increasing number of difficulties for the world, particularly in the years after the Industrial Revolution. Even though the effects of climate change have existed since the Industrial Revolution, they

only became significant in world politics in the 20th century (Parliamentary Assembly of Council of Europe, 2019). During this period, there was a widespread adoption of burning fossil fuels, such as coal, oil, and gas, which resulted in the substantial emission of carbon dioxide (CO₂) and other greenhouse gases (GHGs) into the atmosphere. To tackle global environmental issues such as climate change, it is imperative for independent nations to willingly collaborate and confront the adverse consequences that affect everyone rather than take advantage of others' efforts. For successful solutions, it is crucial to establish a worldwide agreement on environmental matters (de Zeeuw, 2015). International law, which historically regulated interactions between states, has expanded to encompass international organisations and individuals, thereby enabling the efficient resolution of legal matters beyond borders (Henriksen, 2019). International law harmonises national legal systems within a global framework, promoting the common good for a united global society. Obstacles continue to exist that hinder its complete effectiveness (Allott, 1999). International law aims to protect the environment globally and hold states accountable for their actions against climate change. Ensuring the protection of human rights and the well-being of future generations is of utmost importance, considering the pressing nature of the matter (Mayer, 2018).

Through global and regional legislation, international environmental law protects Earth's ecosystems, resources, and biodiversity. It addresses contemporary issues such as genetic alterations and pharmaceutical pollution (Shelton, 2021). International Environmental Law (IEL) governs global environmental challenges to encourage sustainability and regulate activities on a worldwide scale. The subject matter encompasses marine conservation, ozone protection, biodiversity, and other related areas that connect with human rights, commerce, and finance regulations (Okogbule, Agwor, & Nyekwere, 2022). IEL addresses global issues by requiring states to enact legislation through customary practices, treaties, and shared principles. Although it lacks conventional means of enforcement, adherence to it is essential for safeguarding the environment worldwide, underscoring its significance even in cases where enforceability may differ (Nanda & Pring, 2012). IEL also tackles global concerns such as species extinction and climate change by encouraging joint efforts, fostering sustainable development, and finding a balance between long-term environmental preservation and addressing current dangers (Hunter, 2018). With the increased

awareness, global initiatives to tackle the challenges of climate change started to form. An important early achievement was the adoption of the *United Nations Framework Convention on Climate Change* (UNFCCC) in 1992 at the Earth Summit in Rio de Janeiro, which aimed to stabilize greenhouse gas concentrations to prevent hazardous human-induced climate changes. It underscores the need for global cooperation, recognizing principles like historical responsibility and common but differentiated responsibilities based on each country's circumstance (Lal Pandey, 2014).

The convention also highlights the importance of financial support, technology transfer from developed to developing countries, and inter-generational equity. While initially promoted voluntary emission reductions deemed insufficient, the *Kyoto Protocol*, adopted in 1997 and effective from 2005, introduced the clean development mechanism and emissions trading to set and achieve emission reduction targets for industrialized countries, referencing to 1990 levels (Lal Pandey, 2014). The Paris Agreement, ratified in 2015 and implemented in 2016, represented a noteworthy achievement in global climate diplomacy. The primary objective is to restrict the increase in global average temperature to less than 2°C, with a preference for limiting it to 1.5°C compared to the levels before the Industrial Revolution. Countries must quickly reach the maximum level of greenhouse gas emissions and achieve a balance between emissions and removals by the end of the century. The Paris Agreement encourages the transition from fossil fuels to renewable energy, indicating a move towards sustainability (American Bar Association, 2021). The Paris Agreement and UNFCCC establish worldwide objectives for climate adaptation, provide financial assistance for climate initiatives, and strive to reduce greenhouse gas emissions (Choudary, 2023). As a signatory to the UNFCCC and the Paris Agreement, Somalia is legally obliged to implement measures for mitigating and adapting to climate change. Although Somalia has limited institutional capacity and resources, the country must create and implement national plans, policies, and actions to comply with these treaties, effectively increase resilience, and minimise susceptibility to the impacts of climate change.

2.2 The situation in Africa and Somalia

Africa is one of the most vulnerable continents to the implications of climate change. Its high dependence on agriculture and its extreme weather events

logically make it very susceptible to climate-related shocks. Furthermore, most African countries do not have the resources or infrastructure to cope with such changes in temperature and climate; hence, food insecurity, poverty, and displacement of people are at a high margin (Choudary, 2023; IPCC, 2021).

The Horn of Africa, with countries such as Somalia, Ethiopia, Eritrea, and Djibouti, is one of the most vulnerable areas to the effects of climate change. It contains vast expanses of arid and semi-arid areas where rainfall is substantially scanty and its occurrence highly variable. These conditions make the region more prone to most of the adverse effects of climate change due to added socioeconomic and political instability.

A catastrophic drought is hitting the Horn of Africa, leading to acute hunger in at least 18.4 million people. This drought may threaten the livelihoods of millions of farmers through crop and livestock destruction and drying out water resources. The Horn of Africa is now facing the worst drought in 40 years due to four successive failed rainy seasons since 2019. Man-made climate change is augmenting these naturally caused climatic events, and in turn, is worsening this current drought in the Horn of Africa. La Niña is naturally occurring and involves high temperatures and arid weather in East Africa. La Niña involves a large decline in the ocean surface temperature within the equatorial central and eastern Pacific Ocean (UNCHR, 2022).

Droughts, floods, land degradation, and locust epidemics are among the severe environmental conditions that Somalia is currently experiencing. Consequently, the primary livelihood sector for the majority of the Somali population—agriculture production (including crop and livestock) has been impeded (Warsame, et al., 2021). These calamities have also affected other sectors of the economy and the environment. Every year, floods are reported as recurring events.

Agriculture is very significant to the contribution of Somalia in terms of GDP, revenues accrued from exports, and employment. Shortage of adaptation policies and a high dependence on the agricultural sector heighten the vulnerability of developing countries to the impacts of climate change. On one hand, the increase of temperature is greatly affecting agricultural production in Somalia. These are arid conditions that it causes reduction of soil moisture, increased evaporation, and rain failures. This would ultimately result in the reduction of water available for irrigation, which culminates in a high decline in

crop yield. Due to this effect, Somalia has witnessed frequent droughts for the last years, which compromised the agricultural sector (Warsame et al., 2021). Climate change is affecting the livestock sector in various ways. On one hand, it reduces the amount of water available for consumption by animals (Mihiretu, et al., 2019), which in turn reduces animal productivity (Rojas-Downing, 2017). Moreover, it is predicted that higher temperatures will increase water ingestion by animals 2 or 3 fold (Nardone, et al., 2010). Nonetheless, Somalia still requires strategies and adaptation policies as part of mitigating the negative impacts of climate change.

Throughout several centuries, the livelihoods of both farmers and pastoralists in Somalia have depended on two rainy seasons: the Gu' and the Deyr. The Gu' season starts at the end of March and extends into August, except for the north-eastern coast, which receives the least amount of rainfall during this part of the year. Its intensity increases throughout May. The country is still continuing the after-effects of the pro-longed 2016-2017 drought, and the 2019 Gu' was the driest in 30 years and the second consecutive below-average rainy season. Deyr, the second rainy season, characterised by a shortened duration and reduced amount of precipitation, happens between October and November. The only perennial rivers are the Juba and Shabelle, which originate from Somalia's northernmost neighbour, Ethiopia. The downstream sections of both the Juba and Shabelle rivers have lower levels of water, although their water is crucial in agricultural production. This results from a variety of factors contributing to this issue, including the lack of viable tributaries in Somalia, overflow into flood basins, diversion for irrigation purposes, and loss through evaporation and seepage into the groundwater (Oberg & Hodges, 2021).

Recent droughts, such as in 2011 and 2017, devastated agricultural outputs and caused acute food shortages, culminating in widespread famine. These are even made worse by poor ways of managing land and sole dependence on rain-fed agriculture (Eklöw & Krampe, 2019; Warsame, et al., 2022).

Drought significantly affects food security and livelihood for the agro-pastoralist and pastoralists. Besides, the drought resulted in acute morbidity, increased mortality of the living animals, and a high prevalence rate of common diseases; a shortage of pasture with low water availability developed (Warsame et al., 2022).

Other significant grounds of concern relate to public health. Indeed, the more frequent extreme weather events enhance the spread of waterborne diseases

such as cholera, or respiratory infections after dust storms and poor air quality. Children, elderly people, and those with previous diseases are more susceptible to these health consequences (McMichael, 2014; Oberg et al., 2021). Food insecurity, coupled with a lack of access to healthcare and environmental exposures worsened by this public health emergency further deteriorated the conditions of displaced populations in Somalia.

3. Migration Issues in Somalia as one of the Consequences of Climate Change

Seasonal migration is part of the Somali culture, and communities have been doing this through time in order to cope with the harsh environment. However, climate change is transforming migration patterns in Somalia turning what had long been a voluntary, adaptive strategy into a forced and desperate response to environmental degradation.

Human-induced climate change is causing considerable disruption to ecosystems, and in countries like Somalia, desertification is among the most pronounced effects. Desertification is the process in which land becomes a desert from a normally fertile state of land, usually brought about by drought, deforestation, or inappropriate farming practices. It highly reduces land productivity; hence, it fosters food insecurity, leading to the displacement of communities in search of other very hospitable environments (Vit, 2018; Warsame, et al., 2023).

The migratory context in Somalia is complex and multi-dimensional, whose determinants are environmental degradation, economic hardship, and conflict. Desertification and climate-induced environmental changes are among the most important drivers of migration. When agricultural lands become desolate and water sources dry up, pastoralist communities depending on such resources are out of options but to migrate. As a result of frequent drought coupled with rising temperatures, there has been a rapid decline in the number of viable grazing areas for livestock, a primary livelihood for nomadic and pastoralist communities in Somalia. The displacement caused by these environmental changes has dislocated thousands of families to seek alternative livelihoods either in urban or across border areas (Momeni, et al, 2024).

While internal migration is the most common amongst people displaced by climate change from the countryside to cities, there is also an extensive number of

cross-border migrants who have left Somalia and often head for bordering countries in search of greener pastures. Because of this, a new kind of refugee has been developing: the “environmental refugee,” one who is forced to migrate for reasons other than the classic ones of political persecution or conflict (McAdam, 2012). This has been more serious in recent years because of the combination of environmental stressors and a very limited intervention of state agencies with a view to addressing the vulnerabilities of these communities. In fact, it is documented that the proximity of Somalia to Kenya and Ethiopia simply makes these two countries the primary destinations for climate-induced migrants, especially from rural areas (Abebe, 2014) .

According to the Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), Somalia has remained one of the countries in the world with the highest internal displacement rates due to a significant causality from climatic factors. In 2022, a total of more than 1.7 million people were displaced within Somalia, out of which only 621,000 were recorded for conflict and violence alone (IDMC, 2023). According to the Somalia National Climate Change Policy, taken together, the projected outcome of combined droughts, erratic rainfall, and increasing land degradation, if no effective climate adaptation strategies are instituted, might further displace other millions (Ministry of Environment and Climate Change, 2022).

Flash floods from El Nino in 2023 affected at least 247,000 people in 384 informal settlements. Families are forced by exorbitant prices imposed by unregulated private water suppliers to fetch water from open wells, unsafe and far away because only 52% was described as having access to a basic water supply in Somalia. Furthermore, there is an alarming rate of deforestation in Somalia, estimated at about 35,000 hectares annually, which has been projected to lead to the annual felling of 4.375 million forest trees. Development in Somalia is significantly hindered by unyielding challenges related to implementing recommendations from agreements such as the Rio Convention. Besides, there are environmental issues affecting Somalia that include overfishing and land degradation. Overgrazing and soil erosion contribute to land degradation, which loses topsoil and cuts trees, so the socio-political climate is different. Government capacities are still weak at all levels, as evidenced by limited coordination and policy coherence (UNDP, 2024).

On the other hand, migration also has specific gendered effects. In Somalia, for instance, women and children are rather exposed to violence, exploitation, and health risks due to high congestion in the cities where the majority of the displaced seek refuge. According to a report by (Abebe, 2014), at the centre of climate change and gender inequality, women in displaced communities are likely to suffer more from food insecurity and lack of basic services. Furthermore, this deficiency in appropriate shelter and sanitation in the displacement camp increases disease and nutritional incidences, especially in children. In this respect, the Somali National Policy on Climate Change calls for a gender sensitive approach to adaptation to climate change in light of the fact that women and children lie at the centre of the displacement crisis (Ministry of Environment and Climate Change, 2022).

This has subsequently led to a heightened burden on urban centres, especially Mogadishu and Baidoa, characterized by informal settlements hosting thousands of IDPs. Most of these settlements are under-resourced to provide meaningful shelter, sanitation, or health amenities for the displaced populations, thereby exacerbating dire conditions among the displaced communities (IOM & UNEP, 2021). Increasing numbers of displaced people elevate competition for infrastructural resources and foster heightened tensions between displaced communities and host populations.

The results of displacement are having a great impact on Somali society, with women and children at the heart of the displacement being victims of violence, exploitation, and health hazards in overcrowded urban settings where most of them seek refuge. The long-term impacts of such migration trends are further division of Somali society, increasing poverty, and erosion of traditional modes of livelihood. These can lead to increased instability and conflict if left unaddressed, therefore raising obstacles to the attainment of sustainable development in Somalia (Eklöw & Krampe, 2019).

4. Legal Frameworks and International Collaboration

Existing legal frameworks for addressing climate-induced displacement, both nationally and internationally, are inadequate, leaving gaps in the protection of most of the displaced people. In fact, climate-induced displacement has yet to be fully recognized and integrated into both the national and international systems

of laws with full consideration for the unique challenges it presents, particularly for highly climate change-vulnerable countries like Somalia.

The 1951 Refugee Convention remains the cornerstone for the protection of refugees at the international level. This Convention does not include environmental reasons as one of the grounds on which a declaration of refugee status may be granted; climate-displaced persons thus vaguely lie in a legal gray area. International human rights law guarantees some degree of protection to all individuals regardless of their circumstances of displacement; nevertheless, it is often inadequate within the context of large-scale displacement (McAdam, 2012).

Decades of conflict and instability have really left the Somali legal system still reeling, and most of its laws are outdated, poorly enforced, or both. Probably among the worst situations in all these aspects are the environmental laws, which are mostly weak and lack the required provisions to address the magnitude of challenges occasioned by climate change. In recent years, there have been some efforts to strengthen the legal framework of Somalia in response to climate change. These efforts have, however, been hampered by a myriad of challenges, including limited resources, ongoing conflict, and weak governance structures.

Furthermore, Somalia has signed a number of international accords such as the UNFCCC and the Paris Agreement; yet, its implementation still remains challenging due to weak governance structure and institutional capacity, characterized by very limited coordination or policy coherence. Amidst all the conflict and surmounting climate change, in-depth analyses and responses are quite necessary for Somalia to deal with climate-related security risks (UNDP, 2024). Addressing the issue of climate-induced displacement in Somalia will require wide-ranging collaboration and support at the international level. Indeed, these will be important ways in which the international community comes together to develop and implement legal frameworks that protect climate-displaced persons or provide support to vulnerable countries like Somalia.

A new international convention on climate-displaced persons is one avenue through which international collaboration might be pursued. A convention could call for the clear legal settlement of rights and protection for people displaced by environmental factors and secure whatever assistance and support they require. Aside from creating new international agreements, there has also been a call to strengthen existing international agreements, like the Paris

Agreement, with specific provisions relating to climate-induced displacement (Choudary, 2023).

5. Conclusion

This study underlines the critical linkage of climate change and displacement in Somalia, showing how these climatic changes are directly impacting migration patterns-whether through droughts, desertification, or flooding. The study has demonstrated that the climate change acts as a multiplier of stress, which further increases the vulnerability of communities struggling with socioeconomic and political instability. This has increased internal displacement and cross-border migration, further exacerbating strain on resources in already fragile urban areas.

One basic finding concerns the inability of legal regimes, both nationally and internationally, to deal with particular challenges thrown up by climate-induced dislocation. To date, Somalia has signed a number of major international agreements, such as the Paris Agreement, but has limited institutional capacity to implement effective climate adaptation policies. This study calls for urgent need for gender sensitive approaches, as mostly women and children are the victims of such displacement.

The research also points to the need for closer international collaboration, which advocates either for the development of new legal instruments or building from the existing agreements that have something to do with climate-induced displacement. In sum, climate change is not only an environmental issue but also a humanitarian crisis in Somalia, and immediate and coordinated actions are vital to protect displaced communities and build resilience.

REFERENCES

Abebe, M. A. (2014). Climate change, gender inequality and migration in East Africa. *Wash. J. Envtl. L. & Pol'y*, 4, 104.

Allott, P. (1999). The concept of international law. *European Journal of International Law*, 10(1), 31-50. American Bar Association. (2021). International Environmental Law.

Retrieved

from

https://www.americanbar.org/groups/public_education/publications/insights-on-law-and-society/volume-19/insights-vol--19---issue-1/international-environmental-law/

Choudary, J. S. (2023). Planet In Peril: Unveiling The Nexus Of Climate Change, Health, And Environmental Justice Through Global Legal Perspectives. *Indian Journal of Law and Legal Research*, 5(4).

de Zeeuw, A. (2015). International environmental agreements. *Annu. Rev. Resour. Econ.*, 7(1), 151-168.

Eklöw, K., & Krampe, F. (2019). *Climate-related security risks and peacebuilding in Somalia*: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

Haines, A., & Patz, J. A. (2004). Health effects of climate change. *Jama*, 291(1), 99-103.

Henriksen, A. (2019). *International law*: Oxford University Press, USA.

Hunter, D. (2018). International environmental law: international treaties and principles protect the environment and guard against climate change. *Insights on L. & Soc'y*, 19, 2.

IDMC. (2023). *Somalia*. Retrieved from <https://www.internal-displacement.org/countries/somalia>

IOM, & UNEP. (2021). *Identifying Climate Adaptive Solutions to Displacement in Somalia*. Retrieved from IPCC. (2021). *Sixth Assessment Report*. Retrieved from <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

Lal Pandey, C. (2014). The limits of climate change agreements: from past to present. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 6(4), 376-390.

Mayer, B. (2018). *The international law on climate change*: Cambridge University Press.

McAdam, J. (2012). *Climate change, forced migration, and international law*: Oxford University Press.

McMichael, A. J. (2014). Climate change and children: Health risks of abatement inaction, health gains from action. *Children*, 1(2), 99-106.

Mihiretu, A., Okoyo, E. N., & Lemma, T. (2019). Determinants of adaptation choices to climate change in agro-pastoral dry lands of Northeastern Amhara, Ethiopia. *Cogent Environmental Science*, 5(1), 1636548.

Ministry of Environment and Climate Change. (2022). *Somalia National Climate Change Policy*. Retrieved from <https://moecc.gov.so/wp-content/uploads/2023/07/Somalia-National-Climate-Change-Policy.pdf>

Momeni, R., Bircan, T., King, R., & Santos, E. Z. (2024). Deciphering climate-induced displacement in Somalia: A remote sensing perspective. *PLoS One*, 19(8), e0304202.

Nanda, V., & Pring, G. R. (2012). *International environmental law and policy for the 21st century* (Vol. 9): Martinus Nijhoff Publishers.

Nardone, A., Ronchi, B., Lacetera, N., Ranieri, M. S., & Bernabucci, U. (2010). Effects of climate changes on animal production and sustainability of livestock systems. *Livestock Science*, 130(1-3), 57-69.

Oberg, C., Hodges, H., & Masten, A. S. (2021). Risk and resilience of Somali children in the context of climate change, famine, and conflict. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, 12(1), 10.

Okogbule, I. C. S., Agwor, D. O. N., & Nyekwere, E. H. (2022). The historical development of international environmental law: A legal appraisal.

Parliamentary Assembly of Council of Europe. (2019). A Legal Status for "Climate Refugees. Retrieved from <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=28239&lang=en#>

Rojas-Downing, M. M., Nejadhashemi, A. P., Harrigan, T., & Woznicki, S. A. (2017). Climate change and livestock: Impacts, adaptation, and mitigation. *Climate risk management*, 16, 145-163.

Shelton, D. (2021). *International environmental law* (Vol. 4): Brill.

UNCHR. (2022). Top Climate Emergencies Impacting Refugees in 202. Retrieved from <https://www.unrefugees.org/news/top-climate-emergencies-impacting-refugees-in-2022/#:~:text=According%20to%20UNHCR%2C%20more%20than,droughts%2C%20monsoon%20rains%20and%20floods>

UNDP. (2024). Resilience and Climate Change Retrieved from <https://www.undp.org/somalia/our-focus/resilience-and-climate-change>

United Nations Climate Action. (2024). What Is Climate Change? Retrieved from <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>

Vit, M. (2018). Desertification and environmental refugees: concrete problems in the context of climate change.

Warsame, A. A., Abdi, A. H., Amir, A. Y., & Azman-Saini, W. N. W. (2023). Towards sustainable environment in Somalia: The role of conflicts, urbanization, and globalization on environmental degradation and emissions. *Journal of Cleaner Production*, 406, 136856.

Warsame, A. A., Sheik-Ali, I. A., Ali, A. O., & Sarkodie, S. A. (2021). Climate change and crop production nexus in Somalia: an empirical evidence from ARDL technique. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(16), 19838-19850.

Warsame, A. A., Sheik-Ali, I. A., Hussein, H. A., & Barre, G. M. (2023). Assessing the long-and short-run effects of climate change and institutional quality on economic growth in Somalia. *Environmental Research Communications*, 5(5), 055010.

Warsame, A. A., Sheik-Ali, I. A., Jama, O. M., Hassan, A. A., & Barre, G. M. (2022). Assessing the effects of climate change and political instability on sorghum production: Empirical evidence from Somalia. *Journal of Cleaner Production*, 360, 131893.

Williams, A. P., & Funk, C. (2011). A westward extension of the warm pool leads to a westward extension of the Walker circulation, drying eastern Africa. *Climate Dynamics*, 37, 2417-2435.

REGIONAL SECURITY COOPERATION AND THE CHANGING DYNAMICS OF INSECURITY IN WEST AFRICA: AN ANALYSIS OF THE BOKO HARAM CONFLICT

Dingji M. KANGDIM* – **Kwopnan I. BULUS**** – **Cemal YORGANCIOĞLU***** – **Aminu IDRIS****** – **Cyprian PALİ*******

ABSTRACT

Drawing on various debates on regional security cooperation, this article uses security community theory to examine patterns of security cooperation in West Africa against the backdrop of changing conflict and insecurity dynamics, focussing on the Boko Haram conflict. It examines how regional actors counter the threat posed by this terrorist group and which factors influence their

*Dr., Department of Political Science, Karl Küm University, Plateau, Nigeria.

(mdingji@gmail.com) <https://orcid.org/0000-0003-1059-8707>

** Dr., Department of Political Science, University of Jos, Nigeria.

(buluski@unijos.edu.ng) <https://orcid.org/0000-0001-5579-8329>

*** Corresponding Author; Asst. Prof. Dr., Department of International Relations, Cyprus Science University, Kyrenia, TRNC.

(cemalyorgancioglu@csu.edu.tr) <https://orcid.org/0000-0002-2885-7853>

**** Dr., Department of Political Science, Federal University Gusau, Zamfara State, Nigeria.

(aminuidris@fugusau.edu.ng) <https://orcid.org/0000-0002-6442-2259>

***** Independent Researcher, Nigeria.

(Palinenrot@gmail.com) <https://orcid.org/0009-0007-2068-8163>

In writing this research article, the authors benefited from interviews conducted by Dr. Dingji M. Kangdim in 2018 and 2019 for his doctoral thesis entitled “The African Peace and Security Architecture and Conflict Management in West Africa” under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Umut Koldaş and Assoc. Prof. Dr. Sait Akşit, submitted to the Near East University. The Ethics Approval Form was obtained for this research (YDÜ/SB/2018/302).

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XVII, No. 2, (Ekim 2024)

Geliş Tarihi: 07.08.2024

Kabul Tarihi: 25.10.2024

Bu makaleden alıntı yapmak için: Kangdim, D. M., Kwopnan, I. B., Yorgancioğlu, C., Aminu, I., & Pali, C. (2024). Regional security cooperation and the changing dynamics of insecurity in West Africa: An analysis of the Boko Haram conflict. *YDÜ SOSBİLDER*, 17(2), 213-247.

effectiveness. The findings of the paper show that, despite various efforts to combat this insurgent group, Boko Haram continues to carry out several coordinated attacks and consolidate its power across the sub-region. To effectively coordinate and counter the violence of this insurgent group, the paper therefore proposes a broad-based multidimensional approach that incorporates non-military components of conflict management and counterinsurgency to complement the current state-centered or military approach and address the current realities and challenges of the 21st century.

Keywords: *Security Cooperation, Conflict Management, Insecurity, Boko Haram, West Africa and Africa*

ÖZ

BÖLGESEL GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ VE BATI AFRIKA'DA DEĞİŞEN GÜVENSİZLİK DİNAMİKLERİ: BOKO HARAM ÇATIŞMASININ ANALİZİ

Bölgesel güvenlik iş birliğine ilişkin çeşitli tartışmalardan yararlanan bu makale, değişen çatışma ve güvensizlik dinamikleri zemininde Batı Afrika'daki güvenlik iş birliği modellerini incelemek için güvenlik topluluğu teorisini kullanmakta ve Boko Haram çatışmasına odaklanmaktadır. Bölgesel aktörlerin bu terörist grubun yarattığı tehdide nasıl karşı koyduklarını ve etkinliklerini hangi faktörlerin etkilediğini incelemektedir. Çalışmanın bulguları, bu isyancı grupla mücadeleye yönelik çeşitli çabalara rağmen, Boko Haram'ın çeşitli koordineli saldırılar gerçekleştirmeye ve alt bölge genelinde gücünü pekiştirmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu nedenle bu çalışma, bu isyancı grubun şiddetini etkili bir şekilde koordine etmek ve karşı koymak için, mevcut devlet merkezli veya askeri yaklaşımı tamamlayacak ve 21. yüzyılın mevcut gerçeklerini ve zorluklarını ele alacak şekilde çatışma yönetimi ve isyanla mücadelenin askeri olmayan bileşenlerini içeren geniş tabanlı çok boyutlu bir yaklaşım önermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik İş birliği, Çatışma Yönetimi, Güvensizlik, Boko Haram, Batı Afrika ve Afrika*

1. Introduction

The escalating insecurity affecting Africa today underscores a troubling legacy of unresolved conflicts, divisive politics, ineffective leadership, social and economic marginalisation, militancy, insurgency, and terrorism. These challenges are not just historical. They carry a profound and persistent threat to the peace and stability of the entire region and require urgent and concerted action by all stakeholders. These challenges have grave implications for the socio-economic

growth and development of the region (Reno, 2009). It is concerning that these threats continue unabated given that most states in Africa appear to have failed in their mandate to protect and secure the lives and properties of their citizens (Cunliffe, 2010). Also, most of the sub-regional and regional organisations created to foster unity, cohesion, and progress to ensure that the continent is safe from this constant tension caused by insecurity have failed to address these concerns (Marangio, 2017). These changing dynamics of insecurity facing the continent have continued to embarrass not only African states but similarly the several Regional Economic Communities (RECs) established with the desire and aim of proffering “*African Solutions to African Problems*” (Møller, 2009).

This anecdote closely reflects the reality in the Horn of Africa, where the terrorist organisation Al-Shabaab has been executing a series of attacks in Somalia and Kenya. Additionally, extremist groups like the Allied Democratic Forces (ADF) are active in the Democratic Republic of Congo in Central Africa (Durmaz, 2019). The growing activities of insurgent groups across the Sahel and West Africa such as Al-Qaeda in the Maghreb (AQIM), the Janjaweed militia, Boko Haram, and the splinter group Islamic State in West African Province (ISWAP) have continued to impose their reign of terror and perform attacks with impunity with no signs of a resolution. This situation has led many scholars to claim that most African states are weak with ‘zero-capacity’ to tackle these challenges. Moreover, the inability of multilateral organisations to cooperate and ensure that this changing tide of insecurity is managed has led many to believe that they lack the structural, institutional capacity, and competence to deal with these threats and complex security problems (Woldemariam, 2011).

Although these security challenges have their own origins, intricacies, dynamics, and appear to be different, they have a single denominator: they all threaten the peace, security, stability, development, and growth of societies (Afolabi, 2009). It has been highlighted that no society that seeks to be progressive in the areas of governance, economy, human capital development and compete with other players in the global system will be able to achieve that when saturated with toxic, contentious, inter and intra-ethnic conflict, as well as regional and sub-regional insecurity (Wilén, 2009). These issues have a significant impact on slowing down the growth and development of any society and region (Kieh & Kalu, 2013). Therefore, multilateral organisations play a crucial role in managing insecurity and conflicts.

International organisations like the United Nations (UN), the African Union (AU), and the various RECs across Africa continue to show their concerns and misgivings regarding the constant extortions to peace and security in the region. Even though these actors have attempted to establish instruments to address these challenges, they have yielded minimal results in terms of effective implementation and execution (Kangdim, Yorgancıoğlu & Bulus, 2022). For example, the African Peace and Security Architecture (APSA) has been established by the AU to help proffer solutions to African problems and address challenges associated with insecurity and conflict (Berhe, 2017). Since its establishment over a decade ago, the APSA security framework has been facing a series of challenges which has slowed down its effective operationalisation (Tiruneh, 2010).

This article adds to the discussion on regional security cooperation in West Africa, focusing on the Boko Haram conflict in northeastern Nigeria and its impact on the Lake Chad region. The article utilises Karl Deutsch's security community theory to examine the following questions: What role has regional security cooperation played in combating the Boko Haram insurgency? How have the various actors responded to managing the conflict? What challenges do these regional actors face in containing the threat posed by this radical group? To achieve the research objectives, this article employs a qualitative research methodology that involves reviewing both academic and non-academic literature, as well as conducting face-to-face interviews and discussions with academics, security sector members, and policy experts. These key informants serve to complement other relevant sources for the study (YDÜ/SB/2018/302). The interviews were conducted between January 2019 and December 2020.

The article includes six sections. It starts with an introduction, followed by an analysis of theoretical perspectives on regional security cooperation concerning Boko Haram in West Africa. Next, it provides an overview of the Boko Haram conflict and its security impacts, along with the countermeasures taken by national, sub-regional, and regional actors. It then addresses the challenges these actors face and concludes with a summary of the study's findings.

2. Contending Theoretical Debates on the Politics of Regional Security Cooperation and the Boko Haram Question in West Africa

Regional Security Cooperation as a concept is shrouded with ambiguity and vague definitional challenges. This is because the concept of region, regionalism, and to an extent, regional security cooperation, is not insulated from these contested definitional and operational ambiguities (Buzan & Waever, 2003). There are studies that have shown that some groups of scholars contextualize a region to connote a geographical enclave where different continents such as Europe, Asia, Africa, the Americas, and Oceania exist. However, others contest the assertion that the regional concept is not limited to the geographical understanding of continents but depicts and represents a form of identity and ideational social construct of imagined economic, political, social, and cultural communities that share certain fundamental values and norms (Buzan & Waever, 2003, p. 304). This form of disambiguation is vital to enable one to have a clearer picture and perspective as to what regional security cooperation entails.

To further understand regional security cooperation, supporters of the Copenhagen School of Security Studies modelled this construct and understanding of Regional Security Cooperation into four distinct categories or typologies (Buzan & Waever, 2003, p. 93). This categorisation is in the form of “*alliances, collective security, security regimes, and security communities*”. *Alliances* represent the traditional concept of military security, which underpins the offensive and defensive capabilities of states against any form of threat or threat perception. According to proponents of this school, the alliance could be in the form of cooperation by states who are not united by geography but share a similar ideological stance and unite against a common aggressor (Buzan & Weaver, 2003, p. 93). The North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and the Warsaw Pact are examples of the category of security cooperation that work together for the security of their own ideological positions and thus want to control not only themselves but also the other side.

The second part of security cooperation is the paradigm of collective security. *Collective Security* draws most of its philosophical undertones from the 20th Century League of Nations and the broader framework of the UN. This text clarifies strategic security cooperation among states in response to threats, highlighting actions that promote global, regional, and sub-regional stability and peace (Kupchan & Kupchan, 1995). *Security regimes* form the third aspect of regional security cooperation. Security regimes represent “non-security” norms and components, which regulate certain acceptable universal standards and

behaviours amongst various states and non-state actors in the international system (Jervis, 1982; Koblenz, 2013). This security regime could be within the larger framework of laws governing international trade, international law, human rights, etc. The fourth component of this Regional Security Cooperation is framed within the context of what Karl Deutsch referred to as the Security Community.

Security community is conceptualised as a process whereby states that are aligned geographically or through the process of an imagined socio-economic, cultural and political communities come together and form a union or an organisation that will help strengthen and promote their geostrategic and security interests against any form of threat and threat perception capable of threatening their stability and development (Adetula, 2016). Based on the precedence that states who belong to or share certain political, economic, and socio-cultural membership will not fight each other. This is because, whenever conflicts arise, the community has a structured mechanism to manage and resolve disputes without resorting to violence. This approach is crucial, as violence can have severe consequences that threaten the peace and stability of the community (Deutsch, 2015). This categorisation of regional security cooperation further broadens the horizon and understanding, thus enabling one to form clearer picture and perspective in explaining why and how nations cooperate and unite in dealing with any form of threat to their collective peace and stability.

Following the conclusion of the Second World War in 1945, international politics underwent a significant transformation, particularly in regional security communities. Many nations, grappling with the extensive aftermath of the conflict, understood the need to create an institution dedicated to collective security. This initiative aimed to safeguard the international system and prevent another war from breaking out (Rathbun, 2011). This growing concern led to the establishment of several multilateral organisations (Bah, 2005; Nathan, 2016; Schoeman, 2002). In Africa, for example, these forms of community existed under the umbrella of the defunct OAU, which transformed into the AU, and the various RECs committed to helping African states manage conflicts and insecurity (Schoeman, 2002).

Even though these international institutions pursued certain objectives and aims, they all had one basic irreducible feature or characteristic, which was to ensure the collective security of all members and that their interests are protected and defended against any form of threat (Patrick 2008; Richmond 2019). Most of

these multilateral institutions also sought to enhance economic, political, and socio-cultural cooperation by engaging and encouraging actions that would ensure peace, security, and stability in their various regions. Through integration, the members are required to unite and combat any threat and threat perception to their development (Acharya, 2014; Cunliffe, 2013; Gelot, 2012). Many regional and global multilateral institutions, and in the region, have experienced a certain evolution in terms of their mandate to promote political, economic, and socio-cultural cooperation. Increasingly, they are also becoming more engaged in roles that will further strengthen security ties and prevent the outbreak of conflicts that could destabilise these regions (Tavares, 2009; Taylor, 2015).

These patterns of security arrangement in Africa deal with a wide range of issues tailored around the resolution and management of conflicts and other multiple threats and threat perceptions in the continent. Most countries in the continent have experienced several cases and incidences of conflicts and insecurity ranging from Civil Wars, coups and counter-coups, inter-ethnic conflicts, inter-religious conflicts, and politically instigated and instrumentalised conflicts (Adebajo, 2002; Baumann & Clayton, 2017; Fitz-Gerald, 2017). These security challenges have triggered certain regional and sub-regional security responses to these conflicts leading to the deployment of forces by the AU, ECOWAS, and ECOMOG in these troubled areas affected by conflicts. Examples of these conflicts in West Africa include the long-protracted Civil War in Liberia in 1997, and the 1999 conflict in Guinea Bissau. Furthermore, the Ivorian Civil War in 2002, the political crises in Guinea Conakry in 2006 and 2012, and another dimension of the conflict saw the emergence of an ethnic militia under the guise of the Tuareg militia taking over certain parts of Mali and declaring their independence (Makinda, Okumu, & Mickler, 2015). Intervention by sub-regional and regional actors saw the deployment of peacekeeping troops in Central, East, and Horn of Africa due to the long-lasting conflicts in Somalia, the Central African Republic and the Democratic Republic of Congo. The Civil War in Sudan and South Sudan saw responses by the AU and the EAC (Brosig, 2010; Wilén, 2012).

The end of the Cold War further changed the dynamics of these conflicts and insecurities, not only in Africa but also around the world (Crocker, Hampson & Aall, 2014; Kaldor, 2013). These conventional security threats were seen within the context of the breakdown of the political and democratisation process in most

transitioned societies, which often leads to instability and political uncertainty in such countries (Kaldor, 2013). These emergent security threats were considered to be the effects of the post-Cold War climate, where multiple socio-economic forces and cultural factors of change clash (Huntington, 1993). These clashes in civilisation and cultural forces resulted in violent responses from members of the society and powerful interests who galvanised, mobilised, and instrumentalised these forces of change as pernicious for violence, conflicts, and insecurity (Hagg & Kagwanja, 2007). It is this informed narrative that explains the rise of violent extremism and terrorist activities of groups like Boko Haram across West Africa (Olanrewaju, 2015).

To further justify the application of the *security community approach* in addressing the Boko Haram conflict in this article, is premised on the following points. Examining the threat posed by Boko Haram, which spans across Nigeria and member states of the Lake Chad community such as Chad, Cameroun and Niger. These states understood the fact that the threat posed by this group does not require a unilateral response but a multilateral counter-response, hence the need for collaboration and engagement by these sub-regional and regional actors to effectively combat the Boko Haram threat (Henneberg & Plank, 2020). Secondly, the ‘security community framework’, enabled these sub-regional and regional actors to easily create a common security mechanism to effectively combat complex transnational threats (Panke & Stapel, 2023). This framework saw the establishment of the Multinational Joint Task Force (MNJTF) involving the member states of the Lake Chad Basin for effective counterinsurgent activities against Boko Haram (Adela, 2023). The third justification for this theoretical approach is based on the fact that the actions and influence of Boko Haram pose a common existential threat not only to Nigeria but also to the sub-regional and regional levels. Therefore, addressing this threat at the multilateral level through joint intelligence gathering, sharing, and developing a joint security policy for effective counterinsurgent response is possible under a security community sub-regional and regional arrangement (Mutah, 2021; Panke & Stapel, 2023). It can also be said that a security community framework to combat the presence and activities of Boko Haram will not only lead to regional peace and stability, it will further strengthen the process of trust and confidence building by members of the community at the sub-regional and regional level because security community

framework prioritises peace and stability across regions over national differences of states (Opongo, 2022).

To conclude this section, despite the challenges facing these security communities in confronting security problems of the twenty-first century, they play a vital role in regional integration and maintaining stability in the international system. The next section seeks to address the Boko Haram and insecurity question in West Africa.

3. Boko Haram and the Insecurity Question in West Africa

Boko Haram, which means “Western Education is forbidden”, also known in Arabic nomenclature as “*Jama’tu Ahlis Sunna Lid da’awati Wal-Jihad*” (Murtada, 2013), is an organisation considered by many as nameless and amorphous given the fact that initially, the identity of those who were members of Boko Haram was not known to members of the public (Matfess, 2016). As an organisation, Boko Haram abhors “Western Civilisation” and all its imprints in Northern Nigeria. It aims to see the enthronement of an “Islamic Caliphate” in Northern Nigeria under the principles, tenets, and codes of Sharia Law (Waldek & Jaysekar, 2011). The actions and activities of the organisation became prominent in 2009 when it engaged in a fierce battle with Nigerian security agencies leading to the death of its founding leader, Mohammed Yusuf (Weeraratne, 2017). After its engagement with the Nigerian security forces, many believed that the organisation had been neutralized. In 2011, the group resurfaced and carried out a series of high-profile attacks, starting with the inauguration day bombing at the Police Headquarters in Abuja, followed by other attacks, which involved the UN building in Abuja, the bus park bomb blast in Nyanya Market in Abuja, the kidnapping of prominent personalities, children, schoolgirls, etc. among other attacks, and conducted raids with precision and lethality (Onuoha, 2012; Sieff, 2016; Tunde, 2014).

Due to the transnational character of this insurgent group, the conflict now presents a complex security dilemma not only for Nigeria, but its impact transcends the various sectors of security and also has sub-regional and regional implications (Kangdim, Yorgancıoğlu, Bulus, Muazu & Danladi, 2022; Onapajo & Uzodike, 2012). The conflict has not only increased the level of insecurity in Nigeria, but has wider security implications across the Lake Chad Region and West Africa. The conflict has destroyed and stalled economic activities in the

northeastern part of Nigeria and the Lake Chad region^{viii} accounting for around \$9 billion. At the humanitarian level, the conflict has caused hundreds of thousands of deaths, with over 2.4 million people displaced across the region, creating a serious humanitarian crisis. The environmental impact of the conflict cannot be overemphasized, because many have argued that the activities of this group have affected the agricultural business as well as the “blue-economic” or fish trade, fish-farming, maritime transport, and other sustainable water resource activities taking place in the Lake Chad region. The insurgents exploit these natural resources to their advantage as against most of the populace who were engaged in economic activity in the region. The debilitating effect of climate change, which has further increased conditions for the insurgents to exploit and galvanize to their advantage further, precipitated this. At the societal level, the continued negative misrepresentation and instrumentalisation of religion (Islam) by this group has been used as a tool for radicalisation and brainwashing, which has further increased the volatility of the conflict (CGTN Africa, 2017; de Montclos, 2014; IEP, 2017; Matfess, 2017; Oluwadare, 2016; Onyia, 2015; Premium Times, 2017; UNHCR Report, 2017).

At the sub-regional, regional, and global levels, the conflict falls within the larger context of the “Global War on Terrorism” narrative, given the fact that the group’s activities, rules of engagement, and transnational links with other designated Foreign Terrorist Organisations (FTOs), makes it one of the most dangerous terrorist groups in the world (IEP, 2017). Analysis of the consequences and high impact of the continued activities of this group shows that because of these high stakes attacks, the reconstruction, rehabilitation, and rebuilding of the North East alone amounts to over 2 trillion naira (\$9billion) a task Nigeria and other multilateral institutions believe will be daunting and challenging based on the dwindling fortunes of Nigeria’s economy, which is dependent on oil, and other challenges confronting most of these multilateral institutions (Rebuilding North to Cost, 2016).

Given the significant impact and complex threats posed by this terrorist group's ongoing attacks in the region, it is essential for national, sub-regional, and regional actors to respond collectively to combat this dangerous organisation. The

^{viii} Lake Chad Region in this article is used to refer to countries comprising Chad, Cameroun, Niger and Nigeria.

responses of these various actors will serve as the basis for the analysis in the next section of the article.

4. Regional Forces Response against Boko Haram

The activities of radical insurgent groups in Africa further complicate the existing security challenges of many states in the region, forcing national and regional actors to reconsider and reassess these activities (Bertram & Ellison, 2014; Boukhars, 2017; Maiangwa, 2013). The conflict in the Horn of Africa, where the EAC is battling with groups such as Alshabaab operating along the coast of Somalia and part of Kenya, the Lord's Resistance Army in Uganda, and the Central African Republic (Menkhaus, 2013; Robinson, 2014). Across West Africa and the Sahel region, terror groups such as Al-Qaeda in the Maghreb (AQIM), Boko Haram, the Janjaweed Militia, the Tuareg rebels, the Movement for Oneness and Jihad in West Africa (MUJAO) among other militant groups operating in the region (Dowd & Clionadh, 2013).

The presence and activities of these terrorist organisations have sub-regional and regional security implications for the stability and development of the continent (Walther & Retaille, 2010). To combat this problem, a series of multilateral responses were initiated by national, sub-regional, and regional actors such as the AU, ECOWAS, the Lake Chad Basin, and the G5 states in the Sahel region (Boukhars, 2017). This form of cooperation aimed at tackling these challenges was in line with the AU's policy principle of "non-indifference", which justified the intervention of these multilateral actors in line with the mantra of "Responsibility to Protect" (Berhe, 2017; Maathai, 2011; Makinda et al., 2015).

Most counterinsurgent responses against terrorist organisations in the region complied with the provisions set out by the African Union's Peace and Security Council led initiative of the African Peace and Security Architecture (Berhe, 2017; Makinda et al., 2015). At the regional level, the African Union has continued to show significant commitment in responding to the threat posed by the Boko Haram terror group, which culminated in the establishment of the Multinational Joint Taskforce (MNJTF) in 2015 by member nations of the Lake Chad Basin Commission. At the time of its establishment, the MNJTF was mandated with the responsibility of ensuring that the activities of this terrorist organisation (Boko Haram) were contained (MNJTF, 2024). The AU supported the MNJTF with an additional 7,500 troops (Boko Haram crisis, 2015), further

extended the mandate of the task force (AU, 2019), and provided financial assistance to the MNJTF through the African Peace Facility (African Peace Facility, 2019). Furthermore, this regional actor, continues to support these forces with strategic, technical, and operational support and ensures that the presence and threat of terror groups are eliminated (MNJTF, 2024).

Sub-regional actors, notably the ECOWAS, the LCBC, and the G5 States at the Sahel², have all shown commitment and resolve to tackle the threat posed by not only Boko Haram but other terror-related groups operating across the sub-region (Athie, 2018). Promoted synergy, coordination and harmonisation in the effective exchange and collection of intelligence and supported cooperation between the MNJTF and the Task Force established by the G5 countries in the Sahel (Rupesinghe, 2018). This engagement is meant to further strengthen better coordination in the counterinsurgent efforts against Boko Haram and other terror-related groups operating in the region.

At the national level, the Nigerian government set up the “*National Action Plan for Preventing and Countering Violent Extremism*” in 2017 (UNODC Country Office Nigeria, 2018; UNODC Country Office Nigeria, 2022). This four-point strategic plan was aimed at strengthening inter-agency cooperation, effective community engagement, ensuring that the doctrine and principle of the rule of law were adhered to, and finally, through effective strategic partnerships between states and non-state actors. In this context, the factors and conditions that foster radical and extremist views were to be confronted and counteracted (World Alliance Club de Madrid, 2017).

The measures taken by these regional forces to confront the insurgency recorded some degree of success. These included: stifling the territorial expansion of Boko Haram to other parts of the continent, the recapture of some cities and areas previously captured by the group, the arrests and massive casualties suffered by the group, and the distortion of their combat strategy, forcing them to resort to other tactics (Okoye, 2018; LCBC, 2018; ADF, 2018). These successes led to the popular phrase by the Nigerian President Muhammadu Buhari, that “*Boko Haram is technically defeated*” (Nigeria Boko Haram, 2015; Blanchard & Husted, 2013) because they were no longer able to carry out coordinated attacks. Further analysis

Lake Chad Region in this article is used to refer to countries comprising Chad, Cameroun, Niger and Nigeria. Niger.

also revealed these concerted efforts by sub-regional and regional actors such as ECOWAS, LCBC, AU, and national governments towards countering the presence and activities of Boko Haram through several ‘non-kinetic’, forceful initiatives and action plans. These include among others, embarking on programs that will lead to socio-economic development in the region such as vocational and technical training that will serve as an avenue for job creation for the large youth population and reduce the risk of their exposure and vulnerability to violent extremism (Comolli, 2019; McDaniel, 2020; Adelaiye & Fadason, 2024). Through the process of dialogue, mediation, and collaboration at the national, sub-regional, and regional levels, initiatives such as *Operation Safe Corridor* saw the rehabilitation of repentant members of Boko Haram after undergoing a series of psycho-social and spiritual therapy reintegrated back into the community (Ugwueze, Ngwu & Onuoha, 2022). As put forward by Adenuga & Olatunji, (2024) the interventions by states and non-state actors at various levels in the continent towards countering and combating the threat by Boko Haram further saw an increase in humanitarian aid and assistance to victims of the Boko Haram conflict. This has also led to the return, reintegration, and resettlement of internally displaced persons to their communities. The emphasis by organisations such as the AU on African states to build institutions that promote good governance and its ideals, especially in marginalized areas will not only build trust but will enhance transparency, rule of law, accountability, and legitimacy of state institutions which will invariably prevent conditions that will give rise to the presence of insurgents and other violent of non-state actors such as Boko Haram to thrive and justify their actions (Aluko, Apeloko, Chukwudi, & Paimo, 2023; Bala & Tar, 2021). Closely related to this, is also the joint effort of AU, ECOWAS, and other actors through effective border surveillance, which has resulted in disrupting Boko Haram’s illicit flow of cash and other forms of transnational organized crimes such as trafficking of drugs, persons, and arms (Ateku & Owusu-Mensah, 2023). These combined efforts have greatly reduced the impact and threats of attacks by Boko Haram.

The resurgence of attacks complicates the successes and achievements of the counterinsurgency. The group continues to carry out coordinated attacks, resulting in significant casualties. This renewed wave of violence highlights the missing components and challenges that hinder regional security cooperation in the fight against this terrorist organisation.

5. Regional Cooperation and the Boko Haram Question: The Missing Components

Despite the various efforts and attributed successes by national, sub-regional, and regional actors towards countering the activities of violent non-state actors such as Boko Haram, challenges persist, which limits the effectiveness of these counterinsurgent engagements and efforts. Therefore, this part of the article seeks to address the missing components or challenges faced by relevant actors at the regional level in addressing the Boko Haram conflict in West Africa.

Studies by terrorism experts revealed that combating terrorism and insurgency is expensive (Bjørge, 2004; Freeman, 2011). It requires adequate funding and resources to make a meaningful impact (Bolz Jr, Dudonis & Schulz, 2011; Donohue, 2008; Mehta, 2018). In an interview with a Senior Research Fellow at the Nigerian Defence Academy, Kaduna, he stated that funding for counter-insurgency and counter-terrorism is essential because the operational success or failure of these efforts depends on the resources available to fund and sustain the mission (Anonymous Interview, January 26, 2019). The various measures initiated by the regional actors in combating the insurgency have been marred by inadequate funding. The MNJTF and the G5 Sahel Taskforce cannot tackle the threat of Boko Haram and other groups operating across the region because of limited funding (Belfakir, 2018). Inadequate funding due to the lack of commitment by member states in contributing to these counterinsurgency missions affects the effective operational functions of the Task Force. With an estimated budget of \$700Million, the MNJTF still faces funding challenges because of the lack of commitment of members to fund these operations, with other member countries labelling it as '*Nigeria's problem*' (Assanvo, Abatan & Sawadogo, 2016). This position was further re-echoed by the former Foreign Affairs Minister of Nigeria Dr. Geoffrey Onyeama, stating that 'since the inception of the force, Nigeria has been the major contributing nation and this has slowed down the effectiveness of the organisation in achieving her stated mandate' (NAN, 2016).

A reductive counterinsurgent, counterterrorism and peacekeeping strategy is another challenge affecting actors in their conflict management engagement in the region (Ero, 2017). The statement made by the AU secretariat, Moussa Faki Mahamat, in his maiden speech to the secretariat in 2017 indicated that conflict management and counterterrorism involve a compendium of many aspects and

approaches to make it more meaningful. This statement further reconfirmed the need for a change of strategy in conflict management by the regional actors. The current approach to confronting security challenges in the continent places more emphasis on the ‘use of force’. This approach is becoming unsustainable and may not address the complex security challenges of the twenty-first century (Ero, 2017). In an interview with a conflict resolution researcher at the Arthur V. Mauro Centre for Peace and Justice, University of Manitoba, he explained that countering the monstrosity of Boko Haram through the “*military approach*” cannot end the insurgency because Boko Haram cannot be defeated with bullets (Anonymous Interview, January 18, 2019). This narrative is vital given the fact that many have criticized the current fight against these terrorist organisations for ignoring counterinsurgent initiatives such as negotiation, and the pernicious drivers and forces promoting violent extremism (Fitz-Gerald, 2017; ICG, 2017; UN SC/12679, 2017). The reductive counterterrorism strategy makes it difficult for these regional forces to counter the threats posed by the insurgents given that they have increasingly developed the resilience and adaptability to overpower officers of the MNJTF, forcing them to retreat and abandon their bases. Therefore, fighting the Boko Haram insurgency with a military approach and strategy is not only lethargic and expensive but also cannot guarantee or provide a long-term solution to the problem, as a senior researcher at the Transnational Threats and International Programme, Institute for Security Studies, ISS, Pretoria, South Africa, said in an interview (Anonymous Interview, January 7, 2020).

The lack of clarity and effective coordination in containing the threat posed by Boko Haram in the region points to another failure and dearth of strategy (Onapajo, 2017). The current counterinsurgent approach is characterised by many interconnected bottlenecks and challenges. This stems from the delay in the deployment of troops to the MNJTF, the incoherent and asymmetric chain of command structure, and the lack of any effective rules of engagement and effective coordination in intelligence gathering and sharing amongst other contending issues. In an interview with a conflict resolution researcher at the Arthur V. Mauro Centre for Peace and Justice have faulted the regional actors for not stating how each of these processes should be implemented to make any significant inroads in countering the threat posed by this group. The lack of effective coordination in regard to how the MNJTF, and the G5 states in the Sahel are carrying out their mandate has affected the smooth implementation and

success of the counter-response against the Boko Haram threat (Anonymous Interview, January 18, 2019). In another interview with a cross-cultural negotiator and lecturer (historian) at the University of Jos, Nigeria, the poor decisions of some senior officers and commanders not only reflect a systemic misrepresentation of the conflict, but also affect the operational and tactical strategies of the MNJTF (Anonymous Interview, January 11, 2019). It was further revealed that the current counterinsurgent approach aims to provide a “quick-fix” solution to the problem without addressing the inherent structural and institutional conditions that led to the emergence of this group. A senior researcher at the Transnational Threats and International Programme, Institute for Security Studies, ISS, Pretoria, South Africa highlighted that the current structural design of the counterterrorism strategy may not tackle the main grievances and factors that gave rise to violent extremism in the continent (Anonymous Interview, January 7, 2019).

In an interview with a Senior Research Fellow at the Nigerian Defence Academy, Kaduna, he stated that the role and commitment of political actors across the continent in conflict management and counterterrorism are increasingly being scrutinized. This is because the success and failure of any counterinsurgent efforts depend on the willingness, capacity, and commitment in driving the process and ensuring it yields the desired aim. However, this critical aspect of counterterrorism and the fight against Boko Haram and other extremist groups in the region is affected by the lack of cooperation and willingness by actors in this fight (Anonymous Interview, January 26, 2019). Against this backdrop, many argue that the continued presence and attacks carried out by these groups are a consequence of the lack of commitment by African leaders in taking decisive actions and policy stances in dealing with this problem (Bappah, 2016). For example, the failure of the Nigerian government under Dr. Goodluck Jonathan to take decisive steps and show serious commitment in the fight against the Boko Haram insurgents (Walker, 2014). This could further be demonstrated by the inability of the government to prosecute individuals suspected of sponsoring and financing the activities of this terrorist group (Boko Haram sponsors, 2011; Ibenegbu, 2017). The lethargic response of the state after the kidnap of over ‘200 Girls at a government secondary school Chibok’ in Bornu state among other series of attacks carried out by this terror group emphasized the leadership question and their capacity to manage conflict (Kidnappings in Nigeria, 2014).

The '*Policy versus Praxis*' challenge is another conundrum facing actors in countering the challenges of insecurity in the region. In an interview with a conflict resolution researcher at the Arthur V. Mauro Centre for Peace and Justice stated that most sub-regional and regional actors increasingly find it increasingly difficult to translate and implement initiatives meant for confronting security challenges and ensuring their actualisation in the practical sense. Theoretically, these actors do not lack programmes to address the challenges of terrorism and other cases of insecurity in the region, but translating them into actionable plans remains a major challenge (Anonymous Interview, January 18, 2019). For example, the African Peace and Security Architecture emerged as a requisite condition in helping the regional players 'proffer solutions to the problems' facing the region. However, an assessment of the functionality of the framework since its establishment over a decade ago reveals the policy versus praxis trade-off. The African Centre for the Study and Research on Terrorism (ACRST), the Terrorism Centre in Chad, and even the National Action Plan for Preventing and Countering Violent Extremism in Nigeria have yet to function and operate to their fullest capacity in terms of countering the various threats facing the region said in an interview with Retired AVM Danbaba (a Nigerian security official) (ICG, 2016; (Anonymous Interview, December 12, 2018).

Effective Civil-Military relations are important in assessing the impact of any peacekeeping, counterterrorism, or insurgency (Conley, 2017). Members of the MNJTF have been accused of not engaging with members of the communities they are tasked with protecting. There are several cases where members of the Taskforce have been accused of engaging in extra-legal activities that violate the individual rights and liberties of citizens (Nigeria: Senior members, 2015; Searcey, 2017; UN Committee tells, 2017). Because of these allegations, members of the Taskforce and the military high command have not attempted to counter this narrative, but have threatened human rights groups with sanctions and expulsion in the areas affected by the conflicts. This has resulted in many observers claiming that attacking human rights organisations is not the best platform for addressing this issue (Nigerian Military calls, 2018; Nigeria concerned over, 2018).

The resurgence of attacks by the Boko Haram insurgents further complicates the current counterinsurgent efforts against the group on the continent (Honestly, I am Worried, 2018; Nigeria: Concern over, 2018). In an interview

with a security expert and consultant in Jos said that these attacks reveal the failure of relevant actors to deal with the complexities and recent trends in the conflict (Anonymous Interview, December 11, 2018). Many have attributed this new spate of attacks to several factors such the emergence of two factions, namely Boko Haram and the Islamic State West Africa Province (ISWAP). The former is led by Abubakar Shekau while the latter is under Maman Nur (Zenn, 2019b). Second, the change in operational tactics by the two factional groups saw the MNJTF and other stakeholders grappling to understand how to respond to the conflict. This further complicates the efforts by these actors to combat the threat posed by these insurgent groups given the fact that each faction has its own style and Modus Operandi (Zenn, 2019a). With all these nuances, the group seems more organized and bolstered judging by the intensity of attacks they have carried out across the Lake Chad region (Salkida, 2019). Third, the return of over 6000 suspected ISIS fighters to the terrorist organisation has further increased their capacity to organize and carry out attacks with precision and lethality (Adepegba, Adeoye, Alagbe & Ajaja, 2017; Faye, 2019). In an interview with a group of experts (retired AVM Danbaba (a Nigerian security official), a senior researcher at the Transnational Threats and International Programme and a conflict resolution researcher at the Arthur V. Mauro Centre for Peace and Justice) highlighted that the group now controls the blue-economic and agricultural activities across the LCBC area, enabling it to raise funds. Through several other black-market channels and transnational criminal activities, it has further increased its financial capacity to expand and also change the dynamics of the conflict (Anonymous Interviews, December 12, 2018; January 7, 2019 & January 18, 2019).

The implication of this is an increase in humanitarian crises in the region leading to massive casualties suffered by members of the MNJTF in Metele village, where over 23 soldiers lost their lives and 31 were injured (Aluko, 2018). The attack on the Jakana Military base in Maiduguri killed 6 soldiers (Kelly, 2019). The recapturing of territories earlier captured by the MNJTF, as well as the massive looting of military equipment and hardware complicate the current response by the MNJTF and other regional actors in the fight (Omirin, 2018). With the culture of 'secrecy', where officers are barred from speaking to the media, reporting deaths has become so pervasive that it has become difficult to ascertain the actual number of casualties suffered by the MNJTF (Cascais, 2019).

However, a published by the Wall Street Journal revealed that over 1,000 soldiers had been secretly buried by the Nigerian military and the MNJTF in order to create the impression that they had defeated the insurgents, which showed the failure of actors to address the recent trend and dynamics in the conflict. These further questions the validity of the statement that the terrorist group has been ‘technically defeated’, rendering it nothing more than a political statement with no empirical evidence to prove that the group has been defeated (Ameh, Nwogu & Aluko, 2019; Busari, 2018; Parkinson, 2019).

6. Conclusion

Regional security cooperation is crucial in the fight against terrorism and insurgency. This is because, terrorism with all its ramifications affects every facet of human life, and combating it is the responsibility of all actors at the global, regional, sub-regional, and national levels. It was from this lens that this article examined the regional security responses in managing the threat posed by the Boko Haram terrorist organisation in West Africa.

The analysis of this article suggests that despite the various multilateral responses and efforts against Boko Haram, regional actors are still confronted with challenges in combating terrorism in the region. These challenges clearly reveal the missing components in combating terrorism, insurgency, and other transnational threats in the sub-region. The actors have been unable to address issues relating to certain operational ambiguities in their counterinsurgent efforts given that the current strategy may not deal with the recent trends and resurgence of attacks by this group. Furthermore, the failure of political actors to be decisive and committed to combating terrorism in the region is another problem. Other deficiencies are related to the inability of actors to ensure that policies are converted into actionable and practical processes within the counterinsurgent response. The current counterinsurgent initiatives set out by these actors are reductive given the fact that they negate other “non-military” aspects of counterinsurgency, as they are not designed to address the inherent and deep-rooted factors that led to the emergence of these extremist organisations in the region. The current measures in combating terrorism are structurally designed to offer a ‘quick-fix’ solution as opposed to providing a long-lasting and sustainable solution to the problems.

For an effective counterinsurgent or terrorism response, regional players need to ensure:

- i. Members are responsive to their financial commitment by contributing to their quota in the fight against terrorism, insurgency, and conflict in the region.
- ii. De-emphasize total reliance on the “use of force” to combat terrorism, but should be open to the possibility of adopting other non-military measures to complement the military strategy, which has the possibility of opening up new frontiers and vistas in conflict management in the twenty-first century.
- iii. State, sub-regional, and regional actors need to show the commitment, willingness, and operational capacity to confront the challenges of insecurity in the continent.
- iv. Stringent steps should be taken by relevant actors to cascade these non-kinetic solutions and policies practically.
- v. Relevant actors should ensure punitive measures are applied to individuals guilty of committing Human Rights Violations, as this will enhance effective community engagement, civil-military relations, and confidence building between members of the community and the military sector.
- vi. There is a need for more collaborations among national, sub-regional, and regional actors in terms of intelligence gathering and sharing for effective counterinsurgent engagements.
- vii. Relevant actors should address the root causes, drivers, and triggers of the Boko Haram conflict by addressing socio-economic problems and strengthening the institutional capacity for good governance and public trust in government policies.

REFERENCES

- Acharya, A. (2014). Global international relations (IR) and regional worlds: A new agenda for international studies. *International studies quarterly*, 58(4), 647-659.
- Adebajo, A. (2002). *Liberia's civil war: Nigeria, ECOMOG, and regional security in West Africa*. Lynne Rienner Publishers.
- Adela, G. (2023). Institutional counterinsurgency frameworks in the Lake Chad Basin: the case of the Multinational Joint Task Force against Boko Haram. *Defense & Security Analysis*, 39(1), 91-110.
- Adelaiye, S., & Fadason, D. W. (2024). Counterterrorism laws and state repression in the aftermath of the 9/11 attacks. *Critical Studies on Terrorism*, 1-27.
- Adenuga, G. A., & Olatunji, A. O. (2024). Negotiating Peace or Peace on Trial: Armed Banditry and the Cacophony of Blanket Amnesty. In *Armed Banditry in Nigeria: Evolution, Dynamics, and Trajectories* (pp. 279-302). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Adepegba A., Adeoye G., Alagbe J., and Ajaja, T. (2017, December 16). 6000 ISIS fighters may join Boko Haram-Experts. *Punch News*. <https://punchng.com/6000-isis-fighters-may-join-forces-with-bharam-experts/#:~:text=Security%20experts%20have%20warned%20that,be%20returning%20to%20the%20continent>.
- Adetula, V. (2016). Principle and practice of supranationalism in ECOWAS and the implications for regional integration in West Africa. *Political Science Review*, 7(1), 17-34.
- Afolabi, B. T. (2009). Peacemaking in the ECOWAS region: Challenges and prospects. *Conflict Trends*, 2009(2), 24-30.

Africa Union. (2019, April 18). *Communique of the 838th AUPSC on countering terrorism and violent extremism in the Lake Chad; and renewal of mandate of the G5 Sahel Joint Force*. <https://www.peaceau.org/en/article/communique-of-the-838th-meeting-of-the-aupsc-on-countering-terrorism-and-violent-extremism-in-the-lake-chad-and-the-sahel-regions-and-renewal-of-mandate-of-the-g5-sahel-joint-force>

African Peace Facility: African Union Peace & Security Operations boosted by an additional €800 million from the European Union. (2019, July 22). European Commission - Press release. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/it/ip_19_3432

Aluko, A. J., Apeloko, O. D., Chukwudi, C. E., & Paimo, O. T. (2023). Deradicalisation of Boko Haram Insurgents and Bandits: A Soft-power Approach in Sub-Saharan Africa. *African Reinnassance*, 191-213.

Aluko, O. (2018, November 29). Metele attack: Army confirms 23 soldiers killed, 31 others injured *Punch News*. <https://punchng.com/metele-attack-army-confirms-23-soldiers-killed-31-others-injured/>

Ameh J., Nwogu S., and Aluko O. (2019, August 2). Controversy over alleged secret burial of 1000 soldiers. *Punch News*. <https://punchng.com/controversy-over-alleged-secret-burial-of-1000-soldiers/>

Assanvo, W., Abatan, J. E. A., & Sawadogo, W. A. (2016). West Africa Report. *Assessing the Multinational Joint Task Force against Boko Haram*, 19.

Ateku, A. J., & Owusu-Mensah, I. (2023). Insecurity and regional actors' role in securing Africa: an analysis of the role of ECOWAS, SADC, and IGAD in countering terrorism. In *African Security in the Anthropocene* (pp. 145-164). Cham: Springer Nature Switzerland.

Athie, A. (2018). Coordinated response key to G5 Sahel Joint Force success. *IPI Global Observatory*. <https://reliefweb.int/report/mali/coordinated-response-key-g5-sahel-joint-force-success>

- Bah, A. M. (2005). West Africa: From a security complex to a security community. *African Security Studies*, 14(2), 77-83.
- Bala, B., & Tar, U. A. (2021). Regional cooperation in West Africa: Counter-terrorism and counter-insurgency. *African Security*, 14(2), 186-207.
- Bappah, H. Y. (2016). Nigeria's military failure against the Boko Haram insurgency. *African Security Review*, 25(2), 146-158.
- Baumann, J., & Clayton, G. D. (2017). Mediation in violent conflict. *CSS Analyses in Security Policy*, 211.
- Belfakir, F. (2018, December 30). G5 Sahel Force Struggles with funding, coordination, *VOA News*. <https://www.voanews.com/a/g5-sahel-force-struggles-with-funding-coordination/4719434.html>
- Berhe, M. G. (2017). The norms and structures for African peace efforts: The African peace and security architecture. *International peacekeeping*, 24(4), 661-685.
- Bertram, S., & Ellison, K. (2014). Sub Saharan African terrorist groups' use of the Internet. *Journal of Terrorism Research* 5(1), Special issue, 5-26.
- Bjørngo, T. (Ed.). (2004). *Root causes of terrorism: Myths, reality and ways forward*. Routledge.
- Blanchard, L. P., & Husted, T. F. (2013). *Nigeria: Current issues and US policy*. Congressional Research Service.
- Boko Haram crisis: African Union backs regional force of 7500 troops. (2015, January 30). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-31057147>
- Boko Haram sponsors: SSS detains senator, (2011, November 22) *Daily Post*, <https://dailypost.ng/2011/11/22/boko-haram-sponsors-sss-detains-senator/>

Bolz Jr, F., Dudonis, K. J., & Schulz, D. P. (2011). *The counterterrorism handbook: Tactics, procedures, and techniques*. Crc Press.

Boukhars, A. (2017). Overcoming the barriers to Regional Security Cooperation in West Africa and the Sahel. *World Politics Review*, 20.

Brosig, M. (2010). The multi-actor game of peacekeeping in Africa. *International Peacekeeping*, 17(3), 327-342.

Busari, K. (2018, December 8). Nigerian govt lying about Boko Haram ‘defeat’; terrorists controlling territories – APC Reps. *Premium Times*.
<https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/299848-nigerian-govt-lying-about-boko-haram-defeat-terrorists-controlling-territories-apc-reps.html?tztc=1>

Buzan, B., & Waeber, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security* (Vol. 91). Cambridge University Press.

Cascais, A. (2019, July 29). 10 Years of radicalization: Boko Haram. *DW News*.
<https://www.dw.com/en/10-years-of-radicalization-boko-haram/a-49781704>

China Global Television Network Africa (CGTN Africa). (2017, February 15). New Figures put Boko Haram Death Toll at 100,000 [video].
<https://www.youtube.com/watch?v=2uM9ppHmpk8>

Comolli, V. I. R. G. I. N. I. A. (2019). West Africa and the Sahel. *Counterterrorism Yearbook 2019*, 75-82.

Conley, B. (2017). The ‘Politics of Protection’: Assessing the African Union’s Contributions to Reducing Violence Against Civilians. *International peacekeeping*, 24(4), 566-589.

Crocker, C. A., Hampson, F. O., & Aall, P. (2014). A global security vacuum half-filled: Regional organizations, hybrid groups and security management. *International Peacekeeping*, 21(1), 1-19.

Cunliffe, P. (2010). Dangerous duties: power, paternalism and the 'responsibility to protect'. *Review of International Studies*, 36(S1), 79-96.

Cunliffe, P. (2013). *Legions of peace: UN peacekeepers from the Global South*. CH Hurst & Co.

de Montclos, M.-A. (2014). *Nigeria's interminable insurgency? Addressing the Boko Haram crisis*. Chatham House. United Kingdom.

Deutsch, K. W. (2015). *Political Community and the North American Area* (Vol. 2305). Princeton University Press.

Donohue, L. K. (2008). *The cost of counterterrorism: Power, politics, and liberty*. Cambridge University Press.

Dowd, C., & Raleigh, C. (2013). The myth of global Islamic terrorism and local conflict in Mali and the Sahel. *African affairs*, 112(448), 498-509.

Durmaz, M. (2019, April 26). Is DAESH making inroads in DR Congo?. *TRT World*. <https://www.trtworld.com/africa/is-daesh-making-inroads-in-dr-congo-26178>

Economic Impact of Boko Haram in Nigeria's North East now \$9billion – Buratai. (2017, August 11). *Premium Times*. <https://www.premiumtimesng.com/news/more-news/239927-economic-impact-boko-haram-nigerias-north-east-now-9billion-buratai.html>

Ero, C. (2017, July 31). The African Union must adapt to changing realities, *The Mail & Guardian*. <https://mg.co.za/article/2017-07-31-the-african-union-must-adapt-to-changing-realities/>

Faye, A. K. (2019, August 2). West Africa must confront its foreign terrorist fighters. *ISS Today*. <https://issafrica.org/iss-today/west-africa-must-confront-its-foreign-terrorist-fighters>

- Fitz-Gerald, A. (2017). Towards a common doctrine for African Standby Force-led peace operations. *International peacekeeping*, 24(4), 616-638.
- Freeman, M. (2011). The Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology. *Studies in Conflict and Terrorism*, 34(6), 461-475.
- Gelot, L. (2012). *Legitimacy, peace operations and global-regional security: The African Union-United Nations partnership in Darfur*. Routledge.
- General panic: Why did Nigeria ban UNICEF? (2018, December 18). *The Economist*. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/12/22/why-did-nigeria-ban-unicef>
- Hagg, G., & Kagwanja, P. (2007). Identity and peace: Reconfiguring conflict resolution in Africa. *African Journal on Conflict Resolution*, 7(2), 9-35.
- Henneberg, I., & Plank, F. (2020). Overlapping Regionalism and Security Cooperation: Power-Based Explanations of Nigeria's Forum-Shopping in the Fight against Boko Haram. *International Studies Review*, 22(3), 576-599.
- Honestly I am Worried on the Sudden resurgence of Boko Haram – Ndume. (2018, September 7). *Vanguard News*. <https://www.vanguardngr.com/2018/09/honestly-i-am-worried-on-the-sudden-resurgence-of-boko-haram-ndume/>
- Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations. *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Ibenegbu G. (2017, November 4). Boko Haram sponsors revealed are they really guilty? *Naij*.
- Ibrahim, J., & Bala, S. (2018). *Civilian-led governance and security in Nigeria after Boko Haram*. Washington, DC: United States Institute of Peace.
- Institute for Economics and Peace (IEP). (2015). *Global Terrorism Index 2015*. <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2015>

Institute for Economics and Peace (IEP). (2017). *Global Terrorism Index 2017*. <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2017>

International Crises Group (ICG). (2016, March 30). Chad: Between Ambition and Fragility. <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/chad/chad-between-ambition-and-fragility>

International Crises Group (ICG). (2017, March 8). Fighting Boko Haram Beyond Military Measures. <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/chad/246-fighting-boko-haram-chad-beyond-military-measures>

Jervis, R. (1982). Security regimes. *International organization*, 36(2), 357-378.

Kaldor, M. (2013). *New and old wars: Organised violence in a global era*. John Wiley & Sons.

Kangdim, D. M., Yorgancıoğlu, C., & Bulus, K. (2022). The Strategic Security Engagement between the African Union and the European Union in Conflict Management in Africa: The Challenges. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(41), 227-259. <https://doi.org/10.17134/khosbd.1101701>

Kangdim, D. M., Yorgancıoğlu, C., Bulus, K., Muazu, A. Y., & Danladi, S. K. (2022). The impact of the Boko Haram insurgency in Nigeria: A multi-sectoral analysis. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 31(1), 157-172. <https://doi.org/10.26650/siyasal.2022.31.1054025>

Kelly, F. (2019, July 18). Nigeria: Islamic State fighters attack Jakana military base after deadly ambush. *The Defense Post*. <https://www.thedefensepost.com/2019/07/18/islamic-state-attack-jakana-nigeria-ambush/>

Kidnappings in Nigeria: A Clueless Government. (2014, May 10). *The Economist*. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2014/05/10/a-clueless-government>

Kieh, G. K., & Kalu, K. (Eds.). (2013). *West Africa and the US war on terror*. Routledge.

Koblentz, G. D. (2013). Regime security: A new theory for understanding the proliferation of chemical and biological weapons. *Contemporary Security Policy*, 34(3), 501-525.

Kupchan, C. A., & Kupchan, C. A. (1995). The promise of collective security. *International security*, 20(1), 52-61.

Lake Chad Basin Commission (LCBC). (2018, May 8), *MNJTF communicates*. Lake Chad Basin Commission, N'Djamena. <https://www.cblt.org/en/news/mnjtf-communicates>

Maathai, W. (2011). Challenge for Africa. *Sustainability Science*, 6(1), 1-2.

Maiangwa, B. (2013). West Africa's terrorist challenge and the dynamics of regional response. *Insight on Africa*, 5(1), 1-18.

Makinda, S. M., Okumu, F. W., & Mickler, D. (2015). *The African Union: Addressing the challenges of peace, security, and governance*. Routledge.

Marangio, R. (2017). Global–Regional Relations in Peace and Security: The Challenge of Cooperation. *International Peacekeeping*, 24(2), 350-354.

Matfess, H. (2016, July 7). Boko Haram: We're dealing with a faceless Insurgency – UNHCR Official. *Nigerian Tribune*.

Matfess, H. (2017, July 17). How Nigeria's Boko Haram Crackdown Harms Local Economies: Harsh Trade Restrictions Have Revived Smuggling, *Foreign Affairs*.

McDaniel, I. (2020). *Economic Origins of Terrorism in the Sahel: An Examination of Terrorism in Niger, Nigeria, and Burkina Faso* (Doctoral dissertation).

Mehta, A. (2018, May 16). Here's how much the US has spent fighting terrorism since 9/11. *Defense News*. <https://www.defensenews.com/pentagon/2018/05/16/heres-how-much-the-us-has-spent-fighting-terrorism-since-911/>

Menkhaus, K. (2013). *Somalia: State collapse and the threat of terrorism*. Routledge.

Møller, B. (2009). The African Union as a security actor: African solutions to African problems?. Working Paper no. 57, *Regional and Global Axes of Conflict*. Crisis States Working Papers Series No.2. <https://eprints.lse.ac.uk/28485/1/WP57.2Moller.AU.pdf>

Murtada, A. (2013). *Boko Haram in Nigeria: Its beginnings, principles and activities in Nigeria*. SalafiManhaj. http://download.salafimanhaj.com/pdf/SalafiManhaj_BokoHaram.pdf

Mutah, J. (2021). *Transnational Cooperation to Combat Boko Haram: The Multinational Joint Task Force (MJNTF)*. Doctoral Thesis. University of Baltimore.

Nathan, L. (2016). *Community of insecurity: SADC's struggle for peace and security in southern Africa*. Routledge.

News Agency of Nigeria (NAN). (2016). Official website. <https://nannews.ng/>

Nigeria Boko Haram: Militants 'technically defeated' – Buhari. (2015, December 24). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-35173618#:~:text=Nigeria%20has%20%22technically%20won%20the,security%20forces%20or%20population%20centres>

Nigeria concerned over Amnesty International damaging activities. (2018, December 18). *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/18/nigeria-concerned-over-amnesty-internationals-damaging-activities>

Nigeria: Concern over Resurgence of Boko Haram attacks in North East. (2018, September 17). *This Day*.
<https://www.thisdaylive.com/index.php/2018/09/17/concern-over-resurgence-of-boko-haram-attacks-in-north-east/>

Nigeria: Senior Members of Military must be investigated for war crimes. (2015, June 3). *Amnesty International*.
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/nigeria-senior-members-of-military-must-be-investigated-for-war-crimes/#:~:text=The%20Nigerian%20military%2C%20including%20senior,comp rehensive%20report%20by%20Amnesty%20International>

Nigeria'll not question neighbors' finance commitment to war on Boko Haram. (2016, May 13). *Vanguard*. <https://www.vanguardngr.com/2016/05/nigeriall-not-question-neighbours-financial-commitment-war-boko-haram/>

Nigerian Military calls for Amnesty International ban. (2018, December 17). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-46593180>

Okoye, F. (2018, April 30). MNJTF counts successes in Lake Chad region. *Leadership Newspaper*.

Olanrewaju, J. (2015). Globalization of Terrorism: A case study of Boko Haram in Nigeria. *International Journal of Politics and Good Governance*, (6), 1-22.

Oluwadare, A. J. (2016). Boko Haram Terrorism in the Lake Chad Basin Region: Implications for Subregional Security. *Journal of International and Global Studies*, 8(1), 40-56.

Omirin, O. (2018, November 24). Boko Haram's deadly resurgence. *Daily Trust*.
<https://dailytrust.com/boko-harams-deadly-resurgence/>

Onapajo, H. (2017). Has Nigeria defeated Boko Haram? An appraisal of the counter-terrorism approach under the Buhari administration. *Strategic Analysis*, 41(1), 61-73.

- Onapajo, H., & Uzodike, U. O. (2012). Boko Haram terrorism in Nigeria: Man, the state, and the international system. *African Security Review*, 21(3), 24-39.
- Onuoha, F. C. (2012). Boko Haram: Nigeria's Extremist Islamic Sect. *Al Jazeera Centre for Studies*, 29(2), 1-6.
- Onyia, C. (2015). Climate change and conflict in Nigeria: The Boko Haram challenge. *American International Journal of Social Science*, 4(2), 181-190.
- Opongo, E. O. (2022). Enhancing conflict resolution in Africa. In *The Palgrave Handbook of Sustainable Peace and Security in Africa* (pp. 505-523). Cham: Springer International Publishing.
- Panke, D., & Stapel, S. (2023). Towards increasing regime complexity? Why member states drive overlaps between international organisations. *The British Journal of Politics and International Relations*, 25(4), 633-654.
- Parkinson, J. (2019, July 31). Nigeria Buries Soldiers at Night in Secret Cemetery. *Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/secret-military-cemetery-conceals-toll-of-islamist-insurgency-in-nigeria-11564565406#:~:text=The%20bodies%20are%20laid%20by,and%20being%20deleted%20from%20history.%E2%80%9D>
- Patrick, S. (2008). A return to realism? the United States and global peace operations since 9/11. *International Peacekeeping*, 15(1), 133-148.
- Rathbun, B. C. (2011). Before hegemony: Generalized trust and the creation and design of international security organizations. *International Organization*, 65(2), 243-273.
- Rebuilding North to Cost N1tr Says FG, UN, EU, World Bank, (2016, April 5). *The Guardian NG*. <https://guardian.ng/news/rebuilding-neast-to-cost-n1tr-say-govt-un-eu-wbank/>
- Reno, W. (2009). Understanding Criminality in West African Conflicts. *International Peacekeeping*, 16(1), 47-61.

Richmond, O. P. (2019). Peace and the formation of political order. *International Peacekeeping*, 26(1), 85-110.

Robinson, C. (2014). The Eastern Africa standby force: History and prospects. *International Peacekeeping*, 21(1), 20-36.

Rupesinghe, N. (2018). The joint force of the G5 Sahel. *Accord, Conflict Trends* 2018/2, 11-18.

Salkida, A. (2019, January 2). Special report: Why troops are losing ground to ISWAP. *Sahara Reporters*. <https://saharareporters.com/2019/01/02/special-report-why-troops-are-losing-ground-iswap>

Schoeman, M. (2002) Imagining a community, the African Union as an emerging security community, *Strategic Review for Southern Africa*, 24(1), 1-26.

Searcey, D. (2017, December 8). They fled Boko Haram, only to be raped by Nigeria's security forces. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/12/08/world/africa/boko-haram-nigeria-security-forces-rape.html>

Sieff, K. (2016, April 14). Boko Haram kidnapped 276 girls two years ago, what happened to them?. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/04/14/boko-haram-kidnapped-276-girls-two-years-ago-what-happened-to-them/>

Tavares, R. (2009). *Regional security: The capacity of international organizations*. Routledge.

Taylor, I. (2015). Towards an African Peace and Security Regime: Continental Embeddedness, Transnational Linkages, Strategic Relevanc; Charting Transformation through Security: Contemporary EU-Africa Relations. *International Peacekeeping*, 22(4), 456-458. <https://doi.org/10.1080/13533312.2015.1059540>

The Multinational Joint Task Force (MNJTF). (2024). Official webpage. <https://mnjtffmm.org/>

Tiruneh, B. T. (2010). Establishing an early warning system in the African peace and security architecture: Challenges and prospects. *KAIPTC Occasional Paper*, 29, 1-24.

Tunde, A. (2014, April 19). Terrorism: Over 2596 Nigerians Killed in three months. *Punch*. <https://web.archive.org/web/20140419174821/http://www.punchng.com/feature/terrorism-over-2596-nigerians-killed-in-three-months/>

Ugwueze, M. I., Ngwu, E. C., & Onuoha, F. C. (2022). Operation safe corridor programme and reintegration of Ex-Boko Haram fighters in Nigeria. *Journal of Asian and African Studies*, 57(6), 1229-1248.

UN Boko Haram Still Threatens Civilians in Lake Chad Basin, Officials Warn Security Council, Urging United Front to Repair Material, Social Damage. (2017, January 12). United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, 7861ST MEETING (PM), SC/12679. <https://press.un.org/en/2017/sc12679.doc.htm>

UN Committee tells Cameroon to put an end to torture by security forces in the fight against Boko Haram. (2017, December 6). *Amnesty International*. <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/12/un-committee-tells-cameroon-to-put-an-end-to-torture-by-security-forces-in-the-fight-against-boko-haram/>

UNHCR. (2017). Nigeria's situation 2017: Supplementary appeal, January 2017-December 2017. United Nations High Commission for Refugees. <https://www.unhcr.org/media/unhcr-nigeria-situation-revised-supplementary-appeal-january-december-2017-july-2017>

UNODC Country Office Nigeria. (2018). Nigeria, EU, UNODC renew commitments against terrorism, unveil a follow-on project. <https://www.unodc.org/conig/en/stories/nigeria--eu--unodc-renew-commitments-against-terrorism--unveil-a-follow-on-project.html>

UNODC Country Office Nigeria. (2022). EU–Nigeria–UNODC–CTED Partnership Project to Counter Terrorism and Violent Extremism closes. <https://www.unodc.org/conig/en/eunigeriaunodccted-partnership-project-to-counter-terrorism-and-violent-extremism-closes.html>

Waldek, L., & Jayasekara, S. (2011). Boko Haram: the evolution of Islamist extremism in Nigeria. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 6(2), 168-178.

Walker, A. (2014, May 14). Why Nigeria has not defeated Boko Haram. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-27396702>

Walther, O., & Retaile, D. (2010). Sahara or Sahel? The fuzzy geography of terrorism in West Africa. *Ceps/Instead Working Papers*, (2010-35).

Weeraratne, S. (2017). Theorizing the expansion of the Boko Haram insurgency in Nigeria. *Terrorism and Political Violence*, 29(4), 610-634.

West African Leaders meet over Boko Haram escalation. (2019, November 29). *Punch News*. <https://punchng.com/west-african-leaders-meet-over-boko-haram-escalation/>

Wilén, N. (2009). Capacity-building or capacity-taking? Legitimizing concepts in peace and development operations. *International Peacekeeping*, 16(3), 337-351.

Wilén, N. (2012). Justifying interventions in Africa: (De) Stabilizing Sovereignty in Liberia, Burundi and the Congo. *International Organization and Global Governance*. London.

Woldemariam, M. H. (2011). *Why rebels collide: Factionalism and fragmentation in African insurgencies*. (Doctoral Dissertation, Department of Politics, Princeton University).

World Alliance Club de Madrid. (2017). *The report on preventing violent extremism in Nigeria: Effective narratives and messaging*. European Commission. <https://connect.unoct-connectandlearn.org/node/439>

Zenn, J. (2019a, July 23). Where will Boko Haram go next after ten years of moving around?”. *Objavljeno u African Arguments*.
<https://africanarguments.org/2019/07/where-will-boko-haram-go-next-after-ten-years-of-moving-around/>

Zenn, J. (2019b). Boko Haram factionalization: Who are Islamic State in West Africa Province (ISWAP) fighters in Niger and Chad. *The Jamestown Foundation: Terrorism Monitor*, 17(12), 9-11.

YAYIN İLKELERİ

1. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'nin kısa adı *YDÜ SOSBİLDER*'dir.
2. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yakın Doğu Üniversitesi'nin resmi yayın organı olup hakemli ve akademik bir dergidir.
3. Sosyal bilimlerin tüm alanlarına açık olan dergimiz, Türkçe ve İngilizce dilinde yazılmış araştırma ve derleme türü bilimsel çalışmalar yayımlamaktadır.
4. *YDÜ SOSBİLDER*'e yayımlanmak üzere gönderilen yazılar özgün, daha önce yayımlanmamış, aynı anda birden fazla dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalenin aynı anda birden fazla dergiye gönderildiği tespit edildiği takdirde yayın süreci durdurulur ve makalenin dergi ile ilişkisi kesilir.
5. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yayımlanmak üzere kabul edilen makalelerin yayım haklarına sahiptir.
6. *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilen makaleler arasında özellikle Etik Kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelenmelidir.
7. Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarına aittir. Yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumlulukların muhatabı yazardır. Yazıların yayımlanması, derginin ya da üniversitenin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmez.
8. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, altı (6) ayda bir olmak üzere yılda iki (2) sayı yayımlanmaktadır.
9. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* makale kabul ve değerlendirme sürecinin her aşamasında, hakemlerin ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Makaleler değerlendirilmek üzere alanındaki iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir.
10. Yazarlar, eserlerini derginin belirlediği makale yazım kurallarına göre ve APA 6 (American Psychological Association) standartlarına uygun olarak hazırlamalıdır.

11. Yazarlar *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilmek üzere makale dosyası ve yazar bilgi dosyası hazırlamalıdır. Makale dosyası yazar bilgisini içermez. Yazar bilgisi, makalenin adıyla birlikte ayrı bir dosya olarak hazırlanır. Yazar bilgi dosyası ayrıca yazarların ORCID numaralarını da içermelidir.
12. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'ne yazı gönderilebilmesi için dergi.neu.edu.tr adresinden Makale Takip Sistemi'ne üye olunması ve makalelerin buradan gönderilmesi gerekmektedir. Eklenen yazılarda isim veya yazarın kimliği ile ilgili bilgilere yer verilmemelidir. Yazarlara ait bilgiler, yayın aşamasında editör tarafından eklenir.
13. Dergimize gönderilen yazılarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na uyulmak zorunluluğu vardır. Yayın Kurulu tarafından yazının bütünlüğünü etkilemeyecek düzeltmeler yapılabilir.
14. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.
15. Yazını kabul edilen yazarlardan imzalı telif devir formu alınır

PUBLICATION RULES

1. Near East University Journal of Social Sciences is abbreviated as NEU SOSBILDER.
2. Near East University Journal of Social Sciences is the official publication of Near East University and is a scholarly academic and peer-reviewed journal.
3. The journal is open to all areas of social sciences, in particularly, research and literature review of types which is written in both Turkish and English languages.
4. Articles submitted to NEU SOSBILDER should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If an article is submitted with more than one journal at the same time, the evaluation and publication processes will be discontinued.
5. Near East University Journal of Social Sciences acquires the publishing rights of the accepted articles.

6. The papers sent to NEU SOSBILDER must have the approval of the ethics committee for the studies on clinical and experimental issues on people and animals. This confirmation should be specified and documented in the article.
7. The opinions expressed in the published articles belong to their authors. The publication of articles does not mean that the Near East University or Journal of Social Sciences defends these views.
8. The journal is published twice a year, in every six (6) months.
9. Near East University Journal of Social Sciences uses a double-blind peer review process, in which the names of the referees and authors are kept secret at every stage of the process. The articles are sent to two referees in the area for publication. If one of the referee reports is positive and the other is unfavorable, the article may be sent a third referee or the Editorial Board may make a final decision by examining the referee reports.
10. The articles submitted to the NEU SOSBILDER should be organized according to APA 6 standards of writing and citation, as stated in article writing rules.
11. Authors should prepare article file and author information file for submission. Article file does not include author information. Author information will be uploaded as a separate file together with the name of the article. The author information file must also contain ORCID numbers.
12. To be able to submit a letter to the NEU SOSBILDER, it is necessary to register to Article Tracking System at dergi.neu.edu.tr and send the articles from here. Information on the identity of the author or the author should not be included. The information of the authors is added by the editor at the publication stage.
13. Articles sent to our journal must comply with the TDK Writing Guide. Corrections can be made by the Editorial Board which will not affect the integrity of the article.
14. The articles that do not meet the publication principles will not be taken into the peer review process.
15. Authors with accepted manuscripts will be sent a Copyright form that should be signed by the author and sent back to the Editor.

YAYIN ETİĞİ

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yayın Etiği Komitesinin (COPE) “Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri” ve “Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları” belgelerini takip etmektedir.

(Erişim adresi: <https://publicationethics.org>)

Editörlerin sorumlulukları ve Yayın Kararları

Dergide hangi makalelerin yayınlanacağına karar vermek editörün sorumluluğundadır. Yayın Kurulu tüm çalışmalarını, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, dini inanç, etnik köken, vatandaşlık ya da politik felsefelerinden bağımsız olarak değerlendirecektir. Alınacak karar, makalenin doğruluğu, geçerliliği ve önemi ile derginin kapsamının uygunluğuna dayanacaktır. İftira, telif hakkı ihlali ve intihal ile ilgili mevcut yasal gereklilikler de dikkate alınmalıdır.

Yayın Etiği ve Hatalı Uygulama Bildirimi

Gizlilik

Editör veya herhangi bir editöryal görevli, ilgili yazar, hakemler, potansiyel hakemler, diğer editör danışmanları ve yayıncılardan başka kimseye bir sunum hakkında bilgi ifşa etmemelidir.

İnceleme için alınan tüm yazılar gizli belgeler olarak değerlendirilmelidir.

Açıklama ve Çıkar Çatışmaları

Sunulan bir makalede açıklanan yayınlanmamış malzemeler, yazarın açık yazılı izni olmaksızın editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz.

Hakemlerin sorumlulukları Editöryal Kararlarına Katkı

Hakem değerlendirmesi süreci editörün kararlarını vermede editör ve editör kuruluna yardımcı olur. Ayrıca yazının hazırlanmasında yazara da hizmet edebilir.

Çabukluk

Araştırmayı incelemek için yeterli nitelikte olmayan veya bir makalede yazılan ya da derhal gözden geçirmenin imkânsız olacağını bilen seçilmiş herhangi bir hakem, editöre bildirmeli ve inceleme sürecinden mazurunu istemelidir.

Nesnellik Standartları

Yorumlar nesnel olarak yapılmalıdır. Yazarın kişisel eleştirisi uygun değildir. Hakemler görüşlerini destekleyici argümanlarla ifade etmelidir.

Kaynakların Kabulü

Hakemler, makalede atıfta bulunulan yayınlanmış çalışmanın referans bölümünde gösterilmediği durumları tespit etmelidir. Diğer yayınlar, türetilmiş gözlem veya değişkenlerin kaynağında olup olmadığını belirtmelidir. Hakemler, editöre, dikkate alınan yazılar ile kişisel bilgileri olan diğer basılı makaleler arasında önemli bir benzerlik veya örtüşme olduğunu bildireceklerdir.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Hakem değerlendirmesi yoluyla elde edilen bilgi veya fikirler gizli tutulmalı ve herhangi bir avantaj için kullanılmamalıdır. Gönderilen bir makalede açıklanan yayınlanmamış materyaller, editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz. Hakemler, rekabete dayalı, iş birliğine dayalı veya diğer ilişkilerle veya gazetelere bağlı yazar, şirket veya kurumlarla ilişkili çıkar çatışmaları olan makaleleri dikkate almamalıdır.

Veri Erişimi ve Saklama

Yazarların, editör incelemesi için bir makale ile bağlantılı olarak ham veriler sunmaları istenebilir ve eğer uygunsa, bu verilere halka açık erişim sağlamaya ve her durumda, bu verilerin yayınlandıktan sonra makul bir süre depolanması için hazırlanmalıdır.

Özgünlük, İntihal ve Kaynakların Kabulü

Yazarlar, çalışmalarının orijinal olmasını sağlamalıdır ve yazarlar başkalarının çalışmalarını ve/veya sözlerini kullanmışlarsa, uygun şekilde atıf yapılmalıdır. Bildirilen çalışmanın niteliğini belirlemede etkili olan yayınlar da belirtilmelidir. İntihal, her türlü etik olmayan yayıncılık davranışını oluşturur ve kabul edilemez.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Tüm yazarlar, makalelerinin sonuçlarını veya yorumunu etkileyecek şekilde yorumlanabilecek finansal veya diğer finansal çıkar çatışmalarını açıklayan bir açıklama içermelidir. Proje için tüm mali destek kaynakları açıklanmalıdır. Potansiyel çıkar çatışmaları mümkün olan en erken aşamada açıklanmalıdır. Okuyucular, araştırmayı kimin finanse ettiği ve fon verenlerin araştırmadaki rolü hakkında bilgilendirilmelidir.

PUBLICATION ETHICS

This guideline for publication ethics is fully consistent with the COPE Principles of Transparency and Best Practice Guidelines and the COPE Code of Conduct.

Editors' responsibilities Publication decisions

It is the editor's responsibility to decide which of the articles will be published in the journal. The editor, who evaluates the authors' manuscripts, will evaluate them irrespective of their race, gender, sexual orientation, religious belief, ethnic origin, citizenship or political philosophies. The decision to be made will be based on the authenticity, validity and importance of the paper and the appropriateness of the scope of the journal. Existing legal requirements concerning slander, copyright infringement and plagiarism should also be considered.

Confidentiality

The editor or any editorial staff should not disclose information about a submission to anyone other than the relevant author, reviewers, potential

reviewers, other editorial consultants and publisher. The editors will ensure that the materials reviewed are kept confidential.

All manuscripts received for review should be considered as confidential documents.

Disclosure and conflicts of interest

Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations without the express written permission of the author.

Reviewers' responsibilities Contribution to editorial decisions

The peer-review process assists the editor and editorial board in making editorial decisions. It can also serve the author in the preparation of the manuscript.

Promptness

Any selected referee who feels unqualified to review the research reported in a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse from the review process.

Standards of objectivity

Reviews should be made objectively. The author's personal critique is not appropriate. Referees must express their views with supporting arguments.

Acknowledgement of sources

Reviewers should identify situations where the relevant published work referred to in the article is not shown in the reference section. Other publications should indicate whether the derived observation or variables are together with their source. Reviewers will report to the editor an important similarity or overlap between the manuscripts considered and other published papers with which they have personal information.

Disclosure and conflict of interest

Information or ideas obtained through peer review should be kept confidential and should not be used for any advantage. Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations. Reviewers should not consider manuscripts that have conflicts of interest linked to competitive, collaborative, or other relationships or to any of the authors, companies, or institutions affiliated to newspapers.

Authors' duties and reporting standards

Authors should present an accurate account of the work done and an objective discussion of its significance. The basic data should be shown correctly on the paper. An article should contain enough detail and references to allow others to replicate the job. Fraudulent or knowingly misrepresentations create unethical behaviour and are unacceptable. Review and professional editorial articles should also be accurate and objective and editors' opinion should be clearly stated.

Data access and retention

Authors may be asked to provide raw data in connection with an article for editor review, and, if appropriate, should be prepared to provide public access to such data and in any case, should be prepared for storage of such data for a reasonable period of time after publication.

Originality, plagiarism and acknowledgement of sources

Authors should ensure that their work is original, and if authors have used others' work and/or words, it should be appropriately cited. Publications that are effective in determining the nature of the reported work should also be indicated. Plagiarism constitutes unethical publishing behaviour in all forms and is unacceptable.

Multiple, redundant or concurrent publication

An author should not publish articles that generally describe the same research in more than one journal or primary publication. Submission of the same article to more than one journal at the same time brings with it unethical publishing

behavior. In general, an author should not present a previously published manuscript for consideration in another journal.

No other copyrighted material may be published elsewhere. In addition, manuscripts reviewed by the journal should not be re-sent to copyright-protected publications. However, by submitting a manuscript, the author(s) retains the rights of the published material. The copyright remains with the authors (CC-BY), thus they can decide about eventual republication of their text. The primary reference must be cited in the secondary publication.

[<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>], which allows others to copy, distribute and transmit the work as well as to adapt the work and to make commercial use of it.

Disclosure and conflicts of interest

All authors should include a statement explaining financial or other financial interest conflicts that may be interpreted to affect the results or interpretation of their articles. All financial support sources for the project should be explained. Potential conflicts of interest should be explained at the earliest possible stage. Readers should be informed about who funded the research and about the role of the fund-givers in the research.

Fundamental errors in published works

When an author discovers a major mistake or mistake in his published work, it is obliged to inform the editor or publisher immediately and to work with the editor to withdraw or correct the paper. If the editor or publisher learns of a published work from a third party that contains a significant error, the author must immediately withdraw the manuscript or correct it or prove the authenticity of the original document to the editor.

References

Graf, C.; Wager, E.; Bowman, A.; Fiack, S.; Scott Lichter, D. and Robinson, A. (2007). Best practice guidelines on publication ethics: a publisher's perspective. *International journal of clinical practice*, 61, 1-26. Retrieved from journal_editors_Mar11.pdf

YAZIM KURALLARI

1. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş ya da yayımlanmış ya da yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra iki-kör hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayın kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı oldukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e- posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazılı metinler A4 kâğıdının bir tarafına 2 satır aralığı ile yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.
9. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.

10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin elektronik ortamda belirtildiği biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir.
11. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
12. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ve tek satır aralığı ile A4 kâğıdının alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
13. Makalelerin 5.000-10.000 kelime (derleme makaleler hariç) uzunlukta olması gerekmektedir. 10000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
14. Makale, italik harfler ile içerden yazılmış yaklaşık 120-180 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir öz ile başlamalıdır. Öz'e makale içeriğini karakterize eden en fazla 5 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
15. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. Alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
16. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
17. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayrıç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekliyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
18. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
19. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

20. Kaynakça APA 6 kaynak gösterme esasları doğrultusunda hazırlanmalıdır. Metin içi gönderme ve atıflar tam metnin diline uygun verilmelidir. Türkçe tam metin için Türkçe kaynak gösterme usul ve esasları, İngilizce tam metin için İngilizce kaynak gösterme usul ve esasları dikkate alınmalıdır (<https://apastyle.apa.org>).
21. Yazarlar yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazıları ile birlikte taahhütname ile telif devir formlarını da indirdikten sonra imzalayarak tarayıcı vasıtası ile taratıp yazıları ile birlikte göndermelidirler.
22. Yazarlar makalelerinde ORCID tanımlayıcılarını eklemelidirler. ORCID tanımlayıcısı olmayan yazarlar ilgili linkten kayıtlarını yapabilirler.

ARTICLE SUBMISSION GUIDELINES

1. NEU Journal of Social Sciences is a peer-reviewed journal and is published twice a year in April and October.
2. The publication language of the journal is Turkish and English.
3. Copyrights of all articles published in the journal are transferred to Near East University. References must be given in the excerpts from all kinds of articles published in the journal.
4. Manuscripts submitted to NEU Journal of Social Sciences must be original, not published elsewhere or sent to another place for publication. If another version of the submitted manuscript was sent to another publisher for review or published, or if it is to be published, the author must make it clear when he/she sends his/her article to the journal.
5. The manuscripts sent to the journal for publication are sent to the two-blind referees after their initial evaluation by the editorial board. The editorial board decides whether the manuscript should be published in accordance with the report coming from the referees, whether the author is required to correct the article or not. The publication decision shall be notified to the author (if there is more than one author, the first of which is mentioned) as soon as possible. Unpublished articles are not returned to the authors.
6. In order to ensure the impartiality of the referee's assessment, there should be no information on the author's identity in the article submitted to the referees. Authors should write the title of their articles, first name, last name, title, institution name, mailing address, telephone and e-mail addresses on a separate sheet of paper, prepare a cover page and send them with their articles. Turkish and English abstracts should be included in the text to be sent to the referees.

- The text to be sent to the referees should include the title of the article, the text of the article, abstracts in Turkish and English, and no identifying information.
7. The manuscripts should be sent to the Editor directly as e- mail attachment. Written texts should be written on one side of A4 paper with two intervals and all pages should be given consecutive numbers.
 8. Authors whose native language is not English should have a native English reviewer for editing and make the necessary corrections before submitting texts in English.
 9. The authors whose articles are published are sent one free of charge from the published journal.
 10. It is accepted that the final audits of the articles submitted to the NEU Journal of Social Sciences are done by the author and that the author consents to the e-print version (soft copy) the article.
 11. Once the manuscript is submitted to the journal editor, it is not returned to the author for print corrections. Articles that do not comply with the rules of NEU, Journal of Social Sciences are not sent to the referee and not printed.
 12. All text sent should be written with typewriter letters with a single-spaced space of 5cm on the bottom and top of A4 paper and 4cm on the sides.
 13. Articles should be 5,000-10,000 words long (excluding review articles). Texts with more than 10000 words are only accepted under special circumstances.
 14. The article should begin with an abstract consisting of 120-180 words written in italic letters and describing the basic argument and the conclusion reached. The abstract should be accompanied by a maximum of 5 keywords or phrases that characterize the content of the article.
 15. The text should be written in 12-point Times New Roman font. The title of the article should be 14 points, Times New Roman font, bold and separate from the main text. Subheadings should be 12-point, Times New Roman, bold and separate from text. Subheadings under secondary subheadings should be 12-point, Times New Roman, bold, and Italic and should be at the beginning of the first sentence of the paragraph and end with a point.
 16. All charts, graphs and diagrams should be called figures and given successive numbers. Tables should be small to the extent possible and should contain only very necessary information. Each figure and table should be given a number with Arabic numerals and its title should be written after the number and should be cited in the text.

17. References should not be in footnote format, but the relevant source(s) should be enclosed in parentheses in the text (author's last name, publication year: -if necessary- page number/or related pages/section).
18. Submissions within the text and annotations of the text can be shown in the footnotes.
19. All references submitted in the text should be included in a bibliography to be placed at the end of the article, and non-submitted references should not be placed on this list. The names of journals, books, reviews and symposia should be written in italics (or bold).
20. The bibliography should be prepared in accordance with APA 6 reference guidelines. In-text references and citations should be given in accordance with the language of the full text. For full-text of Turkish, procedures and principles of Turkish references, for full text in English, procedures and principles of English references should be considered (<https://apastyle.apa.org>).
21. Authors along with the manuscripts sent to the journal for publication should download the commitment and copyright transfer forms and after they sign they should scan with the scanner and sent them together.

Authors should include ORCID identifiers in their articles. Authors who do not have an ORCID identifier can register from the relevant link (<https://orcid.org>)